

Viola Boglárka

A sebesség hatalma a modernitás ígézetében*

Bevezetés

„A tömegek sietnek, rohannak, erőltetett menetben szelik át a századot. Azt hiszik, előre mennek, de csak egy helyben járnak, majd az ürességbe zuhannak, ez minden.”

F. Kafka

A kifejezés, hogy 'rohanó világban' élünk, ma már közhelynek számít. De milyen találó és helyénvaló kifejezés, hiszen nézzünk csak körül; az utcákon gyorsan guruló járművek közlekednek, siető emberek jönnek-mennek mellettünk, a számítógép segítségével minden pillanatok alatt megvalósítható, mint például az üzenetküldés, a telefon segítségével bárki, bármikor, bárhol, másodpercek alatt elérhető... Az élet minden terén, a saját bőrünkön érezzük a „felpörgetettséget”, mindent gyorsan kell véghezvinni, nincs idő semmire. Ez a rohanó világ, a sebesség világa. Minden az azonnaliságot sugallja. A mai világban minden a sebességről szól, az idő beosztásáról, hogy minél több minden férjen bele akár egyetlen pillanatba. Az idő és a pénz legfontosabb kapcsolata is a sebesség. Mindenhol a sebességre vagyunk „építve”. A gépi világ, a fejlődés, a haladás, a szórakozás – mindenben ott a sebesség és a tempó. A sport időre megy, ki milyen gyorsan teljesíti a távot, de még a sakk is a tempóról szól, mindig új rekordokat kell felállítani; ez az, ami a sebesség társadalmát mozgatja. A bajnokok ugyanolyan elismertek, mint a politikusok vagy filmsztárok, mert a gyorsaságukkal hírnevet szereztek maguknak.

A televízió-közvetítés által, élő egyenes adásban azonnal látunk mindent, itt is az azonnaliságon van a hangsúly. Az idők folyamán évekig, évtizedekig, sőt évszázadokig épült fel egy-egy jelentősebb épület. Ma egy-két hónap alatt is képesek vagyunk egész monstroomokat felhúzni.

A sebesség a nyugati civilizáció jelensége, a Nyugat keltette életre a tempót, ezt a rohanó világot. Világméretűvé azért vált a sebesség tendenciája, mert a Nyugat a kultúráját is akarja terjeszteni, amihez a sebesség is hozzá tartozik. A világ

elnyugatiasodik, mert domináns civilizáció, övé az irányítás, az Amerikai Egyesült Államokkal az élen. Így a sebesség is tovább adaptálódik a kultúrával együtt.

A kommunikáció terén figyelhetjük meg talán először a gyorsulást. Hiszen az emberek közötti szót értésen múlik minden, azon, hogy sikerül-e információt közölni és átadni egymásnak. Ma már információk tömkelegéről kell beszélni, amit átadunk egymásnak, és amivel egy-egy ember nap, mint nap találkozik. Már nem csak az élőszó, hanem a telefon, a műhold és a televízió által közvetített információk bombázzák az egyéneket, egyre nagyobb mértékben és egyre nagyobb sebességgel. Szinte versengünk, hogy hozzánk érjen el először a legújabb és legfrissebb adat, információ. Látni fogjuk, hogy ez a versengés a háborúban mennyire kulcsfontosságú. A világ kommunikációs vérkeringésébe az egész emberiség be tudott kapcsolódni, kiépült a sokcsatornás távközlési műholdak, számítógépek, távvezetékek együttesét jelentő információs hálózat, ami ez egész bolygót behálózza. Fülöp Géza már 1984-ben látta ennek jövőjét, és célzott a televízió és számítógép világméretű elterjedésére, amikor minden ember a képernyőn csüng, és onnan szippantja magába a temérdek mennyiségű információt. „A jövő konferenciáit, kongresszusait, diplomáciai vagy üzleti megbeszéléseit – vagy legalábbis egy részüket – úgy fogják megtartani, hogy a résztvevők el sem hagyják dolgozószobáikat.”¹ Mára ez meg is valósult, nem kellett hozzá 20 év sem; az üzletemberek, politikusok, képviselők a képernyők segítségével rendezik megbeszéléseiket, nincs szükség tárgyalóteremre, sem mérföldek megtételére, hogy eljussanak a konferencia helyszínére, minden adott, ha van egy világhálós összeköttetés és egy képernyő. A World Wide Web egy egységes világrendszer hozott létre, ami nagyon sok tekintetben elképesztő dolgokra képes, de mindennek van árnyoldala is. Túl sok az információ, túl gyors a tempó, túl sok minden szakad az emberre egyidejűleg, ami szellemileg rendkívül megterhelő.

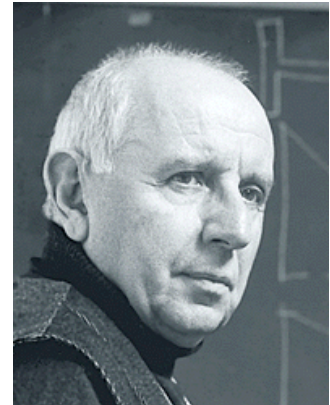
1954-ben Einstein felhívta a figyelmet; miszerint korunkat három bomba fenyegeti. Az első az atombomba, mely Hiroshima és Nagaszaki fölött már fel is robbant, a második az információs bomba, melyben most élünk. A harmadik a demográfiai bomba, hiszen ha ilyen mértékben növekszik Földünk népessége, a század közepére elérhetjük a 10 milliárdos népességszámot, és akkor a Föld eltartó-képességének határa fogja a 'megállj'-t diktálni.

*A tanulmány a Pannon Egyetem gazdaságtudományi kutatóprogramja keretében készült. Témavezető: Dr. Garaczi Imre

¹ Fülöp Géza: *Ember és információ*, 141. o.

Míg Fülöp Géza a kommunikációban és az információs tempóban központként az embert látta, ha megtanul eligazodni ebben az információözönben, addig Paul Virilio már áldozatként értelmezi az emberi lényt. A technológia és a technikai eszközök maguk alá gyűrhetik az emberiséget és képletesen átvehetik a hatalmat.

Paul Virilio (1932, Párizs) francia építész és urbanista filozófus napjaink egyik legeredetibb gondolkodója. „Virilio kiemelkedő gondolkodói érdeme az ún. „dromológia”, vagyis sebességtan kidolgozása – egy kultúraelméleté, melynek lényege, hogy korunkban a „tér”, a „terület” helyett mindinkább az *idő* tényezője, illetve ezek viszonya, a *sebesség* válik fontossá. Megfigyelhető ez a folyamat mindenekelőtt a hadászat, a kommunikáció és az urbanisztika területén, de ennek az elméletnek megvannak a konzekvenciái a művészetben, a filozófiában, a pszichológiában, vagy akár a teológiában.”² Virilio merész politikai előrejelzései miatt, melyek megjósolták a Szovjetunió szétesését, a csernobili katasztrófát, az „öbölháborút” (melyet Virilio „tévéháború”-nak nevez), a szeptember 11-ei World Trade Center elleni támadást, megvádolták azzal, hogy Szaddam Ügynöke, és Amerikában *persona non grata*-vá, nem kívánatos személlyé vált.

Paul Virilio

Forrás:

<http://www.lemonde.fr/mde/img/287-virilio.gif>

Az *információs bomba* című művében ír az ezredvégi születésű információs bombáról, és annak felrobbanása utáni káoszról. Többek között az információt közvetítő eszközök uralomátvételéről, klónokról, humanoidokról, kibernetikáról, gépesített világról... A könyv tulajdonképpen vízió, de feltehetjük a kérdést, hogy mindennek van-e akadálya a megvalósulásra? Az általunk kialakított világ egyszer csak ellenünk fordul. Hiszen nem törődünk mással, csak magunkkal és szuperszámítógépeinkkel, melyek egyet „gondolnak”, és „megfordítják saját javukra” az erőviszonyokat. Természeti környezetünkkel sem törődve éljük magányos életünket, egy örökös háborúban, a „tisza háborúban”.

A sebesség jelensége több összefüggésben is megfigyelhető, a dromológia tág fogalom, definiálni sem könnyű. A dromológia tana új dimenzió a társadalomtudományi kutatásokban. Virilio meghatározása szerint „a 'dromológia' a *dromosz* szóból ered,

² Virilio – Lotringer: *Tiszta háború*, Szerkesztői megjegyzések, 152. o.

amely 'versenyfutás'-t jelent. A dromológia tehát a versenyfutás logikája.”³ Egyébként Görögországban az utcát is dromosznak, vagyis 'futásnak' nevezik. A *Sebesség és politika* (1977) fontos könyv Viriliótól, hiszen először vetette fel a sebesség kérdését. Kelemen Attila egy „lehetséges sebesség-szótárban” próbálja meg a sebesség minden megjelenésének és aspektusának pontos definícióját megadni, persze Virilio meghatározásaiból kiindulva. Az általa megítélt legideálisabb definíció: „*a sebesség tulajdonképpen nem egy jelenség, hanem a jelenségek közti viszony, vagyis relativitás*”.⁴ A sebesség nem új keletű dolog, csak eddig nem foglalkoztak vele, „kezdettől fogva a politika ismeretlen oldala volt”, a hatalom ugyanis, Virilio szerint, elsősorban a sebességgel és csak utána a gazdasággal van összefonódva.⁵ Manapság mindenki csak a gazdaságról beszél, pedig a sebesség csupán a gazdaság rejtett oldala, a sebesség pedig a gazdaságé. A modern gazdasági életben a pontos időmérés és az idő hatékony kihasználása létkérdés. Az emberek azt mondják, 'túl gazdag vagy', de azt soha nem mondják, hogy 'túl gyors vagy'. Szerinte „élni annyi, mint elevennek, gyorsnak lenni. Elevennek lenni pedig nem más, mint sebesség, gyorsaság. Eleven-lét.”⁶ Ezzel mutatja, hogy az egész élet a sebességre épül. Wilhelm Reich még az embert testként látta: „Nem testetek van, testek vagytok!”, mára ezt felváltotta a „Nem sebességetek van, sebesség vagytok!” paradigma.⁷

³ Virilio: *Tiszta háború*, 40. o.

⁴ Sebesség, gyorsulás, lassulás, <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=4&cikk=588>

⁵ Virilio: *Tiszta háború*, 41. o.

⁶ Virilio: *Tiszta háború*, 123. o.

⁷ Virilio: *Az eltűnés esztétikája*, 30. o.

1. Sebesség, technika és az emberi életformák

1.1. Új fogalmak – új dimenziók

„Több mint százötven éve annak, hogy Goethe ezt írta a *Wilhelm Meister vándorévei* című öregkori regényében: „A gépiség felülkerekedése gyötör és aggaszt engem, ahogy közeledik, mint egy égháború, lassan, lassan, de az iránya már biztos, és el fog érkezni.”⁸ A technika és a gépek világa jellemzi korunkat, olyannyira, hogy már magunkat, embereket is gépeknek, eszközöknek tekintjük sokszor. A tervező, Alessandro Mendini mondta egyszer: „Der Mensch ist selbst ein Ensemble von Geräten. Wenn ich mich auf die Erde setze, bin ich ein Stuhl. Wenn ich gehe, bin ich ein Transportmittel. Wenn ich singe, bin ich ein Musikinstrument. Der Körper ist das erste Ensemble der den Menschen zur Verfügung stehenden Objekte, während die Werkzeuge künstliche Erweiterungen, ungeheure Prothesen sind ...” ... allerdings ist die Frage immer noch nicht richtig gestellt, denn das, was sich in uns konzentriert, das sind nicht nur die „Geräte”, sondern es ist die „Umwelt”. Was in *Realzeit* mit uns identisch ist, sind ... die ÖKUMENE, die Gesamtheit der bewohnten Erde.”⁹ – teszi hozzá Virilio, jelezve, hogy a világ minden szegletében elterjedt a technicizálódás és az eszközszemlélet ezen eszméje. Az egyetlen tulajdonunk, amit viszont semmilyen formában nem tehetünk eszközzé vagy számítógép-programok tárgyává, az életünk.

Az élettani, gondolati adatfeldolgozáshoz az ember két eszközt használ: az agyát és az óráját. Mivel az agyunk nem igazán megbízhatóan közli a pontos időt, külön mérőeszközre van szükségünk. Mérjük az időt. Az Időigazgatóságon¹⁰ ez a feladat, az idő felügyelete, egy sereg műszaki és tudományos ismeret összehangolását igényli. Korunkban ezt a képletet érdemes megjegyezni: a fénysebesség egy nanomásodperc alatt 30 centimétert tesz meg. Különösen a katonaság veszi hasznát a szuperprecíz időzítésnek, ezért nem véletlen, hogy az Időigazgatóság a Védelmi Minisztérium alá tartozik.

⁸ Tillmann J. A : *A későújkor józansága II.*, 211. o.

⁹ „Az ember maga eszközök együttese. Ha leülök a földre, egy szék vagyok. Ha megyek, közlekedési eszköz vagyok. Ha éneklek, hangszer vagyok. A test az első eszköz az ember rendelkezésére álló tárgyak közül, miközben a szerszámok csupán mesterséges bővítmények, félelmetes protézisek. ... mindenesetre a kérdés még mindig nincs jól feltéve, ugyanis az, ami bennünk koncentrálódik, nem csak „eszköz”, hanem a „környező világ”. Ami reális időben azonos velünk, az ökumené, a lakott világ egésze.” In: Virilio: *Rasender Stillstand*, 137. o. (A szerző ford.)

¹⁰ Az Időigazgatóság, az Egyesült Államok Tengerészeti Obszervatóriuma képezi a pontos idő hivatalos forrását a Védelmi Minisztérium számára, valamint az időszabványt az Egyesült Államok számára.

Nyelvünkben az idő fontosságának megfelelően megjelentek új fogalmak, melyek igyekeznek a változásokat és jelenségeket kifejezni. Az időt szabványosítottuk, és a szabványidő kialakításával az egész világ egyetlen nagy falu lett, ennek kézzelfogható bizonyítéka a naptár. A zsúfolt előjegyzési naptár pedig immár státusszimbólum, a társadalomban betöltött rang helye. Ilyen előjegyzési naplói általában az A-típusú embereknek vannak, akik „gyorsan lépkednek, kapkodva esznek, befejezik a mondatot helyettünk. Ha relaxálnak, büntudatot érznek. Két vagy még több dolgot akarnak csinálni egyszerre - tévézés közben olvasnak, autóvezetés közben borotválkoznak; miközben tapossák a testedző-készüléküket és a szemük a tévén, tárgyalnak a maroktelefonjukon.”¹¹ Képesek figyelmüket megosztani, akárcsak egy számítógép, ha egy hálózaton keresztül több felhasználót szolgál ki. Ezt a figyelemmegosztást használják ki a tévécsatornák, mikor egy film végén a stáblistát a képernyő egyharmadára zsúfolják össze, a maradék kétharmadnyi területet pedig „előzetessel” töltik ki. Az A-típusú ember fogalomtárában terjedt el az „unalom” szó is, amit korábban nem is ismertek, de a méla csend vagy az üresség az unalmat is előhozta. Egy közlekedési dugó – ismét új kifejezés – kétségbe is tudja ejteni az egyént, ahol csak rostokolni tud, és a leggyorsabb motorok is csak üresjáratban pörögnek. Az ember inkább a sietséget választja, mert annak a tudata, hogy képesek vagyunk gyorsak is lenni, hatalom érzésével tölt el minket. Ha van olyan hormon, amelynek a nevét megtanultuk, hát az az adrenalin. Mesterséges, újfajta gyorsítókhoz is folyamodhatunk, ha az adrenalin szintet még növelni akarjuk, és ezzel az ember-gépezet sebességét is fokozzuk: a különböző kábítószeres és az amfetaminok stimulálják az idegrendszert, gyorsítják a szívverést, nyugtalanokká válunk ... Érthető tehát, hogy ezeket a szereket a köznyelvben miért nevezzük *speed*nek. Persze a cigaretta és a rövid ital is időspórolás eszközeként jelentek meg az ember életében. A cigarettának köszönhetően vált időmértékké az, hogy „egy füst alatt” elvégezni valamit.

A sport területén más már nem is számít, mint a másodperc tört része. Az atlétikában a technikának köszönhetően ma már nagyon rövid időtartamok döntik el a versenyek kimenetelét. A sportolók rászorulnak a technikára: az úszók teflonszövésű, mikroszálas ruhába bújnak, a kerékpározók „drótsamarainak” kedvező aerodinamikai tulajdonságait szélcsatornában ellenőrzik, a célvonalat számítógép által vezérelt digitális kamerák figyelik... És számos sportágban lehetséges a győzelem ezredmásodperces

¹¹ Gleick: *Gyorsabban*, 30. o.

időkülönbséggel. A sportolók megtanulják, hogyan várják fokozottan éber állapotban, minden idegszálukat megfeszítve a startjelzést, sőt a versenyzők, mivel ezt az állapotot senki sem bírja hosszasan, utálják, ha sokáig kell készenlétben várniuk a startra. Ebben az esetben is a másodperc ezredrészeiről beszélünk.

A természettudományok prioritásának köszönhetően „csak az valóságos, amit meg lehet mérni. Ezért a mérőműszerek egyre növekvő mértékben meghatározói a valóságnak. A mérték, a kör és a derékszög definiálja azt, amit ma *térnek* nevezünk: a geometriai tér három, derékszögben egymásba fonódó dimenzió (x, y, z koordináták), melyek minden helyet egyértelműen meghatároznak. Ezekben azután minden tárgy egy meghatározott volument, meghatározott kiterjedést vesz fel. Ez jellemzi a mai építészetet. Az uralkodó forma a skatulya... Éppígy, ma az óra határozza meg az időt, mely egyforma és egydimenziós jelenpillanatok lefutása, amit grafikusán egy egyenes vonallal, *időtengellyel* (t) lehet ábrázolni. Ha a skatulya-tér és az óra-idő a relativitáselméletben egy nem szemléletes, ábrázolhatatlan négydimenziós tér-idő kontinuummá kapcsolódik össze, akkor egyedül a számolás, a mérés, a számszerűsítés uralma maradhat fenn.”¹² Ezért van olyan sok munkájuk a kutatóknak és a mérnököknek. A számokban való gondolkodás azonban nap mint nap visszavág az emberre, aki szinte már csak a műveletek és a minták szerinti gondolkodás megrendelhető raktári tárgyává alacsonyodik. Bergyajev joggal félti a bölcseleti hagyományokat a technicizálódó világban. A humán tudományok visszaszorulnak a természettudományos és műszaki képzés javára, mivel a diákok környezete sem humán, hanem technikai jellegű. Az oktatás pedig hajlik arra, hogy a technikává váljék. A nyugati modern kapitalizmus kultúrájának szimbólumává Faust alakja vált, aki igazi technikai ember, feltaláló és felfedező. Ilyen alapokon van jogunk egyáltalán megkérdőjelezni, bírálni és kritizálni a technikai rendszert? Remélem, igen. Észre kell vennünk, hogy a technika áldásai, minél inkább rájuk vagyunk utalva, annál inkább hordozzák azt a fenyegetést, hogy átokká változnak.

„A gépi civilizáció által érintett emberek gyakran panaszkodnak a gépekre, és a modern világban fellelhető minden rosszért a gépeket okolják. A felelősségnek ilyenfajta áthárítása azonban lealacsonyítja az embert, és ellentmond az emberi méltóságnak. Nem a gép, hanem maga az ember az, aki a gép roppant hatalmáért felelősséget visel; nem a gép tette lelkiileg üressé az embert, hanem maga az ember volt

¹² Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 214-5. o.

az, aki prédául dobta oda a technikának az emberi lelket. A hibát az emberi bensőben kell keresni.”¹³

1. 2. A háborúról

*Der Krieg ist zuerst ein Voyeur. Er ist eigentlich
derjenige,
der besser sehen will als die anderen oder
schneller...¹⁴*

Paul Virilio

Hogy Virilio miben látta meg először a sebesség örült tempóját, az nem más, mint a háború. A háború pedig köztudottan ugyancsak politika, méghozzá a politika másképpen való folytatása. A mai háborúk a sebesség függvényében zajlanak. Már nem a tér a fontos, ahol zajlanak, hanem az idő, ezért nevezzük „időháborúknak. „Természetesen még mindig valahol fog lezajlani, de ezen a helyen az idő sokkal fontosabb, mint a tér. A katonai tér mindenek előtt a technika tere, egy időtér, a támadás és ellencsapás gyorsaságának tere. A tizenkilencedik század nem számolt az idővel, a huszadik rákényszerül erre.”¹⁵ A háborút a technológia fejlettsége és gyorsasága dönti el. Ma is zajlanak háborúk, és lehet, hogy nem is tudunk róla (82 háború zajlott 1989-1992 között). Ez azért van, mert ezek a háborúk nem tényleges háborúk, hanem „tisztá háborúk”, tehát nem a térben fegyverekkel vívott háborúk, hanem pusztán logisztikai háborúk, vagyis folyamatosan feltételezik és előkészítik, örökösen készülnek a háborúra a különböző elrettentő fegyverek, főként nukleáris fegyverek kifejlesztésével, ill. beszerzésével.¹⁶ A tisztá háborúnak nincs szüksége emberekre, nincs szüksége az ember nevű hadigépezetre.

Az első, aki kijelentette, hogy a sebesség a központi kérdés, az angol J.F.C. Fuller hadseregtábornok volt 1948-ban: „Az ügyességnek, a bátorságnak és a gyorsaságnak köszönhetik a még a földön élő állatok, hogy fajuk megmenekült a kipusztulástól. Most pedig, az atomenergia korszakának küszöbén a három jellemző vonás közül a gyorsaság maradt a legfontosabb.”¹⁷ Az atomfegyvereknek már nem a pusztító ereje, hanem a sebessége a probléma. „Az atomi fegyverkezésen belül a tudományos haladás oda hat

¹³ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága. II.*, 65. o.

¹⁴ „A háború először is egy „vojór” (kukkoló). Tulajdonképpen ő az, aki jobban kar látni másoknál vagy gyorsabban...” in: <http://sammelpunkt.philo.at:8080/204/1/16573.0.thovirilio.pdf> (A szerző ford.)

¹⁵ Virilio: *Tisztá háború*, 65. o.

¹⁶ Virilio: *Tisztá háború*, 107. o.

¹⁷ Virilio: *Háború és televízió*, 5. o.

ki, hogy mindenki fél a másik, mint lehetséges ellenség általi ugyanolyan gyors, ha nem gyorsabb előrehaladástól, úgyhogy kieroszakolja a fejlesztés kölcsönös progresszióját.”¹⁸ A hadászatban használt lézersugár a fény sebességével mozog, ezredmásodpercek alatt. Ez már nem idő, ezzel gyakorlatilag „urai vagyunk az azonnalíságnak”. Tehát a háború a technológia roppant tempójának van alávetve, amit Virilio több művében is igyekszik minél jobban megvilágítani. A sebesség és technika kapcsolatának első és legfontosabb állomása a háborúzás.

Deák János szerint „a múlt század utolsó évtizedéig a háborúknak és fegyveres konfliktusoknak *szimmetrikus és közvetlen (kontaktusos) jellegük* volt – vagyis az ellenséggel való közvetlen hadműveleti-harcászati érintkezésben folytak –, melyek során az erők erőkkkel, a fegyverek fegyverekkel, a haditevékenységek formái és módjai adekvát formákkal és módokkal álltak szemben. A 90-es évektől viszont a háborúk, a fegyveres konfliktusok – különösen az Öböl-háborúk 1991-ben és 2003-ban; a Jugoszláviával szembeni katonai fellépés 1999-ben; valamint az Afganisztánban végrehajtott hadművelet 2001 telén – azt mutatják, hogy a háborúk, a fegyveres konfliktusok új irányt vettek. Ezek a háborúk – legalább is a hadműveletek időszakában – formai és tartalmi szempontból már *átmenetet képeznek*, közelítenek a háborúk új nemzedékéhez.”¹⁹

A hadügyben a változásokat mindig ellenőrizni lehet az állandóan korszerűsödő haditechnikán és a fegyverzet fejlődésén. „Az új, korszerű fegyverek létrehozása, hozzáértő alkalmazásuk, valamint a hadművészet megfelelő elveinek kimunkálása nem csupán a győzelem kivívásának legfontosabb tényezői voltak a háborúkban, hanem alapvetően megváltoztatták a háborúk jellegét is.”²⁰ A jövő háborúi nagy változásokat fognak hozni a fegyveres küzdelem módjaiban, formáiban, illetve kategóriáiban.

A jövő kontaktus nélküli háborúiban a legfontosabb új jelenség mindenekelőtt az a törekvés lesz, hogy kikapcsolják az ember közvetlen részvételét a harcból. A kontaktus nélküli háborúkban az esetek többségében nem lesz szükség az ellenség területének elfoglalására. A jövő háborúiban a főerőkifejtések általában a harmadik dimenzióban – a levegőben és a kozmikus térségben – összpontosulnak majd, a földi műveletek több esetben kiegészítő, támogató, illetve befejező jelleget nyernek. „*Lényegesen megnőhet a nem nukleáris hadászati csapásmérő, illetve védelmi erők*

¹⁸ Karl Löwith: *A haladás végzete*, 377. o.

¹⁹ Deák: Napjaink és a jövő háborúja, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005>

²⁰ Deák: Napjaink és a jövő háborúja, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005>

mennyisége és szerepe. Ezen erők fegyverzetében a fő súlyt a nagy pontosságú, illetve az új fizikai elvek alapján működő eszközök képezik. Jelentősen nő a légi és műholdbázisú erők, illetve a rakéták, szárnyas rakéták, valamint a műholdbázisú támadó eszközök elleni védelem, valamint a rádióelektronikai harc erőinek szerepe.”²¹

A hadviselésben bekövetkezett generációs változásokkal foglalkozó hadelméleti felfogások egyike Vlagyimir Szlipcsenko vezérőrnagy, az orosz vezérkari akadémia kutatási osztályának vezetője nevéhez fűződik. 1993-ban öt nemzedéket különböztetett meg. Az *első* generációs hadviselés a tűzfegyverek nélküli erők küzdelme volt, a *második* a lőpor és a huzagolás nélküli lőfegyverek megjelenése. „A huzagolt csövű lőfegyver, a tüzérv növekedése, a nagyobb hatótávolság, a lőszabatosság javulása, a nagy tűzgyorsaság jelentette a *harmadik* nemzedéket. A *negyedik* nemzedéket az önműködő tűzfegyverek, a harcokocsik, a repülőgépek, a megnövelt szállítóképesség és a korszerű híradóeszközök vezették be. A hadviselés *ötödik* generációja – Szlipcsenko szerint – a nukleáris fegyver megjelenésével értelmezhető.”²²

Az Orosz Hadtudományi Akadémián folyamatosan dolgoznak ki és tanulmányoznak elméleteket, melyek már a *hatodik*-generációs háborúk koncepcióját foglalják magukban – amelyek megvívására a legfejlettebb országok 2007–2010 táján lesznek készek. „Ezekben a háborúban döntő szerepet töltenek be a nem nagy létszámú szárazföldi erők, nem az atomfegyverek, hanem a nagy pontosságú csapásmérő és védelmi rendeltetésű, továbbá az új fizikai elvek alapján működő fegyverek. A támadó teljes ereje az ellenfél gazdasági objektumainak feltétlen pusztítására fog irányulni nagy erejű informatikai csapásokkal, valamint a legkülönbözőbb telepítésű, pilóta nélküli, nagy pontosságú fegyverek tömeges alkalmazásával. A hatodik-generációs háborúk fő célja az ellenfél gazdasági potenciáljának megsemmisítése, a politikai rendszer megdöntése, másokkal való felváltása. ... *Vlagyimir Szlipcsenko olvasatában az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottsága által 1998-ban készített, Egységes Perspektíva, 2010 című tanulmány a hatodik-generációs háború rendezett hadászati koncepciója.* Ebben már nem az élőrön van a hangsúly, hanem egy hadászati léptékű sajátos harci rendszeren, amely elegendő létszámú, illetve mennyiségű, nagy pontosságú, precíziós informatikai, csapásmérő és védelmi erőt és eszközt foglal magában. Az ellenfél állami és gazdasági, valamint katonai objektumaira és vezetési rendszereire „tömegesen és szakadatlanul ható” nagy pontosságú fegyverek igen rövid

²¹ Deák: Napjaink és a jövő háborúja, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005>

²² Deák: Napjaink és a jövő háborúja, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005>

idő alatt megfosztják őt válaszcspás-mérési képességétől és a szervezett ellenállás kifejtésének képességétől.”²³ A politikai és hadászati célok elérésére az atomfegyvernek, e jóslatok szerint, egyre kevesebb befolyása lesz, hiszen a rakétafegyverek váltják fel őket, melyek elfogadhatóbbak és igen hatékony fegyverek – 2010-15-re a jelenlegi harmincszorosára növekszik a találati pontosságuk –, problémamentesen alkalmazhatók, káros környezeti hatások nélkül.

Az 1991-es és 2003-as Öböl-háborúban az Amerikai Egyesült Államok először vonultatta fel és vetette be legújabb fejlesztésű haditechnikai eszközeit és hadművelési eljárásait. Ugyanakkor az első és szinte teljes egészében kontaktus nélküli katonai művelet, ami leginkább magában hordozta a háborúk új generációjának jegyeit az 1999. évi Jugoszláviával szembeni katonai fellépés volt, amit sokan „koszovói háború”-nak neveznek. Az információs korszakban ugyanis ez volt az első koalíciós háború Európában, amelyben 19 állam 78 napon át fenntartotta együttműködését. A NATO ekkor látta be, hogy a hatékonyabb vezetés, felderítés érdekében fejlesztéseket szükséges végrehajtani a vezetési rendszer, a híradás terén.

„Míg az első Öböl-háború a történelem *első digitális háborúja* volt, addig a második már az első *hálózatos vezetésű* háborúként vonul be a hadtörténelembe.”²⁴ Ennek tapasztalataként megállapíthatjuk, hogy a jövő háborúira jellemző lesz „az összhaderőnemi jelleg, a háromdimenziós (légtéri, kozmikus térben zajló) hadviselési mód, a „hálózatos” vezetés, az össze nem függő harctér, a nagy pontosságú eszközök tömeges alkalmazása.” A jövőben kisebb létszámú, de felszereltségében, kiképzettségében jóval magasabb fokozatú haderő számára „nagy pontosságú csapásmérő fegyverrendszereket, hálózatos harcvezetésre alkalmas informatikai eszközöket, korszerű rádióelektronikai és elektronikai hadviselési eszközöket, robotrendszereket, mindenképp pilótanélküli felderítő és csapásmérő repülőgépeket” fognak gyártani. A cél az ember közvetlen részvételének a harcból való kikapcsolása.

Az átmeneti időszak végét, miután teljes mértékben a legújabb, eddig felsorolt módszerekkel fogják vívni a háborúkat, 2025-2030 körülre teszik. Ebben a periódusban amellet, hogy változni fog a haderőnemek szerepe, az ellenség területének elfoglalására sem lesz szükség – a nagy pontosságú fegyverrendszereknek köszönhetően. Megjelennek *humán- és roboterő-elemekből álló vegyes struktúrák és a számítógépes*

²³Pirityi: *Marketing és hadtudomány*, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2001/2/08/chapter>

²⁴Deák: *Napjaink és a jövő háborúja*, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005>

hálózatra támaszkodó hadműveleti-harcászati vezetési mód (NCW – *Net Control Warfare*) is.

„A *jövő háborúiról* szóló elképzelések ugyanakkor *nem csupán a hadtudomány* művelőinek problémája kell, hogy legyen, és a kutatás területe nem is szűkülhet le a fegyveres erőkre, illetve a fegyveres küzdelemre. Ez az egész társadalomra kiható tudományos problémát jelent...”²⁵

1. 3. *Feltaláltuk a gyorsaságot*

A technika, ill. technológia fejlődésének és térhódításának szekere alatt napjainkban nagyon is elszaladt a ló. Nem is szól másról az életünk, mint a legújabb technikai vívmányok beviteléről az életünkbe és mindennapjainkba. De biztos, hogy ennek kell lennie a meghatározó tendenciának? Már elbódít minket az a sok eszköz, amit életterünkbe befogadunk. Olyannyira, hogy ez tölti ki minden időnk, és ez köti le minden energiánkat. A lényeg persze mindegyikben az, hogy minél többet 'tudjon' és minél gyorsabb legyen. Hiszen amúgy sincs időnk semmire, a nap 24 órája nem elég, és hogy mégis minél több dolog beleférjen egy napba, a tempót saját magunknak is diktáljuk, s ez ami néha emberfeletti. „Nincs már időnk gondolkodni. Ez a sebesség hatalma, ez a dromokrácia. A dromokrácia már nem az emberek, hanem a kompjuterizált eszközök, automatizált válaszadó szisztémák stb. kezében van.”²⁶ Megfigyelhető, hogy a célokat időre teljesítjük, határideje van mindennek. E mögött a hatalmas technológiai-informatikai háttér áll.

Ez nem feltétlenül jó – figyelmeztet Virilio. „Der Wahn, dank elektronischer Telekommunikation überall und jederzeit dabeizusein, die Verfügung der simultanen Teilhabe an allem, die Erfahrung der geschichtslosen Augenblicklichkeit im Beobachten: Virilio hat diesen Zustand als die Leichenstarre der Bewegungslosigkeit, als mediale Ghettoisierung, als elektronische Apartheid, als Koma diagnostiziert. Der rasende Stillstand einer Gesellschaft, die Zeit und Raum hochtechnologisch beherrscht, aber damit an der Auslöschung ihrer selbst arbeitet.”²⁷ Gondolkodásunk elmaradott, nem fogja fel ezt a súlyos tempót. A sebesség már 25-30 éve történik velünk. Lassan

²⁵ Deák: Napjaink és a jövő háborúja, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005>

²⁶ Virilio: *Tiszta háború*, 52-53. o.

²⁷ „Az elvakultság, az elektronikus telekommunikációnak köszönhetően mindenhol és minden időben ott levés, a minden feletti szimultán részesezés csábítása, a történelem nélküli pillanatnyiság tapasztalata a szemlélődésben: Virilio ezt az állapotot a mozdulatlanság hullamerevségeként, mediális gettósodásként, elektronikus apartheidként, kómaként diagnosztizálja. A társadalom száguldó tétlensége, ami időt és teret csúcstechnológiailag ural, de amivel saját maga kioltásán fáradozik.” In: Virilio: *Rasender Stillstand*, belső borítólapp. (A szerző ford.)

eljutunk arra a pontra, hogy már nem mi irányítunk, a gépek átveszik a vezetést. A technológiát már nem tudjuk ellenőrzésünk alatt tartani, a technológia már fikció, hiszen egyre több benne az ismeretlen. „A probléma a következő: a technológia rejtély, tehát dolgozzunk végre a rejtélyen és ne csak a technológián.”²⁸ Virilio szerint „a tudományt a haladással azonosító ideológia: *fatális* tévedés.”²⁹ Ezt arra alapozza, hogy a technikai fejlődéssel nem csak pozitív dolgokat találtunk fel, hanem számos negatívumot is. Például a baleseteket. „A sebesség elbódított bennünket. Ezért nem vagyunk tudatában a véletlennek és a balesetnek sem, és ezt ijesztőnek”³⁰ találja.

Kétségkívül megújult a kultúránk azzal, hogy feltaláltuk a gyorsaságot, és ezt egyre jobban igyekszünk megzabolázni. Mindennek magyarázata a „ló kérdése köré épül” (lóerő = sebesség). Virilio a sebességet illetően három forradalmat³¹ különböztet meg. Mindennek kezdete, vagyis a sebesség létrehozása a 19. század kezdetére esik, az ipari forradalom idejére, a szállítás illetve közlekedés forradalmának idejére, amikor is az emberiség olyan időszakba következett be, amely során olyan gépeket állítottak elő, melyek maguk is sebességet idéztek elő és gyorsabb munkára voltak képesek az embernél. A 20. században aztán bekövetkezett a transzmissziós médiák forradalma, melyek érzékelése során az emberi felfogás és megfigyelőképesség már túl lassúnak is tűnt, és még vár ránk a jövőben a transzplantációk forradalma is, vagyis a mikrochipek emberi testbe történő beültetése. Az ipari forradalmat Virilio dromokratikus forradalomnak nevezi, hiszen a gőzgéppel, a vasúttal és a belsőégésű motorokkal a sebesség létrehozásának lehetőségét is feltalálták.³² „Már a közlekedés forradalmának kezdetén akadtak olyanok, akik jó szemmel felismerték, hogy a mozgás, a vándorlás, az utazás vágya nem a távolság és a máshol leleplezésének, hanem inkább a sebesség leleplezésének vágya.”³³ Már a gyorsajtás a lényeg. A hadsereg az a hely, ahol mindig kizárólag a sebességet használták. „A kultúra fejlődése olyan *hadsereg meneteléséhez* hasonlít, amely többségében lemaradozókból áll.”³⁴

A sebesség alakította ki a fejlődő és alulfejlett országokat is. Egyes országok gyorsan magukévá tették az újításokat és hamarabb a modernség útját sikerült követniük, mások lassabbak voltak. Mindenki fel van készülve arra, hogy a fejlett és

²⁸ Virilio: *Tiszta háború*, 56-57. o.

²⁹ Virilio: *Tiszta háború*, 121. o.

³⁰ Virilio: *Tiszta háború*, 109. o.

³¹ Virilio: *Revolutionen der Geschwindigkeit*, 17.o.

³² Virilio: *Tiszta háború*, 42. o.

³³ Virilio: *Az eltűnés esztétikája*, 72. o.

³⁴ Virilio: *Az eltűnés esztétikája*, 65. o.

alulfejlett országok között konfliktus törhet ki. Pedig a probléma nem az alulfejlettség, hanem az, hogy már „minden ország nem-fejlődő.”³⁵ A történelem folyamán eljutottunk a relatív sebességtől (a vonat, az autó, és az első repülőgépek sebessége) az abszolút sebességekig (végsebesség, a fény és az elektromágneses hullámok sebessége), ahol úgy tűnik, már nincs megállás. Ezért minden egybe folyik, nincs kronológia, mert minden egyszerre történik.

„A történelem, mint az idő kiterjedése, eltűnőben van, és helyébe lép a pillanat.”³⁶ Az idő eltűnik, és vele együtt más is. A transzpolitika korát éljük, vagyis a politika eltűnésének korát, ami Virilio szerint a vég kezdete. Ő harcol a politika eltűnése ellen, hiszen negatív jelenségnek tartja. Szerinte feladatunk lenne, hogy helyre állítsuk a politikát, „mindezt egy olyan korban, amikor a technológia már nem az anyagot és a földrajzi teret osztja szét, hanem az időt ... az idő összezsugorodását.”³⁷ Mivel a tér elveszti jelentőségét, hiszen a sebesség „tértelensége” kiszorítja azt, így a tér már nem létezik tovább a földrajzban, tehát „a geopolitikától a kronopolitikához vezető tendencia figyelhető meg: a tér disztribúcióját felváltja az idő disztribúciója.”³⁸ Már a Szovjetunió összeomlása és a hidegháború vége előtt állította ezt Virilio.

Kialakult egy rend, a legvégső rend, vagyis a sebesség rendje (dromokratikus rend), ez a társadalomban létrehozta a sebességosztályokat. Elérkeztünk az idő falához, a sebesség végső határához, elértük a végső sebességhatárt, az elektromágneses hullámok sebességét. Hiszen most éljük az Einstein által már régen 'megjósolt' információs, vagyis informatikai bomba korát. De mit értünk el vele, hogy eljutottunk idáig? Nem csak a gyorsaság jó oldalát élvezzük, hanem a belőle származó problémákkal is szembe kell néznünk, ami nem más, mint balesetek sorozata, „totális” baleseteké. Az információátadás módszerei és a hiperszonikus közlekedési eszközök sebessége oly mértékben felgyorsultak, hogy a Föld méretei szinte a semmivel lettek egyenlők. De ha a Föld semmivé válik, vele együtt az ember is semmivé lesz. Ez pedig a katasztrófák katasztrófájával ér fel, vagyis egy totális balesettel. Földünk túlságosan kicsi és lakhatatlan lesz, éppen mert minden pillanatban körüljárható. Felmerül az emberi létezés problémája.³⁹

³⁵ Virilio: *Tiszta háború*, 50. o.

³⁶ Virilio: *Tiszta háború*, 44. o.

³⁷ Virilio: *Tiszta háború*, 28. o.

³⁸ Mező: A geopolitika formaváltozásai, <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid>

³⁹ Paul Virilio, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/virilio.html>

1. 4. *Feltaláltuk a gyors halált*

A halál kérdésköre talán még inkább problémásabb. „Hátborzongató a folyamat, hogy a technikai civilizáció időszakában növekszik a halál hatalma, és a technika alattomos módon visszanyeri számáéra azt a teret, ahonnan az orvostudomány sikerei kiszorították. Sőt a modern háborúban alkalmazott technika révén a halálozás oly méreteket öltött, melyet korábban talán csak egyszer – a 14. század nagy pestishalálainak időszakában – volt képes elérni. A tények, hogy a technika eddigi fejlődése egyúttal halált hozó erejének fokozásával járt, hogy a technikai hatalom minden növekedése egyúttal a meghalási lehetőségek növekedése is volt, hogy a mi civilizációnk csúcspontján folytak le a történelem legszörnyűbb háborúi – és éppen ezért voltak olyan szörnyűek, mert a technikai civilizáció eszközeivel folytak –, mutatják azt a szoros kapcsolatot, amely a technika és a halál között fennáll. Ezek a tények leplezik le a halál akarását, mely a technikában hat, s azt a titkos halálra rendeltséget, amely a technikában uralkodik.”⁴⁰

A technika kitalálója pedig az ember, aki talán maga is felteszi a kérdést, vajon a technika fejlődését leíró görbe nem esik-e egybe a civilizációnk halálozási görbéjével? A technika és a sebesség amellet, hogy új élménytartományokat tárt fel, világra hozta a halál új lehetőségeit és új formáit is. Szörnyű módon sokszorozódtak meg a balesetek lehetőségei. A halál áll lesben minden utcán, minden sínpáron, minden villanykapcsolónál és minden gázcsapnál. Hány és hány veszedelem ólálkodik a bányász vagy az ipari munkás élete körül napról napra. A halál immár túlságosan is véletlenként tör be életünkbe, jóval kevésbé sorsként tűnik fel. Ez a halál profanizálódását is jelenti, eltárgyasult és így vesztett titkaiból és méltóságából. Ahogy a halál elveszti a méltóságát, úgy az élet is veszít értékéből – mindez a technikai halál legsúlyosabb következménye. „Olyan összefüggés ez, mely a maga egész barbár konzekvenciájával ott válik nyilvánvalóvá, ahol a technikát tudatosan az emberi élet gépi megsemmisítésére használják fel.”⁴¹ – vélekedik Robert Dvorak. Ez a halálos feszültségáló a közlekedés világában különös élességgel jelentkezik. A boldog szünidei túra közben az autóbusz egyszer csak szakadékba zuhan..., de akkor is valami sötét érzés gomolyog felettünk, ha vonatra, hajóra vagy repülőre szállunk. Mit tehetünk félelmeink csillapítására? Biztosítást kötünk. Biztosítások akkor jönnek létre, ha a veszély is fennáll. Ma már az életbiztosítások szokatlan mértékben és széles körben

⁴⁰ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 135. o.

⁴¹ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 137. o.

terjedtek el, mivel az emberek úgy érzik, hogy tartósan jelen van halálos veszély a környezetükben, és az erről való tudás is egyre növekszik.

A technikai fenyegetettség nem az egyedi emberre, hanem az emberek sokaságára zúdul. Mindenki, aki hajóra, vonatra, repülőgépre száll vagy autóba ül, közel van a halálhoz. „Ez azzal függ össze, hogy a technikában az ember közelebb van a halálhoz, mint a tudományban, hogy a technikában mindig valóságos létezése károsodik, míg a tudomány csak gondolkodását érinti.”⁴² A technika a halálban összegyűjti az embereket. A technikának a mennyiséggel való kapcsolata jól láthatóvá válik a halálban. Egy atombomba felrobbanása esetében másodpercek alatt emberek tízezrei merülnek el egyszerre a halálban.

A technika a tudatosan és szándékosan sokszorosítható halál gépeit is létrehozta. A revolvert, a puskát, a géppisztolyt és a géppuskát. A halál eszközei kerültek túlsúlyba az élet eszközei ellenében. A fasiszta uralmi formák a megsemmisítő táborok által ugyanakkor a mennyiségi ölés berendezéseit, egy iparosított halált hoztak létre. Nem idegen a távolsági halál és a távolsági gyilkolás fogalma sem. Ezáltal a modern háborúban a halál már mechanikus, anonim folyamattá vált. Ha a bombázórepülőkre gondolunk, láthatjuk, hogy pilótáik egyetlen embert sem ismernek, nem is látják, akit megölnek, az áldozatok pedig névtelen kézből kapják a halált. Ha egy ilyen repülő visszatér bombázásból, egy óra alatt emberek százait ölheti meg. Világos, hogy az ilyen ölés mind fizikailag, mind pszichikailag is könnyebb.

1. 5. A média világa

A médiumok területén felsorolható a szokásos mindennapi eszközeink listája. Egy hétköznapi ember is látja, hogy minden évben, minden hónapban új eszközök tömkelege lepi el a kereskedők üzleteit, mind jobb, gyorsabb technológiával felszerelve és egyre nagyobb tudással. Mindenben a legmodernebb technika elérése a cél, aminek egyik tulajdonsága a technológia sebessége. A kommunikáció terén értük el talán az „azonnal”-nak nevezett sebességhatárt. A médiumok sokszor a szabadidőnk szereplői is. Éppen ezért a szabadidő megszervezése szintén technikai feladattá vált.

Virilio a televízióval és a mozival kapcsolatban is összefoglalja véleményét. A sebességhez kötődik a háborún kívül a televízió, „olyan vizuális kép, amely a sebességből származik”⁴³. „A sebesség létrehozta világ a mozi.” „A világ mozivá válik.

⁴² Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 139. o.

⁴³ Virilio: *Tiszta háború*, 74. o.

A sebességnek ezt a tájra gyakorolt hatását⁴⁴ Virilio *dromoszkópiának* nevezi. A televízió és a mozi magával ragadó sebessége a 24 kép/másodperces tempóban rejlik. Minél gyorsabb a híradó, annál többen nézik. Erre kontrázott rá a CNN tv-csatorna, Ted Turner 24 órán át híreket sugárzó kábel TV-hálózata 1980-tól, amely élőben, azonnal közvetíti nézőinek a világ eseményeit. Az első „tévéháború” az öbölháború volt, amelynek minden pillanatát a CNN *live* adásában kísérelhettük végig. Vagyis a háborús hadszíntéren lejátszódó képeket villámgyorsan, azonnal elének tárták. Mindez a Földet körülvevő műholdaknak köszönhető, amik nem csak a televíziózásban, hanem a magánéletünkben is képeket továbbítanak másoknak, gondolva itt az internetes kukkolásra is. A Lumière fivérek a XIX. század végén belátták, hogy a mozi az emberi látványt helyettesíti, játszik az idővel, a térrel, és a távolságokkal. „A mozi új energiaforrás lett, amely képes megmozgatni a szemünket, még akkor is, ha meg sem mozdulunk.”⁴⁵ A technikai gyorsulásnak köszönhetően az írástól eljutottunk a beszédig, azonban a szédületes sebesség miatt újabban elfelejtünk beszélni, a kép lép a kommunikáció helyére. Nincs mondanivalónk, időnk sem lenne rá, nem tudjuk, hogy hogyan fogjunk bele mondandónkba.⁴⁶ Mindent a kép helyettesít. A televízió és internet segítségével az ember képes a másik rendszeres figyelésére, és ezzel öntudatlanul hasonlítgatja magát a másikkhoz. Ezt tette lehetővé a globalizáció. „Önfeledten használjuk médiumainkat, miközben figyelmen kívül hagyjuk üzenetét; ez az irracionális végterméke annak a folyamatnak, amit nagy büszkén „racionalizációnak” nevezünk.”⁴⁷

A mobiltelefonok uralma már hódít egy jó ideje. Az első készülék az 1950-es években jelent meg, azóta számos forradalmi újításon mentek át a készülékek. A lényegük, hogy minél kisebbek legyenek, hogy a lehető legkisebb helyen elférjenek, és hogy sokat tudjanak.

1. 6. Közlekedés és sebesség

Ha a sebességet emlegetjük, először automatikusan a közlekedésre, az autók világára asszociálunk. A technika és a sebesség a közlekedés alapjait képezik. A szállítási eszközök lelke a lóerő (a lóerő közléstartama a sebesség) és a gyorsulás lehetősége. Míg régen ló vontatta kocsikon utaztak az emberek, ma már csak

⁴⁴ Virilio: *Tiszta háború*, 75. o.

⁴⁵ Virilio: *Az információs bomba*, 27. o.

⁴⁶ Virilio: *Az információs bomba*, 75. o.

⁴⁷ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 92. o.

kényelmesen beülünk egy autóba, vonatba, repülőgépbe stb., és máris indulhatunk célunk felé, a távokat immár hamar le tudjuk küzdeni. Virilio a következő távolságokat különböztette meg: térbeli – kilométer, időtávolság – km/h, sebességtávolság – Mach.⁴⁸ Úgy utazunk, hogy közben mi nem is mozgunk, az eszközök visznek bennünket. A moziból eltűnnek a tömegek, „mert ma már az autópályák fizetőhelyeinél sorakoznak” az emberek. „... ami korábban a mozik széksoraihoz hajtotta a tömegeket, az most az autóülésekhez hajtja őket.”⁴⁹ Az autógyárak mind azért dolgoznak és fejlesztenek, hogy a gépekből, motorokból minél nagyobb lóerőt és sebességet csikarjanak ki.

Az autózás világméretűvé vált, mindenki használja ezeket a meglehetősen veszélyes gépeket, és sokak azért, mert a sebesség megszállottjai lettek. Nem beszélve azokról a versenyekről, megmérettetésekről, melyek kizárólag a sebességről és a teljesítményről szólnak: a FORMA-1 és a különböző gyorsulási versenyek világa ez. „Dem „dromologischen” Gesetz kann sich nichts und niemand entziehen. Es gilt sogar für das

Forma-1

Forrás:

<http://www.flickr.com/photos/ariffbudiman/2364222904>

Symbol der Geschwindigkeit im 20. Jahrhundert, das Formel-1-Rennen, denn auch das ist heute überholt: die Motorenleistung der Rennwagen wird freiwillig reduziert. Das Formel-1-Rennen findet eigentlich nur noch fürs Fernsehen statt, für ein Spektakel, bei dem das Rennen auf eine Ringbahn der Geschwindigkeit begrenzt wird. Das Autodrom wird letztlich zur Manege, in der sich die Rennwagen drehen wie früher die Zirkuspferde.”⁵⁰ Mindamellett azonban, hogy egyes gépkocsik, főleg a sport-tuningok 4-6 másodperc alatt gyorsulnak 100-ra, egy autópályán 1 perc elég, hogy több tíz halott legyen, egy baleset következményeképpen.

⁴⁸ Virilio: *Tiszta háború*, 55. o.

⁴⁹ Virilio: *Az eltűnés esztétikája*, 45. o.

⁵⁰ „A „dromológiai” törvény alól senki és semmi nem vonhatja ki magát. Ez még a 20. századbeli sebesség szimbólumára, a Forma-1-es versenyre is vonatkozik, ami ma már túl is haladott: a versenyautók motorteljesítménye önkéntesen korlátozható. A Forma-1-es verseny tulajdonképpen csak a televíziózásért történik, egy olyan lármázásért, melyben a verseny a sebesség körpályájára korlátozódik. Az autodrom (autóverseny-pálya) végül cirkuszi poronddá válik, ahol a versenyautók úgy köröznek, mint korábban a cirkuszi lovak.” In: Virilio: *Revolutionen der Geschwindigkeit*, 15. o. (A szerző ford.)

A közlekedési morálba is beleivódott a sebességi kényszer. „A társadalom mobilizálódásának, motorizálódásának növekvő tömege és a mozgásokban részt vevő emberek (...) olyan „igazság(osság) fogalom” kialakulását serkentik, amely a beavatási ceremóniákban is megjelenik: akkor tartozol közénk, ha felveszed a szokásainkat, ha tartod a tempót (vagy kotródsz!), ha képes vagy kiállni a megpróbáltatásokat, ha ellenvetés nélkül aláveted magad a diktátumoknak...!”⁵¹ A sebesség ma már erőszakká ritualizálódott, szinte félünk az utakon az örült gyorsajtóktól, mikor egyértelműen veszélyes helyen kezd az előzésbe, vagy szó szerint leszorít az útról, és a volán mögött szapul minket csigatempónk miatt, mert neki sietnie kell. A közlekedésben megnyilvánuló erőszak jellegzetessége, hogy mindenki ellen szól, aki egyáltalán közlekedik. Mert amikor az idő szorít, már nem számít a szabály (KRESZ). Tehát a „közlekedés a társadalmi tempó része, de részben kifejezője, részben csatornája is.”⁵²

„A sebesség szédítővé a táj „csendjéhez” képest válik.” Amikor az ember a motorjára ül, csak a száguldás jelen pillanatára tud figyelni. Eksztázisba esik, ilyenkor mit sem tud a koráról, a feleségéről, a gyerekeiről, a gondjairól. Éppen ezért nem is fél. Kívül kerül az időn, a félelem pedig a jövőtől való megszabadulás miatt tűnik el. „Das Verschwinden der Einzelheiten der Welt im Flimmern der Geschwindigkeit lässt die gleichen Symptome fühlbar werden: Ohrensausen, Sichtstörungen, Bild- und Farbausfälle. In hohen Dosen, das heißt bei hoher Geschwindigkeit, führt das Autofahren an den Rand der Bewusstlosigkeit – zu schneller Ortswechsel ist mit Vorsicht zu genießen...”⁵³ A motorossal szemben a futó ember mindig érzékeli a testét, tehát az eksztázis ezen formájával, a sebességgel a technika ajándékozta meg az embert. A párosítás furcsán hathat: „a technika hideg személytelensége és az eksztázis lángjai.”⁵⁴ Meg kellene kérdezni önmagunktól, „hogyan válhatott a sebesség céljá, hogyan törekedhetek rá önmagáért – és szembe kellene állítani ezt a szellemi állapotot a hajdani utazóéval, különösen a zarándokéval, aki számára a helyváltogatások lassúsága szorosan kötődött egy bizonyos tisztelet érzéséhez azzal szemben, ami létezik.”⁵⁵ Az örült száguldással megjelent azonban a gyorsasági betegség, a kinetózis, melynek tünetei: szédülés, álmatlanság, feledékenység, reszkető végtagok, hányás,

⁵¹ A. Gergely: *Létmódok és kimódolt létek*. <http://209.85.129.104/search?q=cache:uCqD6OKti6kJ>

⁵² A. Gergely: *Létmódok és kimódolt létek*, <http://209.85.129.104/search?q=cache:uCqD6OKti6kJ>

⁵³ „A sebesség villódzásában a világ részleteinek eltűnése érezhetővé tesz azonnali tüneteket: fülzúgást, látászavarokat, kép- és színkieséseket. Nagy dózis esetén, vagyis nagy sebességnél, az autózás az ösztönösség szélére vezet – előrelátással élvezhető a túl gyors helyváltogatás...” In: Virilio: *Fahren, fahren, fahren...*, 26. o. (A szerző ford.)

⁵⁴ Kundera: *Lassúság*. 6. o.

⁵⁵ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága. II.*, 71.o.

kilazuló fogak, megöszülés, impotencia, halál.”⁵⁶ Sokan rosszul vannak ma utazáskor egy-egy járműben.

„Mivel a „lakatlan terület”, a gyors mozgás, az élettér szabad megválasztása mind-mind kellemes asszociációkra ad alkalmat ... valaha úgy tűnt, az űr felkutatása majd elhozza az emberi lélek számára az egyetemes szabadságot, melyből egy morzsányi az otthon ülőknek is jutni fog.”⁵⁷ A közlekedésben tehát a legnagyobb kihívást az űrközlekedés jelentette, de mára ez megoldódott, hiszen számos alkalommal repültek asztronauták a világűrbe és érkeztek is vissza – néha nem a legnagyobb szerencsével. Ahová pedig ember már nem mehet, oda az űrszondák száguldanak és teszik be lábukat. „Die am 2. März 1972 gestartete Raumsonde *Pioneer 10* ist das erste vom Menschen geschaffene Objekt, das unser Sonnensystem verlässt, sie ist aber auch und vielleicht vor allem *eine Art Prüfmaß der unterschiedlichen kosmischen Größen*. Von ihrer jeweiligen Position in ungefähr *8 Milliarden Kilometer Entfernung von der Erde* sendet die amerikanische Raumsonde täglich Signale, die *sieben Stunden benötigen*, um von den Antennen der NASA empfangen zu werden.”⁵⁸ – így álltunk az űrszondák megjelenésének kezdetén.

1. 7. Étkezésünk forradalma

Étkezésünkben is fellelhető néhány sebességpraktika. Mivel nincs időnk magunkra, étkezésünkre sem figyelünk, elterjedt a „bekapok valamit” étkezési stílus. A közös étkezéseknek még a fogalma is kiveszőben van. A vacsora sincs messze attól, hogy elavuljon. Gyorsételek tonnáit tömjük magunkba ilyenkor, hogy magunkhoz vegyünk valami táplálékot a nap folyamán. Ebből egész jól profitálnak a gyorsétkezdék is, hiszen a legtöbb ember ilyen étkezőkbe jár jóllakni.

Gyorsétkeзде

Forrás:

http://image.hotdog.hu/_data/members2/434/999434/images/mcdonalds.jpg

⁵⁶ Garaczi: Tépések és tapadások, http://epa.oszk.hu/00000/00012/00044/garaczi_laszlo.html

⁵⁷ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 97.o.

⁵⁸ „Az 1972. március 2-án induló *Pioneer 10* űrszonda volt az első emberek által készített objektum, amely elhagyta naprendszerünket, és többek között vagy talán mindenekelőtt a *különböző kozmikus nagyságok egyfajta próbamércéje* is. A *Földtől való körülbelül 8 milliárd kilométer távolságban* lévő mindenkori pozíciójából küldte az amerikai űrszonda naponta a jeleket, mely *hét órát vesz igénybe*, hogy a NASA antennái fogni tudják.” In: Virilio: *Fluchtgeschwindigkeiten*, 63. o. (A szerző ford.)

A mcdonaldizáció kerít hatalmába bennünket. És milyen is egy mcdonaldizált gyorsétterem? Megfigyelhetjük, hogy egy gyorsétteremben nincs felszolgáló, aki a pincérekhez hasonlóan elintézne jó néhány dolgot; mi szolgáljuk ki magunkat, és a megfelelő helyre pakoljuk a tálcát. És még örülünk is, hogy gyorsabban készen vagyunk, nem kell a pincérre várni. Hasonló amúgy a helyzet az önkiszolgáló benzinkutak vagy az internetes vásárlások esetében. Itt nincs helye az időhúzó részleteknek, miután bekaptuk a hamburgerünket, minél hamarabb csak távozzunk is. Egy gyorsétterem étlapján minden változatlanul ugyanúgy van, nincs sok új menü, nem is lenne rá időnk, hogy végigböngésszük milyen ételt is ehetnénk, egy BigMac az mindenhol BigMac, nem érhet minket meglepetés, ez az univerzalizmus világa.⁵⁹

Ugyanakkor ma már létezik egy nemzetközi mozgalom, amely igyekszik megmenteni a „hagyományos ételalapanyagokat, a hagyományos ételféléket, ízeket és étkezési szokásokat az utókornak. Azt szeretnék elérni, hogy a következő generációk ízletesnek és kívánatosnak találják az ízfokozók és ételszínezékek nélkül készült ételt, és fel tudják fedezni az étel készítésében és az evésben rejlő szépségeket, értékeket is. A kezdeményezés neve az angol fast food (gyors étel) elnevezésre játszik rá (slow food – lassú étel).”⁶⁰ 1986-ban az olasz Carlo Petrini alapította meg a Slow Food közhasznú egyesületet⁶¹, mely egy római Hamburger-étterem újranyitásánál szimbolikusan a gyors étel-szállító bejárata előtt ünnepelte a regionális olasz konyhát. Ez az akció máról holnapra híressé tette a Slow Food-ot. Ma az egyesületnek 80 000 tagja van. Amikor Slow Food tagok rendszeresen összegyűlnek, hogy helyi termékekből egy kiváló minőségű ebédet előkészítsenek, és együtt elfogyasszanak, általában négy elvet követnek az élelmiszerek kiválasztásában: 1. minőség, 2. hagyományosság, 3. szezonális, 4. regionalitás. Más szóval, minden hozzávaló – mely kiváló minőségű – az adott vidékről származik, a felszolgált étel az évszakok váltakozását követik, minden receptet hagyományozás alapján őriznek meg.

1. 8. Komputerezált világ és on-line élmények

A technika netovábbja természetesen még mindig a számítógép és a rajta futó internet. A számítógépet a sebesség határozza meg, működése nagyobb mértékben függ a sebességtől, mint előtte bármelyik gyors gépezet – akár a gőzgépé, akár az

⁵⁹ Dessewffy: *Az árnyékvilág szociológiája*, <http://www.itk.hu/web/docs/klub/vitaind13.pdf>

⁶⁰ Slow food, <http://www.kismama.hu/cikk.php?id=61&cid=13061>

⁶¹ Die Slow Food- Bewegung, <http://www.hkk.de/fileadmin/doc/hkkmagazin/hkk-magazin>

automobilé, akár a repülőgépe. A világháló pillanatok alatt szemünk elé tárja, amire kíváncsiak vagyunk. Ez olyannyira népszerű lett, vagyis az, hogy „böngészünk a neten”, hogy milliók váltak a számítógépük rabjává. Maga a számítógép is egy nagy rejtély, nem véletlenül olyan keresettek és sikeresek azok a PC-zsenik, akik többet tudnak az átlagnál, és könnyűszerrel bővölik ezt a szerkezetet.

Az internetes adatátvitel sebességét illetően minden évben új rekordokat állítanak fel. Gordon Moore (aki a félvezetők terén végzett úttörő munkásságot) 1965-ben megjósolta, hogy a chipsűrűség nagyjából 18 havonta megduplázódik majd. A jóvendülés bevált. 2003 márciusában Kaliforniából Genfben történő adatátvitelnél 2,38⁶² Gbps-os sebességgel sikerült rekordot felállítani. A helyi hálózati kapcsolatok terén ez az érték 4,02 Gbps volt. Ugyanezen év októberében a világhálón már 5,44⁶³ Gbps lett az adatátvitel sebessége. 2007 májusában a Tokiói Egyetemen állították fel a legújabb csúcst: először 7,62, majd 9,08⁶⁴ Gbps (ezzel 5 másodperc alatt lehet letölteni egy teljes DVD-t). 2010-ben a Cisco Systems bemutatta be „új, következő generációs Internet core router-ét, amely a vállalat szerint háromszor akkora kapacitású, mint a jelenlegi verziók. A Cisco vezérigazgatója szerint az Internet gyorsabban fog bővülni, mint azt bárki várta. Az új CRS-3 teljes terhelés esetén képes 322 Terabit/sec sebességre, ami a vállalat szerint nagyjából háromszor akkora, mint a 2004-ben bemutatott, jelenlegi CRS-1-é és több mint 12-szer nagyobb, mint a legközelebbi versenytárs által gyártott hasonló eszközé. A Cisco, hogy érzékeltesse a teljesítményt, elmondta, hogy a CRS-3 felhasználásával le lehetne bonyolítani egy olyan videokonferenciát, amelyben Kína minden lakosa egy időben részt venne. Vagy át lehetne küldeni a Library of Congress-ben található összes nyomtatott tartalmat egy másodperc alatt. Vagy minden eddig leforgatott filmet 4 perc alatt.”⁶⁵

A számítógép új életformát teremtett, amióta a mindennapokban használatos eszközzé vált, mindenki előszeretettel használja, hiszen nélkülözhetetlen berendezéssé vált, mivel praktikus és okos. Vele egyszerűbb az élet. Rengeteg információt kapunk meg készen, és sok műveletet egyszerűsít le, tesz gyorsabbá. Ha a legegyszerűbb dolgokból indulunk ki, mint a dokumentumírás, táblázatkészítés... , de persze egy PC multifunkcionális, hiszen zenét hallgatunk vele, filmet nézünk, és ha munkánkhoz

⁶² Adatforgalmi sebesség a neten, <http://www.origo.hu/techbazis/gyorsinternet/20030319>

⁶³ Új internetes sebesség rekord, <http://hup.hu/node/4561>

⁶⁴ Új sebesség-rekord Tokióban, http://www.szaku.hu/index.php?option=com_content&task=view&id

⁶⁵ Új, nagyteljesítményű core router-t mutatott be a Cisco, http://hup.hu/cikkek/20100310/uj_

információ kell, letöltjük az internetről, semeddig sem tart. Az igaz, hogy a gépeknek hatalmas hátrányt kell ledolgozniuk a biológiával szemben, mégis azt jósolja Vinge, hogy a technika roppant fejlődése beláthatatlan következményekhez vezethet. Ő az időpontot, miután elfajul a számítógépes pokol, 2020 utánra teszi. A mesterséges intelligencia, mint tudjuk már meg is mutatta tudását, amikor a sakk világbajnokát, Kaszparovot győzte le 1997-ben.⁶⁶ „A Deep Blue győzött Kaszparovval szemben: több millió lehetőséget vizsgált végig, nem pedig emberi stratégiát és gondolkodást utánozva kereste a megoldást. Viszont olyasmit ért el, amiért egy kutató Nobel-díjat kapna.”⁶⁷ Azonban a gépek csak gépek maradnak, maguktól továbbfejlődni nem képesek. Holland állítása szerint még nem tudták a számítógépek szoftvere számára definiálni a továbbfejlődést, mert még az „emberi szoftver” működését sem ismerjük eléggé ahhoz, hogy ezt adaptálni tudjuk a PC-kbe.⁶⁸

Újabb szexuális élmények kielégítésére is alkalmas a számítógép. Talán ez az a lehetséges és már milliók számára elérhető funkciója, amivel magánéletünket és emberi kapcsolatainkat a legjobban tesszük tönkre. De mindenesetre a „cyberszex”-nek is akadnak hódolói, akik egyre többen vannak.

Virilio a perverziók sorába helyezi a cyberszexualitást: már „technofliáról kell beszélnünk: egy géppel szeretkezünk.”⁶⁹ Ezzel ismét figyelmeztet az emberiség nem éppen fényes jövőjére. Egy technikai eszköz az emberi faj fennmaradását veszélyezteti.

„A cyberszex egyfelől lehet brosúrajellegű, azaz egyszerűen meztelen képek nézegetése, másfelől lehet interaktív: amikor két, egymás számára többnyire ismeretlen ember internetes felületen, írásos üzenetek és képek küldésével izgatja egymást. Ez utóbbi esetben a cyberszex a telefonszex folytatása, csak más eszközökkel. A cyberszex is alapvetően maszturbációs segédeszköz: egymást személyesen nem ismerő, de egymással keskeny sávú távközlési csatornán elektronikusan összekapcsolt emberek egymáshoz írásban benyújtott szöveges kérvénye kielégülésért. A cyberszex elvontsága átszellemíti a nemiséget, és az

Cyberszexualitás

Forrás:

<http://tabu.origo.hu/20060724ahalozat.html>

⁶⁶ 2020 után lesz a gép okosabb nálunk, http://www.sg.hu/cikkek/52189/2020_utan_lesz_okosabb_a_gep

⁶⁷ Rees: *Ütött az utolsó óránk?* 120. o.

⁶⁸ A gépek áldozatává válunk?, http://www.sg.hu/cikkek/26674/a_gepek_aldozatava_valunk

⁶⁹ Paul Virilio, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/virilio.html>

az illúzió, hogy a másik ember csak néhány tiszavirág-életű tünékeny sor a képernyőn, oldja a gátlásokat, bátorítja a félénk, befelé fordult karaktereket.”⁷⁰

„Világunk egyik legfurcsább jellegzetessége a technológia és a szex összekavarodása” - írta Marshall McLuhan már 1951-ben. 1973-as *Crash* című regényében J. G. Ballard szintén a gépek által kiváltott nemi ingerenciákat jelenítette meg. 1986-ban Mike Saenz fejlesztette ki az első Macintosh-ra íródott erotikus programot, 1990-ben már CD-ROM-ot adott ki. A képernyőn való leskelődés tehát már a számítógépen is lehetséges, nemcsak a moziban és otthon a tévé vagy videó előtt ülve, a pornográfia az interneten bármikor elérhető. Ráadásul itt mi irányítjuk az 'izgalmas' eseményeket. Saenz úgy véli, „testi vágyak motiválják a technológiát. Az első személyes robotot sem azért adják majd el, hogy italt szolgáljon fel”.⁷¹

A 90-es évek elején minden magazinban cikkek sorozatát olvashattuk a számítógépes szexről, bár ez még közel fele sem volt a mai digitális állapotokhoz képest. Ma a leglátogatottabb internetes oldalak a szexoldalak. A kilencvenes évek közepén vált divattá, hogy a hálózobákba videokamerát szereltek és azt csatlakoztatták a világhálóhoz (az első az amerikai Jennifer Ringley⁷²), így egyre népszerűbb lett a kukkolás online-on. „A cyberszex ... kiegészítői szédületes ütemben fejlődnek, újabb és újabb megoldások születnek a tér legyőzésére. (...) A telefonokkal összeköthető vibrátorok, hüvelygolyók és csiklőizgatók mellett már az iPodokhoz is kaphatók szexuális segédeszközök, de nagynevű telefongyártók is elkezdtek piacra dobni saját stimuláló berendezéseiket. Sőt, már a művészet is reagált az elidegenedett szexuális viselkedésre, ...”⁷³ A „internetes szerelem” előnye, hogy itt bárki bármilyenek kiadhatja magát, amilyen éppen lenni akar, hazudhatunk, a partner nem jön rá; valamint véd a nemi betegségektől is.

1. 9. Klónok

Elérkezett a klónok korszaka is. Számos állatkísérleteket végeztek már, és mint tudjuk, néhányuknak már elő is állították másaikat, gondoljunk csak arra, mekkora szenzáció lett az 1997-ben bemutatott, ivartalan szaporítással előállított Dolly bárány. A genetikusok már az 50-es évek óta klónoznak élőlényeket, de Dolly lett az első kifejlett emlős, aki aztán 6 évig élt. Mindez a brit Roslin Intézet sikere, sőt az Intézet az ENSZ-

⁷⁰ Futó: Internet: egy innováció néhány társadalmi hatása, <http://web.uni-corvinus.hu/~pfuto/kritika>

⁷¹ Cyberszex I., <http://index.hu/kultur/cyb/porno13/#more>

⁷² Cyberszex V., <http://index.hu/kultur/cyb/cybsex5/>

⁷³ Cyberszex haladóknak, <http://tabu.origo.hu/20060927cyberszex.html>

től megkapta 2017-ig valamennyi állatklónozás szabadalmi jogát. Idő kérdése, és a bolygónk kizsákmányolása után elkezdődik az ember és génjeinek feltérképezése, az emberi test meghódítása – „a bolygó még fel nem fedezett, kulturális, társadalmi és morális tiltásokkal viszonylag védett utolsó menedékének meghódításába”⁷⁴ – az ember meghódításába, figyelmeztet Virilio.

A biotechnológia segítségével már lehetséges embert is klónozni. Mint ismeretes a lombikbébi program ma már teljesen elfogadott, pedig ezt a módszert is rendkívül sok kritika érte. 1998-ban egy harmincéves nőt klónoztak, de a klónsejteket aztán megsemmisítették. 2002 végén pedig már egy klónkislány is megszületett. Ma a klónozást gyógyászati célokra használják, testi szervdonorokat állítanak elő. 2000 elején sikerült a teljes emberi génállomány feltérképezése, de a gének pontos feladatának és azok együttműködésének teljes feltárására is szükség volna. Tudósok óva intenek attól, hogy elfogadottá váljon az a lehetőség, miszerint a szülők születendő gyermeküket „megtervezzék”, genetikai állományát kívánságuk szerint állítsák össze, mert akkor előfordulhat egy kétosztályú társadalom kialakulása: a gén-szegényeké és a gén-gazdagoké.⁷⁵ Ezzel felmerül az eugenika problémaköre. Az eugenika „az ember öröklődő tulajdonságait a testi és szellemi képességek javítására hasznosítani igyekvő genetikai irányzat”⁷⁶. A ’génmérnökség’ elnevezéssel is szokták illetni ezt a tudomány ágat, hiszen célja nem más, mint az emberi génállomány módosítása tervezéssel a kívánt minőség elérésére. Nem csoda, hogy e tudomány léte és működése komoly etikai problémákat vet fel a társadalomban.

1. 10. *Hughes élete a kor metaforájaként*

Akinek része volt mindenben, ami akkoriban a sebességgel, a repülővel és a mozival kapcsolatban megjelent, az nem más, mint Howard Hughes. Hughes milliárdosként tengette életét, számos gyár tulajdonosa volt, amit részben örökölt, részben ő maga alapított, és melyekben szerszámok (olajfúró berendezés), helikopterek, repülőgépek gyártása folyt, valamint Las Vegas-i szállodák, a mulatók, a játékkaszinók és telekspekulációs tevékenység hozta konyhájára a milliókat. Tizenöt éves kora előtt találta fel az elektromos motorbiciklit, ezzel a találmánnyal fotózta le a The Houston Post tizennégy évesen. Ebben az életkorban épített egy saját rádióadót, amellyel fogni

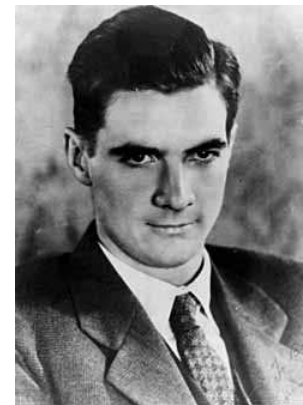
⁷⁴ Virilio: *Az információs bomba*, 58-59. o.

⁷⁵ A tudomány eredményei, <http://www.pontkiado.hu/blueprint/teljes.php?id=4>

⁷⁶ Bakos: *Idegen szavak és kifejezések szótára*, 182. o.

tudta az összes rádióadást az észak- és dél-amerikai kontinensen. A cserkész táborban takaros erdei menedéket épített pusztá kezével, tetőt is ácsolt rá, sőt vízvezetékekkel is ellátta, szakember segítsége nélkül. Még nem volt húszéves, amikor mindenkije meghalt, mintegy 800 ezer dollárt örökölt. Nem sokkal múlt el húszéves, amikor első filmjét forgatta, a mű költségei a reklámkampánnyal együtt elérték a 4 millió dollárt. Ezzel „A pokol angyalai” a mai napig a legkölségesebb amerikai filmek közé tartozik. 1930-tól tehát sikeres producerként lépett be a filmvilágba. Néhány évvel később pedig már repülőket tervezett.

A „valóságtól való makacs elszakadása” talán itt kezdődött. Mániája a tisztaság volt. 1966-tól haláláig, 1976-ig azonban a milliárdos többé nem állt nyilvánosság elé. Pénzügyeit ugyanakkor nem engedte ki kezéből, maga irányított telefonon halála pillanatáig. Rejtekhelyein megszűnt az idő, sem naptárt, sem órát nem tűrt meg (az Idő Urának nevezte magát), szobáit az ablakon lévő vastag függönyök védték a nappali fénytől. Szobái mind szűkek és teljesen egyformák voltak, bárhová is költözött, így minden hely megfelelt elvárásainak, és kizárta azt az érzést, hogy egyik helyről a másikra megy. Azt hihette, hogy mindenhol van, és sehol sincs, hogy tegnap van és holnap.

Howard Hughes

Forrás:

http://movieland.files.wordpress.com/2008/04/howard_hughes.jpg

Munkatársai háromszor 8 órás műszakban dolgoztak. Ez lehetővé tette Hughes számára, hogy a napszakok változásától függetlenül akkor dolgozzék (telefonon), egyik és aludjék, amikor éppen kedve tartja. Szobájában volt egy mozivászón, amin mindig ugyanazokat a filmeket nézte. Étkezése sem volt változatos, mindig ugyanazt ette. Hamar kialakultak egyedi étkezési szokásai: nem evett soha semmilyen leveles zöldséget, teaidőben néhány csokis sütit, vacsorára pedig félig angolos marhasültet evett, tizenkét borsóval, sem többel, sem kevesebbel. Ha valamelyik szem túl nagy volt, kicserélte a pincérrel.

Első rejtekhelyére teljes inkognitóban érkezett: egy teherautó belsejében, deszkákra dobott matracon feküdt a milliárdos. Lakosztályában senki nem léphetett be, csak testőrei, a mormon szekta tagjai. Ők mérték jóformán óránként Hughes vérnyomását, mosdatták és öltöztették, megmelegítették rendszerint dobozos leves konzervből álló, egyszerű ebédjét. Hughes olyannyira nem viselte el, hogy mások

lássák, hogy hiába tartott drága pénzért háremet, soha nem ment a hölgyek közé, számára elég volt a tudat, hogy bármikor oda mehetne. Ugyanez a helyzet állt fent repülőgépeivel és autóival is.

A milliárdos egészsége évről évre romlott, veseelégtelenségben szenvedett. A testőrei látták el később kábítószerekkel is. Tisztaság mániája elhatalmasodott rajta: állandóan sterilizált, dobozokba zárt papírkendők heverték körülötte. Egyetlen kilincshez, pohárhoz, evőeszközhöz, okmányhoz sem nyúlt puszta kézzel. A légkondicionáló berendezést leállította, mert úgy vélte, hogy a halált hozó baktériumokat áramoltat a szoba levegőjébe. Az emberi ruházatot is bacilusfészeknek tekintette, fokozatosan rászokott arra, hogy mezítelenül heverjen szobájában, egy gondosan fertőtlenített lepedőn. Ruhát csak akkor vett magára, amikor, alig néhány alkalommal, megváltoztatta rejtekhelyét.

Lakosztályába több százezer dollár értékű elektronikus felszerelést zsúfoltak össze, amely azonnali és közvetlen rádiótelefon kapcsolatot biztosított a milliárdosnak minden üzleti érdekeltségével. Külön felszerelés gondoskodott arról, hogy telefonbeszélgetéseit senki se hallgathassa ki. Éjszaka a lakosztály tizenegy erkélyét fényszórók világították meg, s a falakra kívülről televíziós kamerákat szereltek, hogy az őrég szobájából az épület körüli minden gyanús mozgást figyelemmel lehessen kísérni. Londonban a szobája falait fekete tapétával vonták be, az ajtókra külön biztonsági zárat szereltek.

Üzleti ügyeit még súlyos betegen, egyre ritkuló tiszta állapotaiban is ő maga intézte. A halál Hughes-t a levegőben érte, a mentőhelikopteren, mikor már csonttá soványodott.⁷⁷ „Egyéni életútjával előre jelzett egy olyan állapotot, mely később tömegméretűvé vált: azt, hogy minden eszközzel fejleszteni akarjuk a sebességet, de nem vagyunk tudatában a motor pusztító természetének. Howard Hughes a metaforája mindannak, ami ma mindenféle társadalmi helyzetben történik. Az inerciát (tétlenség, lustaság) és a szupermozgás intenzitását egyaránt a végsőkig élvezte – saját haláláig.”⁷⁸

A milliárdos életét a „The aviator”⁷⁹ című film örökítette meg – az aviátor a mindenkori repülő embert, a pilótát jelenti. A film Hughes hosszú és eseménydús életéből a '20-as évek végétől a '40-es évekig tartó periódust, a fiatal milliárdos sikereinek korszakát emeli ki. Ezen belül is két fontosabb epizódra koncentrál: Hughes-

⁷⁷ Howard Hughes, http://beluard.freeweb.hu/index5_16.htm

⁷⁸ Virilio: *Tiszta háború*, 67. o.

⁷⁹ Amerikai filmdráma, 2004, rendező: Martin Scorsese, Miramax

ra mint filmkészítőre, a *Pokol angyalai* című film rendezőjére és producerére, illetve Hughes repülőgép-tervezési szenvedélyére, a TWA légitársaság felvirágoztatására. „Az Aviátor Howard Hughes-a excentrikus, maximalista, ereje teljében levő fiatalember, aki forradalmasítja a repülést és a filmkészítést. A film a *Pokol angyalai* című szuperprodukciónak forgatásával kezdődik: tanúi lehetünk, hogyan sikerül Hughes-nak perfekcionizmusával a filmtörténet addigi legdrágább filmjét összehoznia.”⁸⁰ Hughes kétségtelenül különc és látnok volt, elszántsága nem ismert határokat, és szinte tökéletesen látta, mit tartogat a jövő a repülőzés számára. A filmben láthatjuk, hogy kezdeti lendületéhez elengedhetetlen volt hatalmas vagyona, amit kedvére kockáztathatott, vagy éppen pazarolhatott. A film bölcsen nem foglalkozik az utolsó negyed évszázaddal: amikor is a démonok, a sötétség mindvégig ott lopkodnak Hughes nyomában: a baktériumoktól, fertőzésektől, kosztól való félelmében. Mielőtt végképp elzárkózott volna a világtól, Hughes még megküzdött egy Brewster szenátor vezette kongresszusi vizsgálóbizottsággal, ami azzal vádolta, hogy hasznot húzott a második világháborúból, mivel tízmilliókat kapott a kormánytól egy olyan repülőgép kifejlesztésére, ami nem készült el időben; a levegőbe emelte a világ legnagyobb repülőgépét; és túlélte számos kisebb-nagyobb légi balesetet.

„A film kezdőjelenetében a gyermek Hughes-t látjuk, akit anyja féltő kezekkel mosdat, s közben a „karantén” szó betűzését tanítja neki. A kisfiú elméjébe beivódik a jelentés: a világ félelmetes, a világ piszkos, körül kell bátyáznia, meg kell óvnia magát a rá leselkedő veszélyektől. A túlféltő anya Hughes tizenéves korában meghal, nem sokkal később apját is elveszíti, így tizenkilenc évesen apja olajkitermelő vállalatának és vagyonának ura lesz. Csábítóan, egyben ijesztően nagy hatalom és felelősség összpontosul a fiatal férfi kezében, s életét innentől kezdve meghatározza ez a kettősség: a folytonos felfelé törekvés, az egyre magasabb csúcsok meghódítása, mindeközben a fokozódó szorongás a mélybe zuhanástól. A fiatal Hughes mániás megszállottsággal küzd céljai megvalósításáért.”⁸¹

Hughes lelki alkatából következik, hogy a sikereknek soha nem tud örülni, bármit is ér el, nem elégedett és nem érzi magát biztonságban. A szorongást csak úgy tudja elkerülni, hogy megállás nélkül dolgozik tovább egy újabb, még nagyobb feladat megoldásán. Környezetét azonban hiába kontrollálta teljes mértékben, a szorongás egyre inkább úrrá lett rajta. A filmben alakított Hughes miután a Föld leggyorsabb

⁸⁰ Aviátor, <http://www.origo.hu/admsinites/filmklub/teaser/aviator/aviator.html>

⁸¹ Szárnyalás és kényszerleszállás, <http://origo.hu/filmklub/20050303szarnyalas.html>

emberének nevezte magát, lelki aggodalmait is kifejezte: „néha az az érzésem, az a képzetem támad, az a kényszerképzetem, hogy olyan dolgokat látok, amik nincsenek is ott valójában. Néha komolyan attól tartok, hogy megbolondulok. És ha az egyszer megtörténik, az olyan lesz, mint a vakrepülés.” Munkatársai már a 30-as években is furcsa tüneteket vettek észre nála, de akkoriban ezek még nem akadályozták a normális életvezetésben, így különös szokásait, betudták excentrikusságának. Valójában ezek a hóbortok már a kényszerbetegség első tünetei voltak, amely élete utolsó éveiben elhatalmasodott rajta. Habár elért mindent, amiről valaha álmodott, a külvilág egyre fenyegetőbbnek hatott számára. Hotelszobáiban rejtőzködve ruhát legtöbbször nem vett fel, mert nem bízott a tisztaságában, cipő helyett papírzsebkendő dobozokat húzott a lábára, a tárgyakat csak zsebkendővel letakarva volt hajlandó megfogni, karosszékét zsebkendővel terítette le, úgy ült benne naphosszat filmeket nézve. Az egyik filmet látva, mely a sivatagban játszódott, a következőt jegyezte meg (Leonardo DiCaprio): „Szeretem a sivatagot. Igaz, forró... de tiszta.” Hiába tett meg minden óvintézkedést, sosem látta környezetét és saját magát elég tisztának, ezért kényszeres tisztaságra törekvése egy idő után ellentétébe fordult; mivel a tökéletes állapotot lehetetlen volt elérnie, teljesen felhagyott a tisztálkodással is. „Idejében alkalmazott pszichoterápiával talán segíthettek volna rajta, de nyilvánvaló, hogy ennek a lehetősége nem állt fent, a siker megszállottja aligha ismerte volna be saját magának és környezetének, hogy kezelésre, segítségre van szüksége, így szorongásai végül elpusztították. Halálakor az elhanyagolt, csontvázsoványságú férfi szinte felismerhetetlen volt, ezért az FBI az ujjlenyomatai alapján azonosította holttestét.”⁸²

„Mit Howard Hughes hat begonnen, was wir heute erleben. Er gelangte von der Geschwindigkeit der Technologien – des Autos, des Films – zur absoluten Trägheit, zum absoluten Stillstand. ... Hughes lebte als Mönch und Einzelner, als *monos*. Der Mönch liebt die Ruhe. Der *monos*, der Einzelne, ist Gottes Ebenbild: er ist religiöser Fundamentalist. Wie Gott lebt er im absoluten Stillstand, im Unsäglichen. Heute machen das die Technokraten, es sind technische Fundamentalisten.”⁸³

⁸² Szárnyalás és kényszerleszállás, <http://origo.hu/filmklub/20050303szarnyalas.html>

⁸³ „Howard Hughes-szal kezdődött mindaz, amit ma megélünk. A technológiák – autók, filmek – sebessége által az abszolút tétlenség, az abszolút nyugalmi helyzet állapotába került. ... Hughes szerzetesként és magányos egyedülállóként élt. A szerzetes szereti a nyugalmat. A magányos egyedülálló Isten hasonmása: egy vallásos fundamentalista. Mint Isten, úgy élt abszolút nyugalmi állapotban, kimondhatatlanban. Ma ezt a technokraták üzik, technikai fundamentalisták vannak.” In: Virilio: *Revolutionen der Geschwindigkeit*, 39-40.o. (A szerző ford.)

1. 11. *Korunk feladata*

A technikai civilizáció lényegéből következően személytelen, nem ismeri az ember személyiségét, sem az életet, és nem is akarja megismerni. Az emberi mivolt, sokszínűség és élet minden szempontból szöges ellentétét jelenti a gépnek. „A technikai civilizáció és a mechanisztikussá vált társadalom azon munkálkodik, hogy az embert darabokra szedje, eszközzé, szerszámmá változtassa, egységéből és egész mivoltából megfossa, személyiségét szétzúzza. Korunkban a személyiség és a technicizált társadalom, az ember és a gép között lejátszódó félelmetes harcnak nézünk elébe.”⁸⁴

José Ortega y Gasset „korunk feladatát” – az 1920-as években – abban látta, hogy végre ne csak a ráció uralkodjon, hanem a spontaneitás, hogy végre ne az élet legyen alárendelve a kultúrának, a művészetnek és etikának, hanem pont fordítva. Mindez az életet szolgálja.⁸⁵ Virilio 'információs bombájában' is ez a központi téma; a technika ne tegye tönkre az emberi életet, a technika az életért fejlődjön, de ezt még ma nem vagyunk képesek belátni. A technika folyamatosan, egyre örültebb tempóban hódít. Senkinek nem tűnik fel, hogy a sebesség gyakorta már erőszak. Paul Morand a huszadik század elején mondta: „A sebesség két simogatásból halálos megrázkódtatást csinál.”⁸⁶ Az erőszak a megszokottá vált technológiai gyorsaság fel nem ismert eredménye lesz?

⁸⁴ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 61. o.

⁸⁵ Ortega: *Korunk feladata*, 43. o.

⁸⁶ Virilio: *Az információs bomba*, 74. o.

2. A kényszer pszichológiai fogalma

„Ami történik, az olyan előnyben van azzal szemben, amit gondolunk, amit tenni szándékozunk, hogy soha nem tudjuk utolérni, és soha nem ismerhetjük meg a valóságos képét.”

Rilke

Csodálkozunk, hogy egyre több összezavarodott, felelőtlen, lelki beteg embert tudhatunk magunk között. Nézzük a sebesség pszichológiai oldalát! Elidegenedés, figyelmetlenség egymás iránt, lelki dolgok háttérbeszorítása, elmagányosodás: ezek jellemzik világunkat. Ha már bensőséges dolgainkat is mechanikus úton, gépek segítségével, valós fizikai, lelki kontaktus nélkül végzi az emberiség, rossz rá gondolni, hova is juthat... A rohanó hétköznapiak körülvesznek minden embert, de mindenkire máshogy gyakorol hatást. Vannak, akik elsétálnak a világ dolgai mellett, és nem igazán vesznek tudomást a körülöttük zajló és száguldozó dolgokról, mások beleőrülnek a tempóba. „Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra” alapon az emberek bezsúfolnak mindent egy napba. Kundera fogalmazta meg; ha túl sebesen zajlanak az események körülöttünk, akkor már senki sem érez biztosnak semmit, még saját magát sem, a sebesség kioltja az Ént.

Pszichológiai szempontból másfajta lényekké váltunk, mint amilyenek egy nemzedékkel korábban voltunk. Úgy tűnik, eltűnt az a képességünk, hogy nyugalmasan ücsörögjünk a tornácon vagy a vonuló felhőkben gyönyörködve ábrándozzunk. „Úgy látszik, mintha gyorsabban gondolkoznánk, „kapcsolnánk” – de lehet, hogy ennek fejében elvesztettük azt a képességünket, hogy elmélyülten összeponosítsunk egyetlen dologra? A választ senki sem tudja biztosan.”⁸⁷ Kissé figyelemhiány-szindrómában szenvedünk. „Az Információ Korát éljük, ami azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy az információk el is jutnak az agyunkig. Néha inkább az az érzésünk, hogy fénysebességgel elhúznak mellettünk, képtelenek vagyunk felfogni őket.”⁸⁸

2.1. Fiatal generáció vs. idős generáció

Látszólag „megtanultuk a dolgokat villámgyorsan felfogni. Hetven mérfölddel robogunk, elolvassuk a jelzőtáblákat, sávot váltunk és közben kikerülünk más

⁸⁷ Gleick: *Gyorsabban*, 243. o.

⁸⁸ Gleick: *Gyorsabban*, 111. o.

járműveket, közben zenét hallgatunk és tervezgetjük, mi lesz a hétvégén... A dolgok elődeink számára elképzelhetetlen tempóban zúdulnak ránk, és mi boldogulunk velük.”⁸⁹

Általánosan megfigyelhető, hogy a technológiával való bánásmód tudománya egyre inkább a fiatal generációkhoz tartozik, ők művelik magas szinten a technikát, ők értenek a különböző eszközökhöz. Az idősek már nem tudják felfogni mindezt. De sokuk nem is nagyon igyekszik ennek megváltoztatására, csak azt hajtogatják, hogy ők még teljesen más korszakban, más időkben nőttek fel, amikor még nem volt ez a nagy rohanás. Így alakul ki egy generációs szakadék fiatalok és idősek között, amelynek egyik alapja a technológiához való hozzáértés, ill. nem-hozzáértés.

Gyermek a számítógép előtt

Forrás: <http://www.gyvk.ro/private/szamitogep.jpg>

Az időseknek az is felfoghatatlan, hogy mostanában egyre több az egyedülálló, akik egymagukban élik életüket, vagyis szingli életmódot folytatnak. Ha az egyén jól keres a munkahelyén, megvan mindene, ami a létfenntartásához szükséges, rendelkezik kényelmes lakással, autóval, szórakozási lehetőségei is adottak, egyszóval él, mint hal a vízben, akkor sokaknak megfordul a fejében, hogy felesleges elkötelezniük magukat. Egy társ mellett nem lehetnek olyan szabadok és mobilak, mint eddig. A kööttség az életvitelük lassítására kényszerítené őket, és ezt nem akarják. Egyedül viszont oda mehetnek és akkor, amikor akarják, végigrohanhatják az egész napjukat, nincs meg a kényszer, hogy időre otthon kell lenni, mert várja valaki. Az ilyen emberek általában otthon nem is sokat tartózkodnak, hiszen lekötik őket a barátok és a munkájuk. Étkezési szokásaikra jellemző, hogy mivel nincs idejük semmire, nagyon enni sem, ezért gyorsétkezdékben étkeznek, otthonra pedig előre elkészített, becsomagolt ételeket visznek, így azzal sem megy el az idő, hogy főzni kelljen. Lakásuk tele van pakolva mindenféle modern technikai eszközzel, és persze internetes számítógéppel is. Így az ember a maga ura, mint Hughes.

⁸⁹ Gleick: *Gyorsabban*, 244. o.

A másik véglet, ha két felelőtlen, éretlen emberpár néhány hét vagy hónap után egybekel. Ebből rendkívül sok probléma születhet, hiszen nem ismerik még kellően egymást. Sok emiatt a válás, és a félrenevelt gyermek. A szülők mindennapos megterhelése miatt sok családban a gyermekre nem jut elég idő, és nevelés hiányában a gyermek önállósítja magát. Ha egy gyerek azt látja, hogy otthon nem foglalkoznak vele, akkor keres magának elfoglaltságot, mert kénytelen erre. Sokan válnak ezzel a televízió vagy a számítógép rabjává.

A tévéhez szokott gyerekeknél megfigyelhető, hogy mindent, amit látnak, ők is ki akarják próbálni. Nem értik meg azt, amit látnak, agyuk felfogóképessége lassú ahhoz, ellentétben a felolvasott vagy elmondott meséhez. A mesét ugyanis el tudják képzelni, és így meg is értik, fel is fogják. A filmek azonban mások. Kész „konzervként” kapják a filmes történeteket, és a feldolgozási sebességük alul marad, nem tudják feldolgozni, ami történik. Nem magyarázza el nekik senki, hogy mit látnak. A gyermek gondolkodásába pedig beépül, amit lát, azonban az élet gyakran nem az, amit a tévé sugároz. A gyerekek is könnyűszerrel ki akarnak ugrani az ablakon, hiszen a főhős simán megúsza a zuhanást, ők miért ne élnek túl? A fegyverek használatát is könnyedén megtanulják az akciófilmekből. Sok gyermeknek azonban nincs gyermekora, kénytelen hamar felnőni, mert családi háttere erre kényszeríti. Egy szenvedélybeteg szülő mellett a gyerekek hamar meg kell tanulnia ellátni önmagát.

2. 2. Csábít a „varázsdoboz”

Felnőtt emberek ugyanígy bedőlnek a tévé csábításának. Belépünk a poszthumán korszakba. „Állandó összefonódásban élünk a televízióval és a reklámmal, Európában és az Egyesült Államokban napi négy-öt órát töltünk hozzá láncolva. Televízióul eszünk. Televízióul gondolkodunk. Televízióul ébredünk. Televízióul fekszünk le. Televízióul vágyakozunk. Televízióul szeretkezünk... Már nem emberi lények vagyunk, hanem gépemberek. Félig robotok. Rabszolgák. Belépünk a tévédiktatúra birodalmába, amely nem erőszakos, hanem kedves, meggyőző – és mindennél veszélyesebb.”⁹⁰ Amit a tévében látunk, a sajátunknak szeretnénk, és az, hogy valamit szeretnénk, az az akarás már egyfajta kényszer, hiszen a látottak megvalósítása érdekében tennünk kell.

A sok reklámozott termékekkel a tökéletes gondtalan élet illúzióját keltik a nézőkben. Egy reklámblokkban milliányi információval bombáznak minket, amiből

⁹⁰ Toscani: *Reklám, te mosolygó hulla*, 163. o.

annyi marad meg bennünk, hogy az életünk úgy, ahogy most van, bizony nem jó. A reklám elhitet velünk mindent, amit látunk az mind igaz, szép és jó. Társadalmi modellt tár elénk: vásárolok, tehát vagyok. A nők mind olyanok akarnak lenni, mint a reklámokban szereplő topmodellek, mind alkatilag, mind kedélyileg. Hiszen a modellek mindig szépek, tökéletes az alakjuk, makulátlan a bőrük, a hajuk, a ruhájuk és mindig mosolyognak. Boldogságot sugároznak, ennek mindenki bedől, hiszen ilyen szeretne lenni. Ezt teszi a reklámok manipuláló képessége.

A gond ott van, hogy sok ember a luxust nem engedheti meg magának, nem vásárolhat meg mindent, hiába lenne jobb az élete. Hogy változtasson mégis a helyzetén, olyan eszközökhöz nyúl, amik nem javítanak, inkább rontanak azon. Ezért van sok szenvedélybeteg. Bár a televíziózás maga is tekinthető szenvedélybetegségnek. A tévé tönkre teheti az ember lelki világát, az egyén nem tudja életét koordinálni, nem képes ebben a valóságban élni. Mert az élet nem álmvilág. Sok nő szenved a társadalmi elvárásoktól, amit elsősorban a televízió vezetett be, és nem tudják megérteni, hogy nem lehetnek olyanok, mint azok a nők, akik a „varázsdobozban” vannak. Ez rendellenes viselkedéshez vezet: eltúlzott fogyókúrát vezetnek be, bulémiások vagy anorexiások lesznek, és ha semmi sem hat, akkor az idegeik mondják fel a szolgálatot.

2. 3. *Cyberszexualitás*

A televízió a párkapcsolatokról is fals képet fest, hiszen a filmekben az együttlét mindig felejthetetlen. Túl sok a szex a televízióban, minden csatornán ez a központi téma. A magányos embereknek ebből csak az tűnik fel, hogy ők nem ilyen életet élnek, és milyen jó lehet ez az életstílus, mindenki ezt üzi. Megjelenik a kényszerérzet és az izgalmak utáni vágy. Ugyanakkor egyedül vannak, mihez fordulnának máshoz segítségért, mint a számítógéphez és internethez, hogy kiéljék magukat. Mivel a kommunikáció az interneten a fizikai jelenlétet mellőzi, a megszokottól teljesen eltérő, új, izgató érzelmeket kelt. Az Internet-függők heti 38 órát töltenek a gép előtt, és sokuk alig alszik éjjel, a kedvező késő esti tarifák miatt is. Hódít a cyberszex. „Az internet „a szexualitás bizarr terepévé válik”, mondta a San Antonio-i Alvin Cooper, pszichológus. Egyre több ember válik a chat roomok, a szexhirdetések és a netpornográfia rabjává, mert kényelmes, elérhető és általában anonim.”⁹¹ A cyberszex úgy tűnik sokakat jobban

⁹¹ A cyberszexfüggők veszélyes világa, <http://onagy.zoltan.terasz.hu/index.php?id=282>

kielégít, mint a valódi. Kétféle cyberszexfüggőt különböztetnek meg: akinek nincs kapcsolata, és akinek van, de nem működik jól.

A szexuális problémákra a megoldás egyre többeknél a cyberszex. Itt megkapják, amire szükségük van; törődést, intimitást, izgalmat, és elfojtott vágyaikat is kiélhetik. Hazudni szinte mindenki szokott, vagy külsőjére, korára vonatkozóan, vagy családi állapotát tekintve. Akaratuk, elképzelésük szerint teremtenek az emberek egy teljesen új arcot maguknak, csak hogy a másoknak felkeltsék az érdeklődését. Így interneten könnyebben hoznak létre kapcsolatokat. Ez a magatartás is függőséget okoz, amely depresszió, illetve magány hatására is kialakulhat. Akik nem merik szexuális problémáikat másoknak elmondani, abszolút vonzó a cyberszex elvontsága. Azt, hogy függők, pláne eltitkolják. Általában fiatal fiúk, de egyre gyakrabban családos anyák és apák is ehhez a módszerhez folyamodnak. „A Pittsburgh Egyetem pszichológusa, Kimberly Young szerint a túlzott Internet-használat a drogokhoz, szerencsejátékokhoz, videojátékokhoz vagy a kóros evési szokásokhoz hasonló függést alakít ki.”⁹² Akik „rákattannak” a netes szexre, elhanyagolják valódi partnerüket, családjukat, gyermekeiket, még munkájukat és tanulmányaikat is. A cyberfüggőség olyan, mint az alkohol, ezzel próbáljuk oldani a problémákat, a gép elé tehát azért ülünk, mert menekülünk valami elől. A net pedig akármelyik pillanatban beszippanthat bennünket, hiszen már a legtöbb háztatásban ott van.

„A mániás cyberszexelő gyakran személyiségzavarral küszködik, hiszen gátlásait a cybertéren levetkőzi, ott általa vonzónak talált személyiség jegyeit öltheti magára, de a valódi életben magának kellene helytállnia. Ahogy a témával foglalkozó irodalomban olvasható: a függőséggel együtt Casanova-tudat is kialakul, miközben a virtuális szerető tartása vagy épp a csetszex számos esetben tönkreteszi a hagyományos párkapcsolatokat.”⁹³ A cyber-afféroknak tudható be egyre több válás is. A cyberfüggőség következménye lehet elszigetelődés, túl sok fantáziálás, az érzelmek elszemélytelenedése, anonimitás, felerősödnek a szunnyadó frusztrációk.⁹⁴ Vannak azonban, akik pozitívan állnak mindehhez. Alvin Cooper, a Stanford Egyetem pszichológusa szerint „az Internet a legnagyobb találmány a randevúzásban a bárók feltalálása óta. Új szexuális forradalomról beszélhetünk.” „A cybererotika úgy is

⁹² A cyber-függőség valódi betegség http://www.informed.hu/betegsegek/betegsegek_reszletesen/psy/

⁹³ Weberotika, avagy cyberszex a hálón, <http://hvg.hu/hetilap/200722HVGFriss287/page2.aspx>

⁹⁴ Szexfüggők a hálón, <http://index.hu/kultur/cyb/cyberszex6/>

tekinthető, mint egy fontos lépés a szex átszellemítési és megszelídítési, dezagresszivizálási folyamatában.”⁹⁵ – véli Futó Péter.

2. 4. *A képernyő ellentmondásai*

Sokszor látható a képernyőn szenvedés és erőszak is, az emberek figyelmét pedig a segítségnyújtásra hívják fel. Ha egy erősen empátikus személy egy haldoklót lát, azonnal felébred benne a segítőkézség. A baj csak az, hogy a televízió gyakran csak erről szól, és az emberek belefáradnak a sok katasztrófába. „Repülőgép- és vonatmerényletek, robbantások, pusztulás, levegőszennyezés, üvegházhatás, savas eső... Minamata, Csernobil, Seveso stb. A megfélemlítés korszakában végül elég jól hozzászoktunk az új rémképekhez, és főképp a tv-összeköttetésnek köszönhetően bolygónk hosszú haldoklása megszokottá vált, egy lett a sok rendkívüli hír közül. Elértük a könnyed megdöbbenés legmagasabb fokát, s egyszerűen csak konstatáljuk az eseményeket és összeszámoljuk tudományos melléfogásaink, technikai és ipari tévelygéseink szerencsétlen áldozatait.”⁹⁶ Érzéketlenné válunk, mert már nem is akarjuk felfogni, ami történik.

A televízióban látott jobb élet reményében kerekednek fel embercsoportok, hogy egy másik országban telepedjenek le és szerezzenek munkát. A migrációs mozgás oka, hogy „a tévében paradicsomi állapotokat láttak és áldozatul estek egy távoli tejjel és mézzel folyó Kánaán optikai illúziójának”. Elhagyják hazájukat, hátrahagyva mindenüket, hátha nekik is kedvez a szerencse. „Kétségbeesés-turizmus azokra vár, akik a tévé illúziójának esnek áldozatul.”⁹⁷ Az illúzió egy jobb, emberibb, szabadabb világ képe. Ezzel lehet a leginkább manipulálni a jobb életre vágyókat. Ha megérkeznek a célországba, kénytelenek lesznek aztán belátni, hogy ott sem fenéki tejjel az élet.

2. 5. *Aludni kell!*

Átlagosan hét óra tizenhét percet töltünk alvással – ami azt illeti, ez nem elég; többet kellene aludnunk, legalább nyolc és fél órát.⁹⁸ Rohanó életünkbe a biológia alapvetően fontos szükségletet iktat be: az alvást. Ez olyan, mint a zenei kottában a szünet, vagy verssorokban a sormetszet. Kell a „kikapcs”. Statisztikusok megállapították, hogy túl későn fekszünk le és túl korán kelünk emellett. Nem tudjuk

⁹⁵Futó: Internet: egy innováció néhány társadalmi hatása, <http://web.uni-corvinus.hu/~pfuto/kritika>

⁹⁶ Virilio: *Az információs bomba*, 41. o.

⁹⁷ Beszélgetés Paul Virilioval, <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/VIRILIO/Virilio.html>

⁹⁸ Gleick: *Gyorsabban*, 152. o.

kipihenni, kialudni magunkat. Sokszor pedig ha rákészültünk az alvásra, akkor sem tudjuk kialudni magunkat, vagy pont hogy kórosan aluszékonyak vagyunk, állandóan fáradtnak, kimerültnek érezzük magunkat. „A Nemzeti Alváskutatási Alapítvány becslése szerint az alvásra fordított idő átlagosan 20 százalékkal csökkent az elmúlt évszázad alatt. Az ébresztőóra pusztán látványa is képes álmatlanságot előidézni, márpedig kinek a hálószobájában ne lenne vekker?”⁹⁹

„Kialvatlanságtól kába tudatállapotunknak róható fel, hogy minden tavasszal azon a napon, amikor a nyári időszámítás kezdődik, az egyórányi idő elvesztése – ez az év egyetlen napja, amely huszonhárom órából áll – következtében megnő a gépkocsi-balesetek, és mindenfajta baleseti halálozások száma.”¹⁰⁰

⁹⁹ Gleick: *Gyorsabban*, 152. o.

¹⁰⁰ Gleick: *Gyorsabban*, 153. o.

3. A sebesség és gondolkodás

A huszadik század folyamán kezdett terjedni az a nézet, hogy az emberek általában mindössze parányi töredékét használják annak, amire az agyuk képes. Elgondolkodtató, hogy milyen jó lenne kihasználni agyunk teljes kapacitását, ha edzeni tudnánk agyunkat és felszabadítani képességeinket. Közben jó tudnunk azt is, hogy agyunk ugyanúgy működik, mint ezer évvel ezelőtt, sokkal többet felfogni nem képes.

Nem feltétlenül csodáljuk azt, akinek gyorsan vág az agya – rájöhettünk, hogy ez zavaros, felületes gondolkodásmódot is jelenthet. De általában az értelmesség jelének tartjuk, manapság még inkább, mint eddig bármikor. Egy amerikai pszichológusokból álló csoport a 70-es években az agy információtovábbító sebességének mérésével foglalkozott, és megállapították, hogy ez a sebesség csupán 50 méter másodpercenként¹⁰¹. Az intelligenciáról pedig ezt mondták: az intelligencia lényege, hogy tudjuk, mikor gondolkozunk és cselekedjünk gyorsan, és mikor lassan.

Baudrillard szerint a gondolkodás egy kihívás a mai világban. „A gondolkodás a valóságnak vetett őr, arra szolgál, hogy általa még gyorsabban rohanhassunk a vég felé.”¹⁰²

3. 1. Emlékezés kontra felejtés

Már Virilio is beszélt a növekvő sebességek, feldolgozhatatlan élménytömeg hatásaként jelentkező agyi kapacitás elégtelenségéről és az emlékezet fáradásáról. Szerinte az emlékezet tartalma a felejtés sebességének függvénye. Sajátos ritmus áll fenn az elsajátítás és a felejtés között. Az új technikai eszközök azonban annyira felgyorsították az információáramlást, hogy a memorizálás ideje egyre rövidebb lesz. Nem emlékszünk arra, hogy mit ettünk tegnap délben, de hogy egy emlékezetes film kezdete hogyan szól, arra igen. Kundera *Lassúság* című könyvében leírja, hogy a lassúság és az emlékezet valamint a sebesség és a felejtés között titkos kapcsolatban van. Erre jó példa, mikor sétál az ember az utcán, és hirtelen vissza akar gondolni valamire, de emlékezete cserbenhagyja. Ekkor ösztönösen lelassítja lépteit. Ha viszont valaki el akarja felejtetni a vele nemrég történt dolgokat, kínos esetet, akaratlanul is

¹⁰¹ Gleick: *Gyorsabban*, 142. o.

¹⁰² Baudrillard: *Az utolsó előtti pillanat*, 51. o.

meggyorsítja lépteit, mintha gyorsan el akarna távolodni attól, ami az időben túlságosan közel van hozzá.

„A lassúság foka egyenesen arányos az emlékezés intenzitásával; a gyorsaság foka egyenesen arányos a felejtés intenzitásával”.¹⁰³ Az információáramlás felgyorsulásával párhuzamosan, mintegy arra válaszolva, a felejtés folyamata is felgyorsul. Ez a „felejtés iparosítása”. „Az ember elérte azt a sebességet, amelyik jóval meghaladja saját információfelfogó, tehát döntéshozó képességének sebességét.” Virilio számára rendkívül érdekes, „hogyan kizárólag, mint fejlődést értékeljük a jelenséget.”¹⁰⁴ Legszemléletesebb példa erre egy egyetemi vizsgaidőszak, amikor a hallgató, miután levizsgázik egy tárgyból, már két nap múlva sokszor képtelen megmondani, hogy milyen tárgyból vizsgázott, azt pláne nem, hogy melyik tételt húzta, és az mit foglalt magában. Egy másik eset: spontán beszélgetés közben egyik pillanatról a másikra, amíg a másik beszél, elfelejtjük, hogy mit akartunk mondani.

Mit felejtünk még el, amelyre alig-alig akarunk már emlékezni? Az etikai, morális viselkedéstárunk elemeit, azokat a mankókat, amik emberi mivoltunkban tarthatnának bennünket e megbolydult világban.

A nyelv lehet a sebesség egy hatásos korlátja, hiszen agyunk gondolkodása eleve tempósabb, mint ahogy gondolatainkat ki tudjuk mondani. A szavak megalkotásához idő kell. És hiába szaladnak előre a gondolataink, fékezniük kell magunkat, hogy a gondolatokat tálalható formában elő is tudjuk a beszéddel állítani.

3. 2. *Látásunk*

A mozi a látásunkra gyakorol nagy hatást, méghozzá a szemmozgásunkra. A 24 kocka/másodperces tempó a látásunk felfogóképességének sebességét teszi próbára, ahogy a filmvászonon minden pillanatban valami új jön be a képbe, ami mozog, villódzik, tarka színekben jelenik meg: „érzésem szerint a néző és még annál is inkább az ő szemmozgása gyorsul fel – a vágás vagy a neurotikus zene okán.”¹⁰⁵

A film esztétikája¹⁰⁶ által, vagyis hogy a filmekben az éppen csak felbukkanó képek azonnal el is tűnnek, melyek egy kis masina, a projektor által pörgetve vannak, az emberi tudat megváltozása figyelhető meg. Olyan hatások által, melyek ez emberi természettel ellentétben állnak, a nézők elszakadnak helytől és időtől, sérül tudatuk, az

¹⁰³ Kundera: *Lassúság*, 32. o.

¹⁰⁴ Paul Virilio, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/virilio.html>

¹⁰⁵ A sebesség tárgya, <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=4&cikk=589>

¹⁰⁶ Ästhetik des Verschwindens, <http://www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/101422.html> alapján

éppen látottakkal való kritikus konfrontáció nehezzé, sok esetben lehetetlenné válik. Ezért lát el a film elsősorban propagandisztikus célokat. A film az emberi tudat elaltató-technikáját testesíti meg. A cél elérésének eszköze itt is a sebesség. A jelen a másodperc tört részére redukálódik, mely által a látottak ésszerű recepciója lehetetlenné válik. Így befolyásolnak tömegeket, tömegvíziók alakulnak ki, a nézők tudatuk azonos működését tapasztalják. Így lesznek a mozik új vallási templomokká, a filmvetítések istentiszteletek új formájává. A kinematográfia képeit tehát többé nem megérteni, hanem inkább elhinni kellene.

Nem hiányozhatnak a szórakoztató berendezéseink funkciói közül a jól működő gyors-előrepörgetés és a képkimerevítés sem. A filmekből eltűnt a sok „vatta”, hiszen a nézők nem igénylik végig nézni, ahogy „a pasas kiszáll a kocsijából, és bezárja, és felmegy a lépcsőn, és kopog, és belép. A kamera nyugodtan válthat a kocsiról közvetlenül a nappaliba, nem fogjuk elveszteni a fonalat.”¹⁰⁷

A fényképezet¹⁰⁸ teljes egészében a látáson alapul. Virilio szerint a fényképeknél már nem fedezhető fel az az elem, amely a művész szellemiségét tükrözi, hiszen a fénykép csupán egy fotokémiai folyamat eredménye, mely a megvilágítási idő függvénye. A fényképezet lehetővé teszi gyorsaságának köszönhetően a mozgások részletes és pontos ábrázolását. A kioldó minden lenyomásánál azonban nem történik egyéb, mint az idő befagyasztása egy adott pontra. A fényképezett tárgy így időben és térben is elszakad valójától, és a szemlélő egyáltalán nem valóságosan tekint rá. A fényképezettel kezdődik a szem és a fotóobjektív összeolvasztása, ami a látás megváltozását hozza magával. Egy átmenet figyelhető meg a közvetlen látástól a technikai vizualizálásig. Ebből a pillanat megmerevedése, a szem érzéketlenítése adódik. Ennek legjobb példája a teleszkóp, mely lehetővé tette az ember számára a bolygók megfigyelését, melyek a hatótávolságunkon kívül esnek. Ezáltal összerosóódik a közel és a távol, és a dimenziókról való természetes tudat sérül.

3. 3. *Beszédünk*

A beszédtempónk felgyorsulása is látványos. „Ma már nem szükséges fonetikusnak lenni ahhoz, hogy megállapítsuk: az emberek beszédtempója gyorsult. A szemléletesség kedvéért a percenként ejtett szavak számával jellemezzük a több mint száz év alatt bekövetkezett változást (a régebbi korok adatai becsült értékek). 1869-ben

¹⁰⁷ Gleick: *Gyorsabban*, 239. o.

¹⁰⁸ Ästhetik des Verschwindens, <http://www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/101422.html> alapján

mintegy 26 szót ejtettek egy perc alatt, 1889-ben már 44-et, az 1960-as években több mint 50-et, napjainkban pedig a 60 szót is meghalad(hat)juk. Természetesen minden korban voltak, ma is vannak lassabban, közepesen és gyorsabban beszélők. A beszédtempó változik az életkorral, a beszélő lakhelye szerint (pl. falu vagy város), sőt számos további tényező (pl. iskolázottság, foglalkozás, beosztás, szociális helyzet) is módosíthatja az adott beszédsebességet. Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a hangzó beszéd tempója szerte a világon gyorsuló tendenciát mutat.”¹⁰⁹

A beszéd viszonylagos sebességéről szólva azonban meg kell jegyezni, hogy mindegyik nyelvet lehet lassabban és gyorsabban beszélni. Megfigyelések szerint egy francia átlagosan 350, egy japán 310, egy német 250, egy angol 220 szótagos sebességgel beszél percenként. A déltengeri nyelveken beszélők pedig csak 50 szótagot ejtenek ki percenként.¹¹⁰ Az adatok a 60-as évekből valók, feltételezhető, hogy azóta az értékek még jobban megnövekedtek. Érdekes megfigyelni, hogy az üzenetrögzítők esetében is a felvett szöveg visszamondásának sebessége gyorsabb lett. Valamint, például feliratokon, de a beszédben is, sokszor lespóroljuk az olyan szavakat, melyek csak az időt húzzák: „Kérjük, hagyják az ajtókat becsukódni” (egy liftben) helyett „Hagyják az ajtókat becsukódni”.

A pszichológusok szerint egy a szokásos értelemben gyors beszédű ember 150 szót mond ki egy perc alatt, de ha kétszer vagy háromszor ilyen gyors beszédet hallunk, azt is képesek vagyunk feldolgozni; akár percenként 500 vagy 600 szót is.

A beszéd felgyorsulásának jelensége egész Európában érzékelhető. Magyarországon kétszer olyan gyorsan beszélnek, mint a század elején. Kozmács István nyelvészprofesszor azt is megállapította, hogy Erdélyben viszont lassabb a magyarok beszédtempója, mint a „Pannon-síkon”. Erdélyben még ma is használják kötőszóként a Magyarországon rég elfeledett „s” kötőszócskát.¹¹¹ Az emberek félnek a beszéd közben szünetet tartani, „... a gyávák félnek a szünettől, s amikor nem tudnak mit válaszolni, inkább hadarni kezdenek, belebonyolódnak a mondókájukba, és nevetségessé teszik magukat.”¹¹² A beszédhibák, pl. a dadogás annak is tudható be, hogy nagy hangsúly esik a versengésre.

Amikor kutatók az időhatárok közé szorított beszédet tanulmányozták, felfedezték, hogy amikor beszéd közben meg-megállunk, ezzel nem tudatosan ugyan, de

¹⁰⁹ Állandóság és változás a beszédben, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/00-1/gosy.htm>

¹¹⁰ Pei: *Szabálytalan nyelvtörténet*, 115. o.

¹¹¹ Firkák, Népújtság, <http://www.hhrf.org/nepujtság/01jun/1nu0614.htm>

¹¹² Kundera: *Lassúság*, 22. o.

az írásjelek helyét érzékeltetjük; megállapították, hogy ha ezeket a szüneteket kiiktatják, a beszéd kevésbé érthetővé válik.¹¹³

Modern világunk világnyelve egyértelműen az angol. Ennek egyszerű okai vannak: az angol nyelv nyelvszerkezeti sajátosságainak köszönhetően nagyon tömören fejezi ki magát, egyszerűsít, így segítségével gyorsan el lehet mondani több dolgot rövid idő alatt. Ezt felismerve sok nemzetközi konferencián a képviselők maximum pár perces felszólalásaikban, ami engedélyezett, többnyire angol nyelven szólnak fel, hogy véleményüket teljes mértékben ki tudják fejteni.

3. 4. *Írásunk és olvasásunk*

Az írás nagyban befolyásolja gondolkodásunkat. Ha csak abból indulunk ki, hogy a görögök például nem ismerik a kék színt, körül kell írniuk olykor, hogy erre a színre gondolnak, míg az arabok sokféleképpen ki tudják fejezni a sivatagot. Az írás kialakulása évezredekre nyúlik vissza, kezdve az egyiptomi ékírással. Majd számos átalakuláson megy át, ami az írott szövegek felépítésén is nyomokat hagy. Rengeteg rövidítést is alkalmazunk mind beszédben, mind az írásban. Ma a hálózatos gondolkodás terjedt el, az írást is a számítógépekbe rejtjük. Egy számítógép képernyőjére gépelt szövegen mind a kódex, mind a volumen jellegzetességei megtalálhatók, hiszen a képernyőn nem látunk mindent, ha vissza akarunk keresni valamit, ahhoz gondolkodnunk kell, hol találjuk, a szövegben tehát térbeliség van. Ez felgyorsítja gondolkodásunkat.

Az olvasásban régebbi korokban, az 5-6. században, mikor az olvasás közösségi tevékenységgé vált, és mormolva olvastak, mindössze 60-70 kötetet voltak képesek elolvasni egy élet alatt; egy könyvet 40 napig olvastak. Ma az ember egy óra alatt elolvas akár 60-70 oldalt is.¹¹⁴ Ennek ellenére nem szeretünk már annyit olvasni: az újság szét- vagy összehajtása, a lapozás időt igényel, ha nem is sokat; ugyanígy egy könyv kiválasztása, oldalainak felvágása, meg az is, hogy kicsit szétfeszítsük a gerinc kötését, hogy beállítsuk az olvasólámpánkat, berakjuk a könyvjelzőt; mindennek az időrabló pepecselésnek volt egy nem tudatosult oka. Az emberek természetesnek találták, hogy ha már pénzt költöttek, idejük viszonylag nagy részét rá is szánják az olvasásra. Ezzel ellentétben, ha a weboldalakról szerezzük az információt, az nagyjából

¹¹³ Gleick: *Gyorsabban*, 134. o.

¹¹⁴ Géczi – Stirling: *Bevezetés az európai gondolkodás és művelődés történetébe*

ugyanolyan, mint amikor távirányítóval a kezünkben televíziózunk. A képernyős olvasás a csatornaváltogatás egy másik formája.

Baudrillard is állást foglalt az írással kapcsolatban. Míg Virilio szerint az írás ellenállási forma, a régi világ és a lassúság megóvásának eszköze, addig Baudrillard úgy gondolja, hogy az írás cselekedetet jelent, egy olyan világban, ahol már nem történik semmi, mert minden be van programozva.

Az elfoglalt szülőknek még arra sem jut idejük sokszor, hogy gyermekeiknek mesét olvassanak. 1983-ban már megjelent egy meséskönyv, *Egyperces altatómesék* címmel.¹¹⁵ Így a szülőnek csupán egyetlen percébe kerül felolvasni ezeket. Folytatása is lett a könyvnek, sorra jelentek meg a többi mesés egypercesek: Egyperces szülinapi mesék, Egyperces mackómesék... Azonban gyanítható, hogy a gyerekek korántsem ilyen elfoglaltak és kíváncsiak lennének egy-egy történetre az „Egyszer volt, hol nem volt”-tól a „boldogan éltek, míg meg nem haltak”-ig.

Az Ohioi Állami Egyetem alaklélektannal foglalkozó munkatársa Samuel Renshaw egyik szakterülete a gyorsolvasás. „Azt állította, hogy képes megtanítani a hallgatókat a szokásosnál ötször gyorsabban – percenként több mint ezer szót – olvasni. Módszerének lényege valóban a sebesség volt. Mechanikus tachitoszkópot alkalmazott; nagyon rövid időre, egy századmásodpercre vetített képeket. Megtanította a diákokat, hogy az így felvillantott rövid számsorokat meglássák és elolvassák. A második világháborúban a módszert a haditengerészet alkalmazta repülőgép-figyelők gyors kiképzésére.”¹¹⁶

3. 5. A gondolatok rekordja

Megszületett a „gondolatok rekordja” is: már annyi kutatási eredmény és felfedezés született, hogy képtelenség számon tartani. Ha valaki új ötleten töri fejét, annak el kellene olvasnia az összes eddigi kutatást és felfedezést, ami rengeteg időt venne igénybe. Mivel ezt nem tesszük, elfelejtődnek a régi dolgok. Az új ismeretek mind gyorsabban fedik be és rejtik el a gyakran értékesebb régi ismereteket. Különösen a természettudományokban jellemző, hogy a kézikönyvek már megjelenésük előtt elavulnak és a tudományos munkák élettartama, nevezetesen az az idő, míg idézik őket, alig három év¹¹⁷. Vagyis „a publikálás messze meghaladja azt a mértéket, amit képesek

¹¹⁵ Gleick: *Gyorsabban*, 175. o.

¹¹⁶ Gleick: *Gyorsabban*, 139. o.

¹¹⁷ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.* 157. o.

lennék feldolgozni. Hihetetlen sebességgel gyarapodnak az ismereteink, de a fonál, mellyel a minket érdeklő információt keressük az így keletkezett labirintusban, a keresztvitorlázatú hajók óta nem változott”. Régen is voltak elképzelések, ötletek, ma is mind hasonlóak és szinte ugyanazok, de ma meg is tudjuk őket valósítani, van rá technológiánk, hogy létrehozzuk őket: A megbízható, olcsó, bonyolult eszközök korát éljük. Ezek vezetnek az új gondolkodás felé.

„Világunkban, ahol oly sok mindent tudunk, és naponta bányásszák elő, vagy mesterségesen hozzák létre az úgynevezett új ismeretek roppant nagy tömegét, temetési hangulat uralkodik. Némán megrázzuk egymás kezét és visszatérünk sivár ügyeinkhez. A tudás számtalan gyarapítója és őrzője között egyetlen egy sincs, aki megállna, és azt kérdezné, hogy hová vezet ez az utazás. Nem tud megállni, az ár túl erős, túl gyors.”¹¹⁸

„Az emberi szellemnek alighanem fel kellene nőnie ahhoz, hogy alaposan megismerje homályba boruló múltját, és képes legyen teljesebben, objektívabban elemezni a jelen problémáit. Olyan összetett civilizációt teremtettünk, ahol fokozottan gépesíteni kell az adatrögzítést, ha el akarunk jutni a tapasztalatainkból következő konklúziókhoz, nem megrekedni félúton túlbecsülve korlátozott emlékezőtehetségünket. Az út sokkal kellemesebb, ha újra elsajátítjuk a felejtés kiváltságát, azaz elfelejtjük mindazt, amire éppen nincs szükségünk, mert van esély, hogy ismét rátaláljunk, ha fontosnak bizonyul.”¹¹⁹

¹¹⁸ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 161. o.

¹¹⁹ Vannevar Bush: Út az új gondolkodás felé, <http://www.artpool.hu/hypermedia/bush.html#1>

4. Sebesség, mint társadalmi tempó

4. 1. *Mi is az „idő”?*

Az ember alkotta meg az idő fogalmát, amit aztán az idők folyamán egyre csak sűríteni igyekszik. Az időt mérjük, egységekre tagoljuk: évekre, egy év 365 nap, amíg a Föld megkerüli a napot, a hónap a Hold ciklusait jelöli, a nap 24 órára lett beosztva, egy óra 60 perc, egy perc 60 másodperc. Míg a perc alapú számítás az ókori Babilóniából származik, a szekundumokat a 18. században találták ki, az elektronika világa pedig megteremtette a milli-, a mikro- és a nanoszekundumok használatát. A legkisebb időegységek pedig a kvantummechanika folyamatainak leírásában figyelhetők meg.¹²⁰

Egy mesterséges tempót alkottunk: „példaként elég itt az afrikai táncok és utcabálok integráló szerepére, zenei vagy mozgás-hagyományaira gondolva a mai disc-jockey-k vezérelte mesterséges dinamikát, gépies időkezelést, repetitív visszafogott zenei gondolatközlést említeni, mint a társadalmi ritmus-rítusok formálisan visszakollektivizált formáját; vagy a távolságok és messziségek áthidalására beállított telematikai eszközöket, televíziót és telefont, faxot és film közbeni reklámot nézni a maguk végtelen planetáris „világfalu”-tempójában, s látni eluralkodni a mesterséges háló(zato)kba szervezett emberiség stressz-nyomorúságát mindenben, amelynek egykor maga volt ritmus-meghatározója.”¹²¹

Az idő ...

Forrás:

http://source.zoewicca.net/images/m14_i30_ido_0_resized_2.jpg

Okozhatja a felgyorsulás érzését az is, hogy egyre több minden történik velünk. Minél több tapasztalatot élünk meg, annál gyorsabban múlik számunkra az idő – ez a megítélés meglehetősen szubjektív. „Ha figyelünk az óránkra, még valami sokkal értékesebbre is megtanít: arra, hogy a megélt idő nem azonos az óra által mért idővel. Időérzékünk aszerint változik, milyen a hangulatunk, hány évesek vagyunk, mivel

¹²⁰ Üzenet a jövőnek, <http://hirek.prim.hu/cikk/35803>

¹²¹ A. Gergely András: Tér, idő, határ és átmenet, <http://mek.oszk.hu/01600/01678/01678.rtf>

vagyunk éppen elfoglalva, mennyire bonyolult a kultúra, amelyben élünk. Tudjuk, hogy az általunk érzékelt szubjektív idő változékony, hiszen bármikor könnyedén összevethetjük a szerkezeteinken leolvasható gépi idővel. Vagyis az igazság egy változatát viseljük a karunkon.”¹²² Amellett, hogy karunkon viseljük az óránkat, amely az időt mutatja, egyre többen fordulnak a helymeghatározást elősegítő GPS¹²³ készülékhez is; lassan a GPS lesz a „második” óra, hiszen az „első” a karunkon az időt árulja el, a „második” pedig azt mondja meg, éppen hol vagyunk.

4. 2. *A sebesség társadalma*

Az anyagelvű és tárgyközpontú életrendnek köszönhetően a 19. század során kialakult egy technikai civilizáció, amelyben a spirituális kultúra hagyományai fokozatosan háttérbe szorúlnak. A hatalmi ökonómiát a kultúretika képtelen ellensúlyozni. Annak radikális csökkenése eredményeként kicsúsznak alólunk a világmépmoделlek, melyek karbantartani voltak képesek a szellemünket, hogy ne gyűrje maga alá az embert az anyag. E szörnyű bekebelezési folyamat során etikai, morális készleteink elsatnyulnak, így jó ideje már „rizikótársadalomban” élünk – az emberi jólét megteremtésének görcsös akarása folyamán nemcsak tudományos-technikai alkotásokat hoztunk létre, hanem olyan kockázatokat és kihívásokat is, amelyeket ma már mindannyiunknak viselnünk kell.

Egy 2004-es közvélemény kutatás szerint a német szövetségi állam polgárainak 80,4 %-a érzékeli, hogy az utóbbi években élete lényegesen felgyorsult. Hartmut Rosa, a jénai egyetem szociológus professzora szerint a társadalmi gyorsulásnak három dimenziója van: technikai, társadalomszerkezeti és individuális szintű.¹²⁴ A technikai újítások ténye magért beszél, mely az emberi alkalmazkodó képesség magas fokát követeli meg. Hiszen az egyszer már megtanult dolgok egyre inkább elavulnak, gyorsabban és gyakrabban kell frissíteni tudásunkat, új cselekvési gyakorlatokat kell elsajátítanunk. Ennek következménye a társadalmi változás felgyorsulása. Erre válaszként az élettempó gyorsulásával reagálunk. Ennek szemléletes metaforája Viriliótól származik: csúszós lejtőkön való rohanó egyhelyben állás. Egyre többet kell egyre rövidebb időegységek alatt átélnünk, feldolgoznunk és teljesítenünk. Hogy mindegy sikerüljön, igyekszünk kiiktatni a holtidőket, cselekvéseket sűrítünk egybe. Az

¹²² Gleick: *Gyorsabban*, 56. o.

¹²³ Global Positioning System, vagyis Globális Helymeghatározó Rendszer

¹²⁴ Hartmut Rosa: Beschleunigung, <http://politik.germanblogs.de/archive/2006/10/02/1e2ownxykzzsd.htm> alapján

állandó gyorsulásra reaktív szituativitással reagál az egyén és a politika is, mivel a nagy tervek és alkotások idejét a rugalmas reakciót követelő, az időveszteséget elkerülő, a jelen pillanatra koncentrálnó korszak váltotta fel. A szerkezetileg „illeszkedő” egyéni identitásforma szituatív identitásként írható le. Én, aki az egyes szituációkban vagyok, ahogyan megjelenek és cselekszem, azon társadalmi kontextus alapján van meghatározva, amelyben éppen mozgok. A politika pontosan így, szituáció alapján meghatározott. A szükséges döntések száma emelkedik, bár a döntéshez felhasználható idő rövidül. A döntési bizonytalanság növekszik, már alig valami számolható ki előre, legfeljebb csak szűk időhatárok között, vagyis csupán máról holnapra. A politika reakciója erre, a döntéseket más, gyorsabb működési rendszerekbe helyezni, melyek segítségével kevesebb idő alatt, pontosabb döntéseket lehet hozni. Dereguláció és privatizáció megy végbe, a végrehajtás kerekedik felül a törvényhozással szemben.

Az euroatlanti ember jelene sebességgé lesz, mindenki igyekszik egyre nagyobb tempóban előre. A sebesség társadalmában az emberek versenyzők, aki elvonul, vagy lemarad, eleve kiesett a ringből, halálra van ítélve. Talán, aki gyorsabb, hamarabb elér céljához, hamarabb belép a jövőbe, talán megtudja, hogy miért sietett. Jelenünk és jövőnk összemosódik. „A céltudatos mozgás analógiájával kiegészülve (tudom, hová kell elérem!), magunkra vállalt kötelezettségünké lesz a sietség is (mielőbb oda kell érem!, sőt köteles vagyok sietni!). ... A fejlődési végcél elérhetőségébe vetett hit a sürgetettség állapotát szüli, ez pedig a mozgásosságát, a tempó növelésének programját, kötelességét szabja feladatul.”¹²⁵ Amilyen gyorsan csak lehet, oda kell érnünk, ezt diktálja minden körülöttünk, még a vallásunk is, erre biztat épp elegendő szekta, s az emberi nem evolúciós feladattudata nemkülönben.

A közlekedésnek hála nem kötődünk a térhez, a környezethez. Fel kell tenni a kérdést, hogy mi lesz a környezetünkkel? Környezetünk szennyezése, a globális csőd már a 17-18. században elkezdődött, akkor indult be az erdőirtás. Erre azonban oda kell figyelni, mert Földünkön nagy kárt okozhatunk. A környezet túltelítődik a sokféle toxikus kemikáliával, és ami talán még dühítőbb, a Föld nagy része sugártelítetté válik. Ahelyett, hogy tennénk valamit, csak statisztikákat, számokat csinálunk az éhezők adataiból is. Közben a Föld lakossága egyre csak nő, exponenciális népességnövekedés tapasztalható, és sokan állítják, félő, hogy a Föld eltartó képessége véges, ezért vezetnek be születésszabályozásokat. Azonban jó, ha tudjuk, a Föld nincs túlnépesedve. A

¹²⁵ A. Gergely: Lábjegyzetek a sebesség antropológiájához, <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004>

helyzet valóban súlyos, ahogy azt kutatók állítják, de mégis élünk, és a változtatás joga bennünk van, még nincs veszve semmi.

„A társadalmi tempó antropológiai kategóriává lett, minek folytán nagyon is méltó a kutatásra. A Virilio–Lotringer páros által javasolt dromológia a sebesség antropológiájává terebélyesedhet, mert időközben a közlekedés, a sebesség a kor átható metaforájává lett, melyben az előnyszerzés intézményesült erőszakossága a hatalom rejtett struktúráját szervezi át.”¹²⁶ „Időben, térben, minőségi és mennyiségi dimenziókban hihetetlen dinamikai változások tanúi lehetünk. Ha a közlekedést, a hadászatot, a távolságok áthidalásának módjait vesszük, vagy a kommunikációs formákat és a közléstartalmak komplexitását, egyértelműen látszik, hogy felfokozódott a társadalmi tempó. Csoportok léte és mozgása, idegen tömegek elvándorlása és letelepedése, globális gazdasági vagy pénzügyi tranzakciók hatása, politikai közléstartományok pulzálása, hétköznapi térbejárásunk átmérője és az adott helyen átjutó egyének száma is oly mérvű dinamizálódáson ment át, hogy immár megkülönböztethetők egyes kultúrákon belül is olyan szubkultúrák, amelyek végzetesen lemaradnak, amelyek nem képesek (és nem is lesznek képesek) „lépést tartani” a kívülről diktált tempóval. S e tempóváltás nem csupán a maga idegenségével, kívülről jöttiségével, elfogadhatatlanságával, „interiorizálhatatlanságával” döbönt meg, hanem párhuzamosan azzal a hatással is, amely normaként szabja a tempó megtartását, az alkalmazkodást, a forszírozott érzékenységű embertípus modellértékének elfogadását.”¹²⁷ A tempó és a társadalom szövetségesek.

„Mit dem Futurismus, dem Faschismus und dem Turbokapitalismus des Einheitsmarktes haben wir erfahren, wie sich die Geschwindigkeit auf die Politik auswirkt. Heute werden wir Zeuge, wie *Geschwindigkeit und Massenkultur* zusammengehen, denn wenn „Zeit Geld ist”, dann ist die Lichtgeschwindigkeit der Medienallgegenwart die Macht, die erregten Massen zu bewegen. An diesem Punkt, ganz am Anfang des 21. Jahrhunderts angekommen, ist das politische Hauptproblem nicht mehr der *Kalte Krieg* und sein mittlerweile vergessenes Debakel, sondern die Entstehung einer *kalten Panik*, von der die verschiedenen Spielarten des Terrorismus nur eines der Symptome sind.”¹²⁸ Vagyis a politikában sem tapasztalható más, mint az

¹²⁶ Schmidr: Ciklusosan gyorsuló kultúra, <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2007&honap=4&cikk>

¹²⁷ A. Gergely: Lábjegyzetek a sebesség antropológiájához, <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004>

¹²⁸ „A futurizmussal, a fasizmussal és az egységes piac turbókapitalizmusával tapasztaltuk meg, hogyan hat ki a sebesség a politikára. Ma tanúi leszünk, hogyan találkozik a *sebesség és a tömegkultúra*, továbbá ha „az idő pénz”, akkor a médiák mindenütt jelenvalóságának fénysebessége kell, hogy a hatalmat, az

egyre feszítettebb tempó. Már Churchill is valahogy „sebesebb” volt politikus kollégáinál. Elképzelése csak később valósult meg, túl korán javasolta a világtörténelemben a német-francia együttműködést (1946. szeptember 19. zürichi beszéd).

A társadalom a technikai haladást nem csak azért tartja legfőbb értéknek, mert túlzott jelentőséget tulajdonít az értelemnek, hanem azért is, mert minden vonz minket, ami nem élő, amit emberkéz készített. „Akik nem az élőhöz vonzódnak, nagyobb súlyt fektetnek a „törvény és rend” érvényesülésére, mint az élő struktúráéra, jobban kedvelik a bürokratikus, mint a spontán módszereket, jobban a készülékeket az élőlényeknél, az ismétlést az eredetinél, a rendet a lendületnél. Jobban szeretik felhalmozni a pénzt, mint kiadni. Az életet az ellenőrzésük alatt akarják tartani, mert félnek ellenőrizhetetlen spontaneitásától. ... Bátorságuk életet megvető bátorság, jelképe az orosz rulett.”¹²⁹ A gondolkodás és az érzés elszakadása betegséget okoz, enyhe, krónikus skizofréniát: ez a technokrata kor új emberének betegsége. A technokrata társadalomban eltűnnek a személyes kapcsolatok. A társadalomtudományban divat lett emberi problémákat tanulmányozni, anélkül, hogy a hozzájuk fűződő érzelmekkel foglalkoznánk. Az „elidegenedési szindróma” másik jellegzetessége a tétlenség, a törtetés és tülekedés.

„Minden újabb lépéssel (= haladás), amit a magasabb szintű technikában viszünk véghez, már alávetjük magunkat a következő lépés kényszerének, s ugyanezt a kényszert hagyományozzuk az utókorra, amelynek végül állnia kell a számlát. De e távoli kitekintés nélkül is, már a mai technikában lakozó *zsarnoki* elem mint olyan, amely műveinket teszi urainkká, sőt arra kényszerít, hogy őt sokszorozzuk tovább, már önmagában is etikai kihívást jelent – túl a kérdésen, hogy e művek egyenként jók-e vagy rosszak.”¹³⁰

izgatott tömeget mozgassa. Ezen a ponton, mely a 21. századnak egészen az elején köszöntött be, a politikai főprobléma többé már nem a *hidegháború* és az időközben elfeledett rossz kimenetele, hanem a *hidegpánik* keletkezése, amelyben a terrorizmus különböző játéktípusa csak egy a tünetek közül.” In: Virilio: Die Verblendung der Kunst, 13. o. (A szerző ford.)

¹²⁹ Tillmann J. A.: *A későújkori józansága II.*, 194.o.

¹³⁰ Tillmann J. A.: *A későújkori józansága II.*, 183.o.

A technika nem az egyénhez, hanem valamennyi emberhez, az egész emberiséghez fordul – ebben áll a technika szociológiai jelentősége. „A technikai korszak: a demokratizálás, a szocializálás és a kollektivizálás korszaka.”¹³¹ A korábbi korszakok élete a vallás építőhatása szerint formálódott, a vallásos-organikus elv képezte az alapját a rendnek – azonban a technika, a hatalomra és hódításra törő akarat torzszüleménye, kitermelte az európai kapitalizmust, melynek célja a nagy embertömegek megszervezése.

A kultúra berkein belüli technicizálódás is megfigyelhető. A kultúra tragédiája abban rejlik, hogy a teremtmény szembefordul teremtőjével és megtagadja az engedelmességet. A gépek saját törvényekkel hozakodnak elő, többé nem engedelmeskednek az emberi kívánalmaknak.

„Az ember a következőket mondta a gépnek: „Szükségem van rád, hogy könnyebbé tedd az életem, s hogy megsokszorozd az erőm.” Ám a gép válasza imigyen hangzott: „Nekem viszont nincs rád szükségem, a munka egészét én fogom ezentúl elvégezni, akkor is, ha te ebbe belepusztulsz.”¹³² Amellett, hogy a gépi világ Istennek az emberben lévő képmását és hasonlatosságát a gép képmásával és hasonlatosságával szorítja ki, tehát az ember valami embertelen lényel való helyettesítése megy végbe (dekrisztianizálódás), a dehumanizálódás veszélye is felmerül, vagyis az ember elembertelenedése. Már maga az emberi létezés a tét – a kérdést a technika növekvő hatalma veti fel. A technika uralma szétforgácsolja az emberi személyiséget, kiüresíti a lelket, bár nagymértékben mozgósítja a szellemet.

4. 3. *Az új- és jelenkor előtt – a középkor időfelfogása*

Az időérzék nem születik együtt az emberrel. Az egyén idő- és térfogalmait mindig az a kultúra határozza meg, amelyhez tartozik, amelybe beleszületik. „Az iparilag fejlett társadalmat az időhöz való tudatos viszony jellemzi. A mai ember szabadon operál az időfogalommal, különösebb nehézség nélkül fogja föl a legtávolabbi múltat is. Képes a jövőbe látni, tevékenységét előre megtervezni, hosszú időszakra előre meghatározni a tudomány, technika, termelés, társadalom fejlődését. Ezt a képességet idő-rendszereink magas fokú rendezettsége magyarázza. Az időt és teret olyan absztrakciónak fogjuk fel, amelynek segítségével egyedül lehetséges egy unifikált kozmosz-kép kialakítása, egy egységes és törvényszerűen rendezett világmindenség

¹³¹ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 54. o.

¹³² Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 47. o.

eszméjének kimunkálása, felépítése. E kategóriák számunkra autonómak, instrumentálisan szabadon operálhatunk velük, anélkül, hogy meghatározott eseményekre hivatkoznánk, tehát a történésektől függetlenek.”¹³³

De ez nem volt mindig így, pontosabban kifejezve, csak mostanában bánunk így az idővel. Egyetlen megelőző kor sem értékelt az időt oly magasra, mint a mienk. Ma az idő nagyobb helyet foglal el az ember tudatában, mint korábban bármikor. A modern ember „rohanó ember”, tudatát az időhöz való viszony határozza meg. Az idő rabságában élünk, sajátos „időkultusz” alakult ki. „Hasonlóan változott meg a modern társadalomban a tér fogalma is: a tér zsugorodni kezdett. Az új távközlési és közlekedési eszközök lehetővé tették, hogy egy időegységnek összehasonlíthatatlanul nagyobb távolság feleljen meg, mint néhány évtizeddel korábban, nem is beszélve a távolabbi múlttól. Ennek következtében a világ jóval kisebb lett. Az emberi tevékenységben óriási jelentőségre tett szert a sebesség kategóriája, amely egybekapcsolja a tér és az idő fogalmát. Gyökeresen megváltozott az egész élet ritmusa. Mi már megszoktuk ezt. De az emberiség egész megelőző történelme során nem ismert hasonlót.”¹³⁴ A történészeknek az a sokat hangoztatott gondolata azonban, hogy a megelőző történelmi korszakot az „idő iránti közömbösség” jellemzi, csak azzal a kiigazítással fogadható el, hogy a középkor a mi mai fogalmaink szerinti idő iránt volt közömbös, de ugyanakkor megvoltak a maga specifikus formái, amelyekben az időt átélte és felfogta. A középkori ember nem közömbös az idő iránt, csak kevésbé fogékony a változásra és fejlődésre. Stabilitás, hagyományosság, ismétlődés – ezek voltak azok a kategóriák, amelyekben tudata mozgott, ezekben fogta föl a valóságos történelmi fejlődést, melyet csak oly későn tanult meg érzékelni.

Míg a primitív ember világnézetét alkotó mitológiai képzetek alapját az ismétlődő idő képezi, az életjelenségek ciklikus forgása a fontos, addig ma a lineáris idő a társadalmi idő egyik lehetséges formája, amely csak az európai kultúrában vált egyetlen uralkodó időszámítási rendszerré. Az idő visszafordíthatatlan – ez a lényege.

Érdekes kérésfelvetés, hogy alkalmazható-e egyáltalán az „objektív” és „szubjektív” fogalma a középkori ember világfelfogására? Elhatárolódott-e az ember belső világa és a rajta kívül létező valóság? Mivel az egyén nem állt szemben a természettel, a világgal, a szubjektív és objektív egybeolvad, pontosabban: még nem válik szét. Az ősközösségi embernél megfigyelhető volt a természettel való eggyé

¹³³ Gurevics: *A középkori ember vilásképe*, 26-27. o.

¹³⁴ Gurevics: *A középkori ember vilásképe*, 27. o.

olvadás, ez a középkorban már hiányzik, de még nem is fordultak a természet ellen. Így kézenfekvő volt a teret az emberi testtel, annak mozgásával, az anyagra való emberi ráhatás képességével mérni. Például az utat lépésekben számolták – innen a „foot” – a „láb”. Hosszmértékként a könyök, arasz és hüvelyk volt használatos. A megművelt föld mértékét a művelésére fordított idő mennyisége határozta meg. A városokban azonban az ipar fejlődésével megnő az igény a pontosabb, egységesített test- és térmérés iránt. A kereskedői tevékenység megélénkülése szükségessé teszi az utazási sebesség növelését két kereskedelmi pont között. A középkorban 24 óra alatt legfeljebb félszáz kilométert lehetett megtenni, de az utak állapota nemegyszer még ilyen sebességet sem tett lehetővé. A fontos híreket futárok vitték-hozták. Útjuk például Rómából Canterburybe általában 7 hétig tartott, a nagyon sürgős híreket azonban 4 hét alatt jutatták el. A fejlődő városi civilizáció viszonyai közt élő ember kevésbé van alávetve a természeti ritmusoknak, élesebben választja el magát a természettől, kezdi objektumként kezelni azt. Látóköre tágul.

A középkori ember számára az idő helyi idő, minden település, minden helység saját, önálló, más helységekével nem egyeztetett időben élt. – A középkorban a helyi idő megosztotta az emberi közösségeket, de az állami és később a zónaidő viszont az erők egyesítésének, az egységbe tömörülésnek az eszközévé vált. Ennek eredménye, hogy mára létrejött az egységes időszemlélet. – Az idő mérése lassan fejlődött: napóra, homokóra, vízióra, gyertya, lámpaolaj, majd az egyház által kontrollált időmérés a toronyórák ütése által, ugyanis a parasztok csak a harang segítségével tudták megállapítani az időt. A pontos, órákban mérhető idő megállapítására sokáig nem volt igény, a nap hagyományos tagolása tökéletesen kielégítő volt. Nem ismerték a percet, mint időszakaszt, és mint az óra elválaszthatatlan részét. Még a mechanikus óra feltalálása és elterjedése után is sokáig nem használtak percmutatót.

„A középkori társadalom ideje lassan múló, tempós, hosszadalmas. Ezzel az idővel nem kell takarékoskodni. Jellemző a középkori időfelfogásra Heinrich Böll írországi megfigyelése. „Amikor isten az időt teremtette, eleget teremtett belőle” – mondják az írek. Amennyire ciklikus és mitologikus az idő, annyira múltra orientált. A múlt szüntelenül visszatér, s ezáltal biztossá, súlyossá teszi, mintegy megállítja a jelent. E tekintetben a kereszténység lényeges új mozzanattal gazdagította az időképet. Amellett, hogy feltámasztotta a bibliai múltat, az ima és a szentségek révén perspektívát nyitott a jövőre. A különböző idők összekapcsolása, ami a történelmet teleologikus,

finalisztikus értelemmel töltötte meg, a kereszténység felfedezése.”¹³⁵ Az idő vektorálissá, lineárisá, visszafordíthatatlanná válik. A keresztény időfelfogás eltér mind az antik múlta-orientáltságtól, mind a szüntelenül a jövőre tekintő, messianisztikus, prófétikus ószövetségi zsidó koncepciótól. Tehát a középkorban az egyház tartotta ellenőrzése alatt a társadalmi időt, a feudális társadalomban a papság állapította meg, és irányította az idő múlását, szabályozta ritmusát.

„Az egyházi idő azonban addig maradhatott uralkodó, amíg megfelelt a feudális társadalom lassú, tempós életritmusának. Az idő nemzedékekben, uralkodásokban és pápai pontifikátumokban való számítása sokkal többet mondott a kor számára, mint az egyházi vagy politikai eseményekhez nem fűződő, rövid szakaszok pontosabb megkülönböztetése. A középkornak nem volt szüksége arra, hogy az időt értékelje, takarékoskodjon vele, vagy legkisebb egységeit számon tartva, pontosan mérje. A középkori élet epikus tempóssága elsősorban a feudális társadalom agrárius természetében gyökerezett. De benne alakult és fejlődött ki a társadalmi élet egy másik centruma, amelyet sajátos életritmus jellemzett, amelynek szüksége volt a pontos időmérésre és az idő takarékosabb kihasználására – a város. ... A város egy új világlátás, s ennek megfelelően egy új időszemlélet hordozójává válik. A tornyokra mechanikus órát szerelnek, a város polgárai büszkék rá, mint olyasvalamire, ami emeli városuk jelentőségét. Ám a toronyórák funkciója túlmegy ezen, egy azelőtt ismeretlen igényt elégít ki: jelzi a pontos időt, a nap szakaszait. Mert a város alakítja ki azt a társadalmi közeget, amelynek időszemlélete egészen más, mint földesúré vagy a paraszté. A kereskedő számára az idő pénz, a vállalkozónak pedig ki kell jelölnie a műhelye működési idejét. Az idő a munka mércéjévé válik. Többé már nem az imára hívó templomi harangok szabályozzák a szekularizálódó városi polgár életét, hanem a városháza toronyórája, bár még évszázadokon át próbálják összeegyeztetni a hagyományos „egyházi időt” a gyakorlati élet új, világi idejével. Az idő lényeges termelési tényezővé válik, értéke rendkívüli mértékben megnő. A mechanikus óra megjelenése törvényszerű eredménye s egyszersmind forrása az időorientáció ugrásszerű fejlődésének. ... A mechanikus órát a XIII. század végén találták fel. A XIV. és XV. században Európa-szerte ilyen órákkal díszítették a városházák tornyát. Pontosak ugyan nem voltak, percmutatójuk sem volt, mindazonáltal a városi toronyórák a társadalmi időfelfogás igazi forradalmát jelentették. Az idő ellenőrzése kezdett

¹³⁵ Gurevics: *A középkori ember világképe*, 125-126. o.

kicsúszni a papság kezéből. A város-község gazdája lett tulajdon, saját ritmusú idejének.”¹³⁶

Az idő fogalmában végbement változások miatt belátták az emberek, mivel a lineáris időben „a jelen szüntelenül tovább s tovább kúsó ponttá „zsugorodott” azon az egyenesen, amely a múltból a jövőbe vezet, s a jövőt múlttá változtatja. A jelen elfutóvá, visszafordíthatatlanná és megfoghatatlanná vált. Az ember először találta szembe magát azzal a ténnyel, hogy az idő, amelyet korábban csak akkor vett észre, amikor valamilyen esemény történt, akkor sem áll meg, amikor nem történik semmi. Az időt tehát becsülni kell, racionálisan kell felhasználni, hasznos cselekedetekkel kell kitölteni. A városháza toronyórájának egyenletes ütése szüntelenül emlékeztetett az élet múlandóságára, és arra buzdította a polgárokat, hogy méltó tetteket állítsanak szembe a mulandósággal, pozitív tatalommal töltsék meg az időt. ... Az idő rendkívüli értéké, illetve anyagi értékek forrásává vált. Nem nehéz észrevennünk, hogy az idő jelentőségének fölfedezése együtt járt a személyiség öntudatának növekedésével; ez a személyiség nem volt többé pusztán nemzeti lény, hanem kezdte észrevenni önnön megismételhetetlen individualitását, vagyis kezdte magát olyan személyiségként szemlélni, aki konkrét időbeli perspektívába helyezve bontakoztatja ki képességeit, a számára kimért korlátozott időn belül. A mechanikus időmérés nem igényli az ember közvetlen részvételét, tehát az ember kénytelen elismerni, hogy az idő tőle függetlenül létezik. Azt mondtuk, hogy a város gazdája lett tulajdon idejének, és ez helytálló abban az értelemben, hogy kivonta az időt az egyház ellenőrzése alól. Másfelől viszont az is kétségtelen, hogy éppen a városi ember szűnik meg az idő gazdája lenni, hiszen az emberekhez és eseményekhez többé nem kötött idő maga válik zsarnokká; az ember kénytelen neki alávetni magát. Az idő rákényszeríti az emberre a maga ritmusát, gyorsabb cselekvésre, sietésre készíti, hogy egyetlen pillanatot se szalasszon el. (...) Az idő isten tulajdonából az ember tulajdonává válik.”¹³⁷

¹³⁶ Gurevics: *A középkori ember vilásképe*, 128-129. o.

¹³⁷ Gurevics: *A középkori ember vilásképe*, 131-132. o.

4. 4. „Vírusok”

Baudrillard megfogalmazása szerint mindenféle „vírus” támadásának vagyunk kitéve manapság, *a vírusok, a hálózat és a virtualitás* az a három kulcsfogalom, amellyel Baudrillard „az utolsó előtti pillanat” jellegét megragadja. A mai világ vírusai pedig minden korábban szilárdnak tartott értéket megfertőznek, ugyanúgy az élő szervezetben, mint az információ, a gazdaság és a politika rendszerében, melyek rövid idő alatt destabilizálódni képesek. Ezt a destabilizálódást a média nagyban elősegíti és terjeszti. Egyesek szerint a média maga a vírus, a fekete mágiahoz hasonló, bűvöli az embereket.

„Az új világrend alapját éppen ezért a hálózat képezi: a kommunikációs műholdak, a mobiltelefonok, az internet segítségével hálózta be a glóbuszt az új illúzió.” Már nem az egyén a fontos. Az egyén csak egy ready made személyiség, nincs sorsa, még árnyékát is elvesztette. Mégis sokan azt gondolják, hogy az „én” a lényeg és a középpont, „*Ich bin die ganze Welt, ich bin es, der ist, ich bin es, der war, und ich bin es, der kommen wird!*”¹³⁸, pedig már rég nincs erről szó. Az individuumnak már csak az egyedisége lehet még különleges. Baudrillard abban érzi a világetető fenyegetettségét, hogy nem tudunk különbséget tenni jó és rossz között, a szimulákrumok virtuális világában nem lehet különbséget tenni az igaz és a hamis között.¹³⁹ Ez a mi eredendő bűnünk, hogy nem tudunk különbséget tenni.

Baudrillard sok hasonló gondolatot fogalmaz meg, mint Virilio. Ír az események túlburjánzásáról, ami miatt elveszítjük történelmi érzékünket. Minden esemény csak feltorlódik, nem történik semmi újdonság. Már nincs történelem, nem beszélhetünk a történetek egymásutánosságáról, olyan ütemben és tempóban zajlik minden. Viriliot antiapokaliptikus prófétának mondja, aki meg van győződve arról, hogy a legrosszabb is bekövetkezhet. Baudrillard azonban nem hisz a valóságos apokalipszisben, ő realista. A világ kérdéseit vizsgálva még a jogra is kitér, és arra, hogy a Hágai Bíróság csak a nyugati országok tehetetlenségét fejezi ki, a nemzeti erkölcsi tudat ugyanis nem fejlődik sehol.

¹³⁸ „Én vagyok az egész világ, én vagyok az, aki van, én vagyok az, aki volt, és én vagyok az, aki majd jönni fog!” In: Virilio: Die Verblendung der Kunst, 106. o. (A szerző ford.)

¹³⁹ Danyi: Az elmélet visszavonul, <http://www.zetna.org/zek/konyvek/63/danyi8.html>

„Az az eszme, hogy a jog nemzetközivé tágítása fejlődést jelent, túl szép ahhoz, hogy igaz legyen. Erkölcsi fejlődés nem létezik.”¹⁴⁰ Az igazságosság szertefoszlik. A felelősségvállalás jelentése sem a régi. Még a szexualitás is más kontextusban tűnik fel, a szex egyre inkább értékke, erkölcsi értékke válik, demokratizálódik, de közben elveszti a csábítás összes titkát. Egy embertelen világban élünk, ahol már nem a régi értékek a mérvadóak és nem is az emberi lények. A gépek irányítanak és a kultúra is alá van rendelve a technológiának.

4. 5. Társadalmi ellentétek

Egyaránt szembesülünk a gazdag-szegény ellentéttel a társadalomban. A gazdag társadalmak elrohantak a szegények mellett, de megállást, lassulást kellene előidézni ahhoz, hogy a szegényeket fel tudják karolni. Ez az, amit a gazdagok nem szívesen tesznek. A gazdagok és szegények közötti aránytalanságok egyre nagyobbak lesznek, egyre aránytalanabbak, egyre csak nő a különbség köztük. A jövedelmet tekintve „harminc évvel ezelőtt az emberiség leggazdagabb 20 százaléka harmincszor annyit keresett, mint a legszegényebb 20 százalék, addig ma ez a különbség több mint nyolcvanszoros.”¹⁴¹ A gazdagok ma átlagosan 25 évvel tovább élnek, mint a szegények. A technikai-technológiai fejlődés is a gazdag országokban megy végbe, míg a szegények a régi eszközökhöz sem tudnak hozzáférni.

A nyugati civilizáció meghaladja minden eddigi civilizáció fejlődési dinamikáját, nem véletlen, hogy talán a leggazdagabb is. „Ötszázmilliónyi szerencsés európai, japán és amerikai már a XXI. században él, miközben mások a túlélésért harcolnak, és semmi reményük arra, hogy valaha is közelebb kerülnek a gazdagokhoz. A világ látványosan repedezik. Tulajdonképpen egyre nehezebb azt mondani, hogy az amerikaiak és a szomáliaiak ugyanabban a világban élnek.”¹⁴² Azonban az is igaz, hogy minden civilizációban vannak korlátok, amik miatt ezt a tempót nem tudják követni. Más a múltjuk, értékrendjük.

Mára a gazdagok rájöttek, hogy segíteniük kell a szegényeken, mert helyzetük a gazdagokra is hatással van. Ez fontos, hogy már tudjuk, mit kell tennünk.

¹⁴⁰ Baudrillard: *Az utolsó előtti pillanat*, 72. o.

¹⁴¹ Ryszard Kapuscinski: *Rohanó világ, alvó világ*, <http://www.hhrf.org/europaiutas/20001/15.htm>

¹⁴² Ryszard Kapuscinski: *Rohanó világ, alvó világ*, <http://www.hhrf.org/europaiutas/20001/15.htm>

4. 6. A munka világa

Ami megélhetésünket biztosítja, a munkahelyünk is megváltozott az új értékek miatt. Soha nem látott sebességgel halnak ki szakmák, és keletkeznek újak. Aki pl. telefonszerelőként, vagy írógépműszerészként kezdte pályafutását ezelőtt 30 évvel, annak új szakmát kell tanulnia, hogy ne váljon munkanélkülivé.¹⁴³ Az emberiség tudása túl gyorsan változik, minden elavul, ezért a munkába járó embereknek folyamatosan át kell alakítaniuk, bővíteniük kell ismereteiket, tízévenként szinte teljesen meg kell újulnia tudásunknak. „A dolgozók azt tapasztalják, hogy fölgyorsultak a munkafolyamatok, és minduntalan azt kívánják tőlük, hogy átképzésben vegyenek részt. Az új termelési technológiák jelentősen lecsökkentik a megmunkálási időt, és hasonló fölgyorsulást idéznek elő a kereskedelemben és a fogyasztásban is”.¹⁴⁴

Az elmúlt évtizedekben mindenfajta házimunkával töltött idő csökkent, de manapság sok olyan helyen gyűlik fel a por, ahol korábbi generációk gondosan letörölgették volna.

Megfigyelhető, hogy az élet során munkával eltöltött idő zsugorodik és torzul. Ez nem mindig pozitív kihatású. „Madison kimutatta, hogy az évente egyéenként ledolgozott munkaórák számával mért munkaidő az iparosodott országokban az elmúlt száz év során óriási mértékben csökkent.”¹⁴⁵ Közben a munka össz mennyisége növekedett, a munkahelyek számának növekedése miatt. Sokan már rugalmas munkaidő-beosztásban dolgoznak, ami a munkaterhelés növelését jelenti, és a rövid futamidők előnyben részesítése dominál. Ennek eredménye, hogy az ideiglenes helyzetek maguk alá gyűrik az egyént. Ezzel a munka integrált marad, de a társadalom a szétrobbanás felé halad.

¹⁴³ Andor Mihály: Lépés-kényszer: Iskolakultúra 2005/3, <http://epa.oszk.hu/>

¹⁴⁴ E. Martin: *A test vége?* 111. o.

¹⁴⁵ M. Castells: *A hálózati társadalom kialakulása* 563. o.

Camilla Kring 'B-társadalom' nevű mozgalma mindezekre a kihívásokra keresi a megoldást a munka világában. A mozgalom célja egyrészt a koránkelés elleni küzdelem. Átalakítanák a hagyományos, reggel aktív, koraeste kikapcsolódó, késő este és éjjel pihenő napirendet. Az ipari társadalom alakította azt a struktúrát, hogy az emberek reggel 8-tól délután 4-ig dolgoznak a munkahelyükön. Igen ám, de ez már elavult, régi modell, emiatt nem vesszük észre az ipari és innovációs társadalom közötti feszültséget. Ha szeretnénk kihasználni „kreativitásunkat, tudásunkat és szellemi kapacitásunkat, akkor olyan egyéni munka- és életkörülményeket kell terveznünk, ami támogatja a megváltozott munkafolyamatokat. A 8-16 alapú társadalom az ipari társadalom maradványa, és ma akadályt jelent. Korábban nagy szükség volt A-emberekre, olyanokra, akik tartani tudták az ütemet, a kollektív időt. A mai innovációs társadalom viszont arról szól, hogy mindenki a megfelelő időben dolgozzon. Dániában már létezik egy B-főiskola, ahol a tanítás csak 10-kor kezdődik.

Mindemellett ma már szükség van arra, hogy az eltérő időzónákat összehangoljuk az egyéni munkaritmussal. Ha az ember amerikaiakkal van munkakapcsolatban, kénytelen este 6 után is dolgozni. Ilyenkor kifejezetten érdemes egy B-embert alkalmazni.¹⁴⁶

Dél-Korea¹⁴⁷ gyorsaságfüggő nemzet. Tele B-típusú emberekkel. Lakói közül a leggyorsabban Szöul expressz kézbesítői. Ezek a rendkívül gyors, modern technikával felszerelt „utcai harcosok” bármit, bármikor és bárhová kézbesítenek. Szöul Földünk egyik legdinamikusabban növekvő városává vált. Népessége az 1900-ban számlált 100 000-ről mára tízmillióra duzzadt. Az 1950-es években Szöult a polgárháború romba döntötte. Az újjáépítés azonban rekordsebességgel zajlott. A gyors ütemű változás maradandó hatást gyakorolt a koreai mentalitásra. Az emberek sebességfüggővé váltak. Bárhol is járunk mindenhol a „pali, pali” (gyorsan, gyorsan) kifejezést halljuk. Szöul lakói számár a nap órái sohasem elegendőek. A reggel röpké óráiban az utcán esznek és vásárolnak. Fontos számukra, hogy akkor kapják meg, amit karnak, amikor akarják. És ez nem mindig könnyű. Szöul a világ egyik legzsúfoltabb városa. A városban igen gyakran bedugul a forgalom. Ha valahol gond van Szöulban, soha nem késlekedik a gyors megoldás.

¹⁴⁶ Camilla Kring: B-társadalom

¹⁴⁷ Villámtársadalom – dokumentumfilm

Szöul városa expressz futárok mozgó rajára támaszkodik. A Quick Service volt az első gyorsfutár vállalat, ma pedig már az egész iparágat így nevezik. Jelenleg több mint 1000 gyorsfutár cég működik Szöulban, összesen kb. 15 000 embernek adva munkát. Tehát minden 700 lakosra jut egy futár. A futároknak természetesen a múltó percek az ellenfelei. A gyorsaság igénye miatt néhány expressz futár sokszor az életét is kockára teszi. A gyorsfutárok két keréken képesek átvágni a mindig forgalmas Szöulon, ezért a motort használják munkaeszközként. A motorja után a futár legfontosabb felszerelése a kommunikációs eszköze. Ahhoz, hogy munkát szerezzen, gyors kezekre van szükség. Vagy rádión, vagy PDA telefonon keresztül kapják meg a rendeléseket a diszpécserektől. A gyorsfutárok célja, hogy egy órán belül kézbesítsék a küldeményt. Ehhez időnként igencsak kreatív módon értelmezik a közlekedési szabályokat. Főleg ha embert kézbesítenek, hogy például ne kesse le az aznapi vizsgáját. A szolgálat hatalmas üzlet Szöulban. A 15 000 motoros kb. évi 700 millió dollárnyi bevételt hoz.

Az emberi testnek rugalmasnak kell lennie, hogy a környezet változásaira reagálni tudjon, és munkáját úgy kénytelen végezni mindenki, hogy közben attól retteg, hogy állását, státusát, lakását és egészségét végleg elveszítheti. „A gépesített gyárakban a munkásokat egységes mintára formálják át gépekké, amelyek rendszerint szabályosabban viselkednek a mindennapi embereknél”, írja Sebastian de Grazia.”¹⁴⁸

A munkaidő beosztásának változatossága magával hozza a háztartások rendjének drámai átszervezését is. A munkaidő hiába rövidül sok esetben, az élettartam növekszik a fejlődésnek hála, ez okozza az ötven év fölötti munkaerő foglalkoztatásának drámai hanyatlását. Hozzá kell tenni, hogy az idősebb dolgozók nem tudnak alkalmazkodni a technológiai és szervezeti újítások sebességéhez. Ilyen körülmények között a munkával töltött életszakasz lecsökken 30 évre, de a várható élettartam 75-80 év. Ekkor a munkaidő elveszíti központi szerepét, és az a számítási rendszer is megdől, amely alapján eddig a nyugdíjakat kalkulálták.

¹⁴⁸ Gleick: *Gyorsabban*, 47. o.

„Meghosszabbítottuk az életet, legyőztük a betegségeket, szabályoztuk a születések számát, és megkönnyítettük a halált is, kérdéssé téve a társadalmi szerepek biológiai meghatározottságát, s az életciklust olyan társadalmi kategóriák köré szervezve, amelyek között kiemelkedő tényezővé vált az oktatás, a munkaidő, az életpálya alakulása és a nyugdíjba vonulás joga.”¹⁴⁹ Létrejött az életciklus új mintája, mind a biológiai, mind a társadalmi élet ritmusa felbomlik. „Igen hosszú időn keresztül fennállt biológiai ritmusunkat egy pillanat alatt meghozható egzisztenciális döntések váltották fel.”¹⁵⁰

Ebben a kultúrában lassan meghalni sincs idő, a halált száműzni igyekszünk. Az uralkodó trend a halál kitörlése az életből, amit az orvostudomány az egészségipar és a média támogatásával próbál elérni. Örökkévalóak akarunk lenni. Az örökkévalóság és egyben az ideiglenesség kultúrája alakult ki. Örökkévaló, mert nincs kronológiája, előre és visszafelé is szabadon mozog, az események sorrendisége szétmorzsolódott; ideiglenes, mert „az ismeretek olyan időbeli szekvenciákba rendeződnek, amelyek a felhasználás társadalmi kontextusától függenek.”¹⁵¹ Egy hálózati társadalom jött létre mindebből – állítja Castells.

A pénzügyi rendszerünk sem másabb, mint egy globális kaszinó. A pénzügyi tranzakciók lényege is a sebesség. „A pénz nem több mint pillanatnyi elektromágneses impulzus, vagyis nem más, mint sebesség és informatikai művelet”¹⁵². A valutapiac az elmúlt évtizedekben robbanásszerűen kibővült. A tőzsde működésének legfontosabb feltétele immár nem a felhalmozás, hanem a különféle értékek cseréjének sebessége.

¹⁴⁹ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása* 571. o.

¹⁵⁰ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása* 576. o.

¹⁵¹ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása* 590. o.

¹⁵² Paul Virilio, <http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/virilio.html>

Az ellenőrzés eszköze is a számítógép. Egy mérnök, aki részt vett az Internet kifejlesztésében, megjegyezte: „Ha a mai körülmények és ellenőrzés közepette kellene dolgoznunk aligha tudnánk még egyszer megcsinálni az Internetet.” Neves cégek, mint az IBM, érdekes módon sokáig meg voltak győződve arról, hogy a személyi számítógép kudarcra van ítélve. Az Információs Forradalom a modernitás intézményei mellett, mintegy azok árnyékában ment végbe. Többször elutasították az Arpanet kifejlesztését és működtetését is, csak néhány mérnök illúziójának fogták fel a világhálót. Mégis megvalósult. Azóta persze jó néhány galibát okoztak a nem kívánt következmények, melyek a kontrolálatlan mozzanatok miatt adódtak: pl. tőzsdekrach. A technika feletti emberi uralom vonatkozásaiban annyi még a feltáratlan apróság, amire nem tudunk odafigyelni.¹⁵³

A munkagazdaságban újabban rengeteg adminisztrációval is találkozunk, főleg ha adatlapok kitöltésére gondolunk. Az Egyesült Államokban az adóív kitöltési tájékoztatója a törvénynek megfelelően még azt is tartalmazza, mire mennyi idő szükséges: „Az adóíven kért adatok összeállításához és az ív kitöltéséhez szükséges idő egyéni körülményektől függően változó. A becsült átlagidők: az adatok összeszedése 3 óra 35 perc; a törvény vagy az ív tanulmányozása 1 óra 10 perc; az ív kitöltése 2 óra 12 perc; másolat készítése, a példányok rendberakása és az adóív elküldése a Belföldi Jövedelemellenőrző Szolgálatnak 16 perc.”¹⁵⁴

4. 7. *A technika, mint korunk „bálványa”*

A technika a későújkor evidenciája. Az ember kitalálta a technikát, amely olyan kisebb fokú erőfeszítés, hogy a nagyobb erőfeszítéseket az ember a segítségével elkerülje. Tehát az ember megtakarítja az erőfeszítéseit. De ekkor valami betöltetlen marad az életünkben: ha spóroljuk az erőnket, lassan semmit sem teszünk, ez pedig egyet jelent az élet kiüresítésével, a nem-éléssel; ami pedig összeegyeztethetetlen az emberrel. Így az ember minduntalan azon fáradozik, hogy apró nüanszokkal segítsen még önmagán, észre sem véve, hogy a technika a hatalmába kerítette azáltal, hogy újra és újra másfajta lehetőségeket látunk meg benne, ami rabbá tesz minket és tovább dolgozunk a technikán, a bálványunkon.

¹⁵³ Dessewffy: Az árnyékvilág szociológiája, <http://www.itk.hu/web/docs/klub/vitaind13.pdf>

¹⁵⁴ Gleick: *Gyorsabban*, 161. o.

Az ember egyre a technikához van rendelve. A technikát az oktatásban is dicsőítjük, ugyanis az iskola egyre inkább kizárólag a műszaki szerepre készít fel, és egyre inkább csak e területre érvényes tudást kapunk. A szabadidőnk megszervezése is lényegében technikai feladat. A technika szószólói azt hangoztatják, hogy a technika megszabadítja az embert a régi kötöttségektől, és addig elérhetetlen dolgokat tesz lehetővé.

A technika szabaddá tesz. A technikai eljárásoknak, a fogamzásgátló tablettáknak és a mesterséges magzatelhajtásnak köszönhetően az ember, különösen a nő, szabaddá vált. A választási lehetőségek széles repertoárja áll előttünk. De ha jobban bele gondolunk, tényleg így van ez? Mumford erről ezt mondta: „Habár minden új találmány tágíthatja az emberi szabadság mezőjét, ezt azonban csak akkor teszi, ha az ebből részesedő emberek szabadon elfogadhatják, változtathatják, visszautasíthatják, akkor és úgy használhatják, ahogy ezt saját szándékaiknak megfelel, mégpedig e szándékokhoz illő mennyiségben.”¹⁵⁵ Ez azonban sohasem érvényes a technikai rend világára.

El kell oszlatni azt a tévhitet, hogy a bálványozott technika növeli a választási lehetőségeket. Csak fogyasztunk anélkül, hogy megértenénk, mit. Választásaink sohasem valósak, csupán arra vonatkoznak, amit a technika rendszere rendelkezésünkre bocsát. A technika a szakértők szabadságát, azaz hatalmát és erejét növeli. „Nyilvánvaló, hogy sok ezer termék, ajánlat és lehetőség között választhatunk, de ez valójában csak egy nagyon szűk szelete a lehetőségeknek, hiszen az igazi választás egy emberi magatartásformát jelent, egy etikai elv követését, illetve egy önálló szellemi világ lehetőségét.”¹⁵⁶ Ebben a világban lassan kivételnek számít az az embertípus, aki önmagát képes választani, tehát céljait nem a technika világa jelöli ki, mert azt az elvet követ, hogy „Mivel a választás egyedül rajtunk áll, hát válasszunk!”.

A technika eredetileg az ember kényelmesebb életvitelét hivatott szolgálni, vagyis a technikai eszközök voltak az emberért, de ez mára annyira eltorzult, hogy éppen ellenkezőleg működik: a technika használja az embert. Az az ember, aki ma a technikát használja, ebből a tényből fakadóan szolgálja is azt. Ugyanakkor az ember felelősséget kell, hogy vállaljon a keze alatt működő eszközökért, minden technikai folyamat végső soron emberi tett, hiszen az eszközöket az ember alkotta, használja és irányítja.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 16. o.

¹⁵⁶ Garaczi: *Önérdék és önzetlenség*, 131. o.

¹⁵⁷ Ropolyi: *Technika és etika*, <http://hps.elte.hu/~ropolyi/publications/techet.doc>

A gépek és a technika, melyeket újabban dicsőítünk a haladásban elért eredményeikért, különleges problémákat vetnek fel, melyeket Nyikolaj A. Bergyajev a következőképpen fogalmaz meg: „a gép szokatlan élességgel veti fel azt a problémát, hogy milyen helyet tölt be az emberi sors a társadalomban és a kozmoszban. Mindazon kérdések, melyek az ember és a természet, a személyiség és a társadalom, a szellem és az anyag, az irracionális és racionális viszonyára irányulnak, e problémakörhöz tartoznak. Figyelemre méltó, hogy a gépek és a technika filozófiáját mind a mai napig nem írták meg, jóllehet már sok könyvet szenteltek e témának. A filozófiai öneszmélés számára előkészítő jelleggel már sok mindent megtettek, a legfontosabb azonban még mindig hiányzik; a gépet és a technikát eddig soha nem értelmezték úgy, mint szellemi problémát, mint az emberi sorsot érintő kérdést. A gépet általában kívülről, társadalmi vetületében próbálják meg csak megragadni. Belülről azonban a technika: az emberi létmód filozófiájának, az egzisztenciafilozófiának a problémája.”¹⁵⁸

Spengler szerint jó a technika, ha az ember céljait segíti, és ha az ember számára eszköz, de ha már maga a technika a cél, akkor a technika uralkodik rajtunk. Eljutottunk arra a szintre, hogy a gépekkel való kommunikáció nagyobb öröm, mint az emberekkel való kommunikáció. Bergyajev szerint a gépi civilizáció az emberi lélek ellen fordul. Az ember dologi tényező ebben a világban. A technika lett a modern ember végső szerelme. A technika nem szabadna, hogy cél legyen. A technika fejlődése során azonban a mindjobban elburjánzó eszközök háttérbe szoríthatják és helyettesíthetik az élet valódi céljait. A 20. század második felében kialakult az új embertípus, a homo consumens, hiszen a világnak csak jó fogyasztóra van szüksége, amit a tömegtársadalom testesít meg. Ezzel felmerül a kérdés, hogy a közösségeknek csak a fogyasztói út van kijelölve? Szabadság-e az a szabadság, amit a fogyasztás kínálata biztosít?

Az igazság az, hogy a lassulást a társadalomban semmi sem támogatja. Ideiglenes korlátok vannak, amelyek néhol határt szabnak a még nagyobb tempónak, mint technikai, szellemi, gazdasági, biológiai korlátok, de ezeket is a mai világ egyre gyorsabban maga mögött tudja. „...Az építhető rendszer határa pedig a világegyetem határa.”

Meg kell jegyeznünk, hogy a sietség és sebesség nem jellemhiba és nem hitványság. Nincs társadalom, amely ne az időben létezne.¹⁵⁹ Az a tény is közismert,

¹⁵⁸ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 50. o.

¹⁵⁹ A. Gergely: Politikai tünemény-e a társadalmi tempó?, <http://www.anthropolis.hu/>

hogy az északi népek lassabb tempóban élnek, míg a déliek dinamikusabban, sőt Keleten a teavás szertartása sem rövidült le, hanem a hagyományoknak megfelelően zajlik. Minden társadalom a maga módján sajátítja el a sebesség tempóját.

5. Kiléphetünk egyszer rohanó világunkból a lassulás korszakába?

„A hatékonyság paradoxona az, hogy minél feszesebbre húzzuk a hálót, annál érzékenyebb lesz az apró zavarokra.”

James Gleick

5. 1. Lassúság – lehetséges?

A lassúság öröme eltűnt. A népdalok semmittevő hősei, a vándorlegények eltűntek a mezei ösvényekkel, a rétekkel, tisztásokkal és a természettel együtt. A Jóisten ablakait nézegetik, ők nem unatkoznak, ők boldogok. De „világunkban a semmittevés tétlenséggé változott, ami egészen más: a tértlen ember frusztrálva van, unatkozik, s egyfolytában a hiányzó mozgást keresi.”¹⁶⁰ Jó, ha tisztában vagyunk vele: arra van időnk, amire akarjuk, az időt mi osztjuk be, nem más vagy mások. Ha akarnánk, lassíthatnánk. Ha akarnánk, sok időrabló tevékenységet kiiktathatnánk a mindennapjainkból. Ez nem a technikán múlik, hogy mire van időnk, és mire nincs; csak kizárólag rajtunk.

Bátori Csaba A lassúság című versében így ír: „A lassúság a lelkiismeret / anyanyelve.” „a lassúság / az egyén, a száguldás a tömeg tebened”.¹⁶¹ „A pörgésben tehát nem csak egyszerűen eltűnünk, hanem feloldódunk a többiekben, egymásba veszünk. Talán épp ez a vonzó benne a „létfeladás” kéjén túl? Az eltűnők, a megsemmisülők misztikus uniója? A személytelen halhatatlanság közös orgiája? A partik táncoló derviseinek transza a semmin túli közös öröklétről szól? De hisz mindenki egyedül táncol. Igen, de ugyanarra a ritmusra, „God is a Dj”.¹⁶² Ha a nagy rohanásnak sírás lesz a vége, ahogy a jövendölés mondja, akkor az azt jelenti, hogy az ember egyszer csak eltűnik a pörgésben. Összeroppanunk a tempó alatt.

Virilio a feltett kérdésre a következőt válaszolta: kívánatos lenne a lassúság, de ez még illúzió. Soha nem lassítunk. A sebességgel szembe kell néznünk továbbra is. Ha ezzel a tempóval robagunk tovább, a közlekedésben az autópályák még éppen kiszolgálják minket, de a nagysebességű vonatok előtt áll a jövő. A jövőt a képernyőn

¹⁶⁰ Kundera: *Lassúság*, 6-7. o.

¹⁶¹ Báthori: *Üvegfilm*, 87. o.

¹⁶² Garaczi: *Tépések és tapadások*, http://epa.oszk.hu/00000/00012/00044/garaczi_laszlo.html

végzett munka, a tele-shopping, a tele-konferenciák fogják döntően meghatározni, tehát az audiovizuális sebesség és a telematikus technikák. A mozdulatlan város felé tartunk, és a városok egyre közelebb kerülnek egymáshoz, Európa olyan lesz, mint egy világváros.¹⁶³

Ma a pillanat számít és a hajtás. Minden összefolyik, ez feloldja az időt, hiszen a történéseknek sem tudunk sorrendiséget tulajdonítani, minden egyidejűvé válik. A társadalomban bizonyos kiválasztott szerepek és egyes személyek kívül állnak az időn, de a társadalom többsége annak terhét nyögi, életük az idő múlásának van alárendelve.

Régi bölcs mondás szerint, ha „időt akarunk megspórolni, végezzünk két vagy három dolgot egyidejűleg”; de az idők változnak, a tapasztalati bölcsesség ma ezt sugallja: „egyszerre mindig csak egy dolgot csináljunk, de azt jól!”

Ma azokra hallgatunk, akik arra biztatnak, hogy „hallgassuk még a katasztrofista duruzsolást. A sebesség: menekülés, a sebesség a kultúra büntudata, e büntudat a megvalósíthatatlan ideákról szól (szeretet, szolidaritás, egyenlőség, szabadság stb.), vagyis Auschwitzról és a profitba és bűnbe ájuló tudományról. Isten halálával megszűnik az értelmes cselekvés lehetősége, marad az intenzitás szédülete, a pogány mennyországok kajtatása. Egyre több dologgal találkozunk egyre kisebb idő alatt. A Föld már nem falu, csak egy hirdetőtábla, egy menetrend. Olyan gyorsan követik egymást a változások, hogy megszakad a kultúra folytonossága, a múlt kimegy a divatból, az emlékezés a vesztesek avított szórakozása. A jelen a jövő első perceként érdekes; vágatnak az érzékek, araszol a morál. És ezen az info-telematikus, techno-civilizációs pörgésen a New Age-es mammogás („amely a mai értelmiség ízlésére jellemző világszerte, ez hozza össze a rekonstruált buddhista meditációt, az elektronikus hangképzést és a kifinomult kaliforniai zeneszerzőket”¹⁶⁴) nem sokat módosított.”¹⁶⁵ Az ember ügyeljen arra, hogy ember maradjon, ne feszítse túl a saját húrjait, ne akarjon egyre nagyobb sebességeket elérni, mert azzal túllő a célon. Maradjon önmaga, egy felfedező lélek, aki az ismeretlent akarja meghódítani, a gyorsuló idő pedig csak mindehhez frissességet adjon és lendületet. Meg kell ugyanis tanulnunk a pörgés mellett a leállás műfaját is, a vágatás mellett a fékezést, a szemlélődést, az erő mellett a fáradtságot is tudomásul kell vennünk. „Életed egyharmadát alvással töltöd, a maradék idő nagy része szöszmötölés,

¹⁶³ Beszélgetés Paul Virilioval, <http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/VIRILIO/Virilio.html>

¹⁶⁴ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása* 591. o.

¹⁶⁵ Garaczi: *Tépések és tapadások*, http://epa.oszk.hu/00000/00012/00044/garaczi_laszlo.html

merengés, tétovázás. Időzől. A pörgés a hétvégi szórakozás néhány órája. Gondold meg: lassú vagy, mint a sár és a méz.”¹⁶⁶

A rendszer segítségért kiált. Lassítsunk! E-mailekben gazdag, technicizált világunkban még kapunk ilyen és ehhez hasonló üzeneteket, leveleket:

*Lassú tánc*¹⁶⁷

Nézted valaha a gyerekeket játszani a körhintán?
Hallgattad, mint az esőcseppek földet érnek tompán?
Követted szemeddel egy pillangó szeszélyes röptét,
Nézted a tovatűnő éjben a felkelő nap fényét?
Lassítanod kéne.
Ne táncolj oly gyorsan.
Az idő rövid...
A zene elillan...

Átrepülsz szinte minden napodon?
S amikor kérde: "Hogy s mint?" Meghallod a választ?
Mikor a nap véget ér, te ágyadban fekszel,
Tennivalók százai cikáznak fejedben?
Lassítanod kéne.
Ne táncolj oly gyorsan.
Az idő rövid...
A zene elillan...

Szoktad mondani gyermekednek, "majd inkább holnap"?
És láttad a rohanásban, amint arcára kiült a bánat?
Vesztettél el egy jó barátot, hagytad kihűlni a barátságot, szerelmet
Mert nem volt időd felhívni, hogy annyit mondj: „Szervusz”?
Lassítanod kéne.
Ne táncolj oly gyorsan.
Az idő rövid.
A zene elillan.

Mikor oly gyorsan szaladsz, hogy valahová elérj,
Észre sem veszed az út örömet.
Mikor egész nap csak rohansz s aggódsz,
Olyan ez, mint egy kibontatlan ajándék.. melyet eldobsz szinte egy perc alatt.
Az Élet nem versenyfutás
Lassíts, ne szaladj oly gyorsan
Halld meg a zenét
Mielőtt a dal elillan.

¹⁶⁶ Garaczi: Tépések és tapadások, http://epa.oszk.hu/00000/00012/00044/garaczi_laszlo.html

¹⁶⁷ 2008 tavaszán kapott kör-e-mail

5. 2. *Akik ellenzik a sebesség világát*

*„A róka sok dolgot tud,
De a süin tud egy fontos dolgot.”*

Archilochus, Kr.e. 700.

Eddig is voltak és napjainkban is vannak, nem is kevesen, akik nem nézik jó szemmel a világ rohanását. A lassítás mellett igenis nyomós érvek sorakoznak fel: emberi világunk épsége, szépsége, pszichénk egészsége, emberi kapcsolataink valódisága, és a világ emberisége. Neves gondolkodók Paul Virilio mellett, korábban Goethe, Jacob Burckhardt, napjainkban Karl Löwith, Georg Simmel vagy James Gleick teszik le voksukat a rohanó világgal ellentétben a lassuló világ mellett. Irodalmak sora jelent már meg ezt a kérdést vizsgálva, vajon mire jó ez nekünk, ha soha nem állunk meg – a következtetés minden esetben az lett, hogy bizony nem sok mindenre. A megállapítások egésze az ember emberségére vonatkozólag igyekezett kifejezni, hogy ebben a hajtásban ez az első, ami elveszhet. De ha nem akarjuk emberségünket a tempó súlya alatt szétforgácsoltatni, akkor miért nem állunk meg? Ez az a kérdés, amelyre senki nem tudja a választ, csak tanácsokat próbál adni rá, sokszor persze hatástalanul, mert a környezetünk nem enged minket lassulni. Inkább tovább élünk a technikai haladás csodálatának és sikereitől való félelemnek elegyében. Ez a tudományosan előrelépő fejlődés párhuzamosan halad az óeurópai hagyományok fokozatos változásával és megszűnésével vallási és erkölcsi, szociális és politikai tekintetben. És ezt mi nem akarjuk megfékezni?

Először „Goethe volt az egyetlen, aki szembefordult a természet és az ember szétválasztásával és a modern fizikával. Ő volt az és nem más, aki témául választotta a Faustban a világ technikai legyőzésére irányuló prométheuszi szándék problematikáját, mert előre látta, hogy a 19. századdal egy olyan korszak kezdődik, melynek vezérmotívuma az egyre nagyobb hatalomhoz, gazdagsághoz és gyorsasághoz vezető haladás, amit Goethe „Veloziferisch”-nek (gyorsaságnak) nevezett. 1825. június 7-én ezt írja egy levélben Zelternek: „Most minden ... ultra, feltartóztathatatlanul transzcendál minden, mind a gondolkodás, mind a cselekvés terén. Senki nem ismeri már magát, senki nem érti azt az elemet, amiben lebeg és alkot, azt az anyagot, amit megmunkál. ... A fiatalok túl hamar fellelkesülnek, s aztán ez az időforgatag magával ragadja őket; gazdagság és sebesség kápráztatja el a világot, erre törekszik mindenki; vasút, ... gőzhajók és a kommunikáció minden lehetséges könnyedsége az, amit a

művelt világ hajszol, felül akarja múlni és képezni magát, és így elvész a középszerűségben. És persze az általánosság eredménye az, hogy egy közepes kultúra terjed el. ... Ez tulajdonképpen a ... könnyű felfogású gyakorlati emberek évszázada, akik bizonyos ügyességgel rendelkeznek ahhoz, hogy tömegek fölött felsőbbrendűséget érezhessenek magukban, még ha ugyanakkor nem is maximálisan tehetségesek.”¹⁶⁸

Georg Simmel előtt világos, hogy a haladás fogalma végállapotot feltételez, de a haladás ellentéte nem a hanyatlás, hanem a nyugalmi helyzet.

Bródy András, ma már az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének nyugalmazott tudományos tanácsadója szerint be kell rendezkednünk a lassulásra; csak kergetjük az amúgy sem elérhető maximális növekedés lidércét, ezért törekedjünk inkább harmóniára.

Jacob Burckhardt aggodalma a művészetekre is vonatkozott. Szerinte a legádázabb helyzetbe a művészet és a költészet került – már a 19. században –: „belsőleg nem találja a helyét ebben a rohanó világban, ebben az ádáz légkörben, és komoly veszély fenyegeti az alkotás naivitását.”¹⁶⁹ Burckhardt az ókori állapotokat tartotta a legideálisabbnak, így elemzéseiben sokszor az ókori Görögország volt a kiindulópontja. Az ókori Athénban az embereknek volt idejük és szellemük a legmagasztosabb és legkifinomultabb dolgokra, mivel nem mentek tönkre szerzési hajzában, rangkórságban és hamis udvariaskodásban. Hátborzongató jóslatot fogalmaz meg a jövő embere számára a rohanó anyagi és szellemi világgal kapcsolatban: „Legelőször is a szerzési és kereskedési ösztönt éri majd a legkeményebb és legtartósabb figyelmeztetés, hogy nem a legfontosabb az ember életében. A tudományos kutatás, a publikálás és a művészetek fényűző gyakorlatának alighanem jó része elhal, és ami megmarad, az is kétszeres erőfeszítésre kényszerül.”¹⁷⁰

James Gleick írásaiban elviszi olvasóit egy háború hadszíntereire, amelynek dúlásáról jószérivel nem is volt tudomásuk, és arról sem, hogy a csatákban ők küzdenek – vagyis mi, hétköznapi emberek. Gleick mulatságos, de komoly példákkal illusztrálja, mennyire tudjuk törni magunkat néhány másodperc (gyakran tizedmásodperc) megtakarításáért, mennyire nem szívesen viseljük a szünetet, mennyire részesei vagyunk a világ felpörgetésének. Felgyorsítottuk a kávéfőzés folyamatát, van vízfóraló készülékünk, gyorsfagyasztott illetve előfőzött ételeket eszünk, a liftekben az ajtócsukó

¹⁶⁸ Karl Löwith: *A haladás végzete*, 375-376. o.

¹⁶⁹ Burckhardt: *Világtörténelmi elmélkedések*, 88. o.

¹⁷⁰ Burckhardt: *Világtörténelmi elmélkedések*, 147. o.

gombot nyomogatjuk, megosztjuk figyelmünket... Az idővel lépten nyomon spórolni akarunk, mégsem érezzük, hogy valamivel több maradna bármire is, főleg magunkra nem. Gleick kimutatja, hogy a legtöbb időspóroló géppel többet kell vacakolni, mint amennyi percet hoznak (használati utasítás, amiből sokszor egy szót sem érteni, szerviz, alkatrészpótlás, utánajárás, egyéb). Amely témában nagyon bölcs megállapításokat tesz az a gondolkodás: a gondolkodás esetében nem biztos, hogy a gyorsaság előny, a megfontoláshoz viszont idő kellene, ha ez nincs, akkor maradnak az úgynevezett lépcsőházi gondolatok, amelyek jól jöttek volna, ha a döntés előtt ugrottak volna be.

Nem csoda tehát, hogy gyakran érezzük úgy magunkat, mintha mint marionett bábúkat ezer zsinórral rángatnának mindenfelé. Lehetetlenség eleget tenni annak a rengeteg kötelességnek, feladatnak, ami az embert éri. Folyamatosan lemaradásérzésünk van és az el nem végzett feladatok miatt gyötör a lelkiismeret-furdalás, és szinte büntudatunk van, ha nem használunk ki valamire egy estét vagy egy hétvégi délutánt. Rangsorolni, válogatni persze meg kellene tanulni, de általában a legérdekesebb nem a legfontosabb és fordítva. Sokszor elszörnyedünk, hogy még mindig nem tanultuk meg az időnkét hatékonyan beosztani. Kifolyik a kezeink közül, mint a homok. A legszomorúbb az, hogy este nem tudunk nyugodtan olvasni sem, mert állandóan eszünkbe jut valami, amit még meg kellene csinálni, hogy még egy e-mailt kéne írni, fel kéne hívni valakit. Sosem vagyunk nyugodtak, sosem vagyunk elégedettek. De mi feszít, mi hajt, minek akarunk ennyire megfelelni? Vajon nem inkább azzal kellene foglalkoznunk, ami igazán fontos? A számunkra fontos és szeretett emberekkel? Miért nem tudunk minden mástól megszabadulni? Azt hiszem, erre nincs triviális válasz, mert a probléma nagyon mélyen gyökerezik a nyugati kultúrában, gyakorlatilag ez egyik alappillére. Önmegvalósítás, verseny, haladás. Mindig egyre gyorsabban, egyre előbbre. A vérünkben van. Erre épül minden. – Nem lenne egyszerűbb követni a következő buddhista gondolatot? „A gazdag mindig gazdagabb akar lenni. A hatalmas mindig több hatalmat akar. Gondolkozz: ha elejtetted a vágyat, megszabadulsz a kintől.”

Gleick „példái gyakran tagadhatatlanul amerikaiak, magyar szemmel könnyen úgy láthatjuk, hogy távoliak tőlünk, nálunk ilyen nincs, nem is lehet, mi nem vagyunk ilyen bolond módon időmegtakarítók – pedig nyitott szemmel és elmével megnézve világunkat láthatjuk, hogy ha a leírtak utolsó állomását nem is, az utolsó előtti már rég elértük. ... Lehet, hogy most már tartunk ott, mint az amerikaiak a könyv írásakor?”¹⁷¹

¹⁷¹ James Gleick: Gyorsabban, http://www.pedkp-bp17.sulinet.hu/hlc_ajanlo/04feb_pottergyors.asp

Az egyik legélvezetesebb és talán az egyszerű ember számára a legegyszerűbb nyelvezettel megírt üzenet Bradley Trevor Greive könyvecskéjében olvasható. „A *Nagyon elfoglalt emberek könyvében* Greive arra figyelmeztet minket, hogy rengeteg ember sokkal többet vállal magára annál, mint amennyi ésszerű lenne. Többet akarnak elvégezni, többet akarnak birtokolni, és többre akarják vinni. E könyv azt mutatja be némi iróniával, hogy ez a több, az esetek többségében, éppen hogy kevesebbet jelent. A szerző jól ismert eszközei, a szórakoztató állatfotók és a finom humor segítségével arra sarkall minket, hogy legyen erőnk és bátorságunk *nemet* mondani. Tanuljuk meg megfelelően használni ezt a hárombetűs szócskát, ahányszor csak szükséges. Néha talán önzésnek tűnhet nemmel válaszolni egy felkérésre, pedig egyáltalán nem az. Ha védjük időnket és energiánkat, hogy lehetőségünk legyen élvezni is az életet, és hódolhassunk valódi szenvedélyeinknek, akkor határozottan többet tudunk megosztani azokkal, akik a legértékesebbek számunkra.”¹⁷²

5. 3. *Határok*

Napjainkban egyre inkább az válik a fő kérdéssé, hogy miként tudunk gátat szabni a feltartóztathatatlan és a mértéktelen haladásnak, ugyanis a jelenlegi kor technikai-technológiai fejlődése meghaladja az emberi léptéket. „Virilio számára felfoghatatlan az, hogy a sebességnövekedést haladásnak tekintjük, s elérkezünk egyszer ahhoz a ponthoz, amikor már az élet különböző területein nem leszünk képesek a sebességet fokozni, s az *idő falába* ütközünk. Mindezzel azt szimbolizálja, hogy az erőltetett, kényszerű gazdasági növekedés is eljut a kritikus ponthoz, amikor már nem lehetséges az, hogy az emberi dimenzió belül maradjon. Ez már ténylegesen a technika öngerjesztésének kora lesz, és megvalósul az a posztmodern Apokalipszis, amelyben mindent kizárólag a technofil felfogás érdekében teszünk, és az ember emberfeletti, posztumán célokot és érdekeket kényszerül megvalósítani...”¹⁷³ Már nem akarunk saját értékeink felelős irányítói lenni?

„Sok hang figyelmeztet bennünket a sebesség veszélyeire. Van, amelyik belül, a fejünkben szólal meg. Ne rohanj, ballagj. Lazíts. Egyszerűsítsd a dolgokat. Hagyd a telefont, hadd szóljon. Óvakodj az A-típusú emberektől.”¹⁷⁴ Sok a veszély – határokhöz közeledünk.

¹⁷² Bradley Trevor Greive: *Nagyon elfoglalt emberek könyve*

¹⁷³ Garaczi: *Önérdék és önzetlenség*, 172. o.

¹⁷⁴ Gleick: *Gyorsabban*, 332. o.

A természettudományok határainak kérdésköre ma talán az egyik legmeghatározóbb gondolatkör. Ma a „határokkal kapcsolatos zűrzavar kellős közepén vagyunk. Korunkról elmondhatjuk, hogy a természettudományok semmilyen határt nem ismernek el, vagy legfeljebb ideigleneseket. Legjobb esetben a válaszuk ez lesz: „Ezt még nem tudjuk megcsinálni.” Mert a „még nem” szavak jelentik a tudományban azt a hadisarcot, melyet a tisztesség az optimizmusnak leró. Amikor a természettudományok további határátlépéseihez bátorságot merítenek, a szabad garázdálkodás szellemének egy módja már elhatalmasodott rajtuk, és a természeti titkokkal való garázdálkodás már nagyiparrá vált. Mindez talán a biológia és az orvostudomány bizonyos területein derült ki a legvilágosabban. A tudományos gondolatok „statisztizálódásának” egyenes következménye az az elképesztő brutalitás, ahogyan pl. az öröklődési mechanizmusokba vagy a lelki életbe való behatolást megfontolják, melyek – a fizikából, kémiából, bakteriológiából kiindulva, ahol ezek mindazonáltal szükségesek – az emberről való tanítást is hatalmukba kerítették.”¹⁷⁵

Erwin Chargaff a határok három fajtáját különíti el: a koncepcionális, a financiális és a morális határokat. Ezeken kívül még sokfajta határ létezik, csak egyet említve meg: az emberi élet rövidségét. A kutatás számos irányának a kutató halála vet véget. Némely folytatódik ugyan, azonban sok, és talán éppen a leggyümölcsözőbb gondolatok eltemetődnek, visszahívhatatlanul elvesznek. Furcsa módon senki sem siratja őket. Ezek szerint „a természettudomány igazi határa az ember. Ő mindenestre a legfontosabb, ha nem az egyetlen határa.”¹⁷⁶ Mivel határtalanok csak képzelőerőnkben vagyunk, tudásunkat illetően már korlátokba ütközünk. Elméletileg a tudás csaknem határtalanul tágítható, „az agy befogadóképessége azonban nem határtalan, s nem ugyanazokat az információkat tárolja minden agy. Ezért vannak könyveink, sőt újabban számítógépeink.”¹⁷⁷

A tudományban elértük az intellektuális rentabilitás (jövedelmezőség) határait: egy bizonyos pontig azt lehet mondani, hogy a tudomány azokat, akik vele foglalkoznak, bölcsébbé tette; ez azonban már rég elmúlt. Egykor a tudomány azt a célt szolgálta, hogy segítségével az ember a természet biztos és igaz képét megszerezze. „Ehelyett mi a legparányibb szakterületek zagyvalékába fojtjuk. Korunkban a természettudományok abnormális növekedése, a tudósok egyre fokozódó özönlése, a

¹⁷⁵ Chargaff: *Kommentár a proscéniumban*, 107. o.

¹⁷⁶ Chargaff: *Kommentár a proscéniumban*, 100. o.

¹⁷⁷ Chargaff: *Kommentár a proscéniumban*, 99. o.

mind triviálissá váló felfedezések bőségét közvetítő publikációk lavinái teljesen megváltoztatták a tudományok karakterét.”¹⁷⁸ Közben „a kutatás egyre drágább... a tudományok szétszóródása, túlfinomulása, túlspecializáltsága egy csomó pénzbe kerül.”¹⁷⁹ Egészen századunk harmincas évéig a tudományok fejlődése még emberi arányú volt. Az emberiségnek tehát volt ideje arra, hogy magát az újhoz fokozatosan hozzáidomítsa. Ma azonban más a szlogen: amit meg tudsz tenni, azt meg is kell tenned. Nem késlekedhetünk. Az ördögi fatalizmussal szemben a technokrácia minden morális vagy legális gátat felszámolt. A morális határok egy körét meg lehet határozni, amely talán „a legminimálisabb követelés: a természettudományok ne denaturalizálják a természetet; az embert ne embertelenítsék el. Ahogy azonban a természettudományokat manapság hajszoljuk, féltő, hogy mindkettőhöz eljutunk.”¹⁸⁰

Chargaff szerint tehát a tudomány elérte határait. A természettudományi fejlődés a végéhez ért. Falba ütköztünk. Az élő természet, úgy tűnik, zárt kapukkal állja útját a technika behatolásának. „A kémia és a fizika alkalmazása a Földből most éppen egy mutált poklot szándékozik csinálni. A föld, a víz és a levegő szennyezettsége már olyan mértéket ért el, mely korábban elképzelhetetlen lett volna.”¹⁸¹ „Azon nincs mit csodálkozni, hogy korunk változásai a világ barbarizálásának kellős közepén gyorsabban és radikálisabban játszódnak le. Az az örült tempó, melytől az ember a 20. században nap mint nap szenved, a saját középpontjából taszítja ki, melybe a természet helyezte, és gyámoltalanabbá és zavartabbá teszi, mint valaha is volt. Ezért kötődik a természettudományokhoz és a technikához, nem tudva többé, hogy vajon megmentője, avagy elpusztítója lesz-e az, amitől a segítséget kérte. Az illető tudományok készek arra, hogy ezzel szemben kárpotló segítséget ígérjenek, azonban maguk sem tudják, hogy hogyan.”¹⁸²

Minden művészi ágazat is meghozta a maga áldozatát a sietségnek, nem valószínű tehát, hogy ebből a zenerajongók kimaradhatnak. Velük azonban van egy különleges gond. A zene nyilvánvalóan a leginkább időfüggő művészet. Vászna, palettája a múltó perc. Főleg akkor, ha szünetek vannak beiktatva a zenedarabokba, melynek első nagy

¹⁷⁸ Chargaff: *Kommentár a proscéniumban*, 102. o.

¹⁷⁹ Chargaff: *Kommentár a proscéniumban*, 103. o.

¹⁸⁰ Chargaff: *Kommentár a proscéniumban*, 108. o.

¹⁸¹ Tillmann J. A.: *A késő újkor józansága II.*, 152. o.

¹⁸² Tillmann J. A.: *A késő újkor józansága II.*, 150. o.

mestere Hydn volt: „a fermata, a szünetjel előírta nyugtató csendhatás pontosan az ellentéte a futószalag-rendszerű gyorsétkezdéknek.”¹⁸³

Elterjedt egy, a világot ketyegő óraként felfogó elmélet, mely szerint már közel járunk az éjfél utó gonghoz. Sőt, mi több, ezt a határt is már átléptük egyes gondolkodók szerint. Jürgen Dahl megállapítása szerint már „nem 5 perccel éjfél előtt vagyunk, ahogy ezt néhány optimista el akarja velünk hitetni; nincs már idő a kényszermegoldások tökéletesítésére és a tudományos bebiztosítására. Nem; 5 perccel éjfél után vagyunk, az összeomlás már folyamatban van, és első kérdésünk nem az kell hogy legyen: mit is kezdjünk ebben a helyzetben, hanem az: hogyan tudnánk az omlást megállítani, most azonnal és bármi áron.”¹⁸⁴

Érdekes szempont a vallási élet tekintetbe vétele, hogyan állnak a keresztények a nyugati civilizációban a technikai haladáshoz és egyáltalán a sebesség kérdésköréhez. Mindenesetre érdekes a tény, mely szerint „a keresztények teljeséggel képtelennek bizonyultak a technika és a gépszerepének, az emberi életben betöltött szellemi helyének megítélésére. A keresztény tudat gyámoltalan tehetetlenséggel áll azon hatalmas változások előtt, melyeket a technikának és a gépeknek az emberéletbe való behatolása idézett elő. A keresztény világban a gépekhez való viszonyulásnak kétféle módja alakult ki. A technikát a keresztények többsége vallásos szempontból semleges, szellemi hatását tekintve pedig közömbösnek tartja. Úgy vélik, a technika a mérnökök és a feltalálók dolga. Tökéletesebbé és kényelmesebbé teszi az élet anyagi oldalát, ami a kereszténységnek is hasznára válik ... A keresztények kisebbsik hányada ezzel ellentétben apokaliptikus perspektívában tapasztalja meg a technikát; a gépeknek az emberi élet fölött növekvő hatalma rendkívül mélyen nyugtalanítja őket, s készek arra, hogy a technikában az Antikrisztus közelgő birodalmának diadalát, a „szakadékból előugró szörnyeteg” győzelmét lássák.”¹⁸⁵ Bergyajev egyértelműen azt látja, hogy a 20. század második felétől a keresztény szellemiség eltűnt, mint viszonyítási alap. Ennek ellenére az ember igényelni fog egy új, keresztény antropológiát.

„Létezik még egy nyitott határ: a nagyon bonyolult dolgok kutatása, amelyek közé elsősorban mi magunk és élővilágunk tartozik.”¹⁸⁶ A tudományos kutatás ugyanis végtelen vállalkozás, és az idők végezetéig az is marad. A dolgokat nem az teszi nehezen érthetővé, hogy milyen nagyok, hanem hogy mennyire bonyolultak.

¹⁸³ Gleick: *Gyorsabban*, 133. o.

¹⁸⁴ Tillmann J. A.: *A késő újkor józansága II.*, 227. o.

¹⁸⁵ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 41. o.

¹⁸⁶ Rees: *Ütött az utolsó óránk?* 117. o.

„Mindennapi világunk sokkal nagyobb kihívás a huszonegyedik század tudománya számára, mint akár a kozmosz, akár a szubatomi részecskék. A biológia tudománya a legrejtélyesebb, de már az egyszerűbb anyagok is bonyolult módon viselkednek.”¹⁸⁷ A tudomány egy napon nyugalomba juthat, ami nem feltétlenül annak a következménye lesz, hogy az adott tudományág kimerült, hanem hogy az emberi agy már nem képes azt megérteni.

5. 4. *The Long Now Foundation – egy lassabb jövőért*

„Gyerekkoromban az emberek arról szoktak beszélni, milyen lesz a világ 2000-ben. A következő harminc évben továbbra is azt emlegették, mi lesz 2000-ben, ma meg senki sem foglalkozik jövőbeli dátumokkal. A jövő évente egy évvel rövidebb lett egész életem folyamán. Azt hiszem, ideje egy olyan hosszú távú projektet indítani, ami rávesz minket, hogy az egyre rövidülő jövőn túli távlatokban is gondolkodjunk. Egy hatalmas, mechanikus órát képzelek el, amit az évszakok váltakozása működtet. Évente egyszer ketyyen, évszázadonként egyszer kongat, és évezredenként egyszer jön ki a kakukk.”¹⁸⁸ – Danny Hillis, a Long Now Foundation informatikus tervezője.

„1998-ban a San Franciscói-öbölben az idő hosszú távú szemléletének kultúránkból való eltűnése miatt aggódó tudósok, művészek és üzletemberek egy csoportja létrehozta a Hosszú Jelenidő Alapítványt (*The Long Now Foundation*).”¹⁸⁹ A cél az idő alternatív felfogásának kialakítása, természetes és széleskörű legyen a hosszú távú gondolkodás, valamint a hosszú távú felelősségvállalás megkerülhetetlensége.

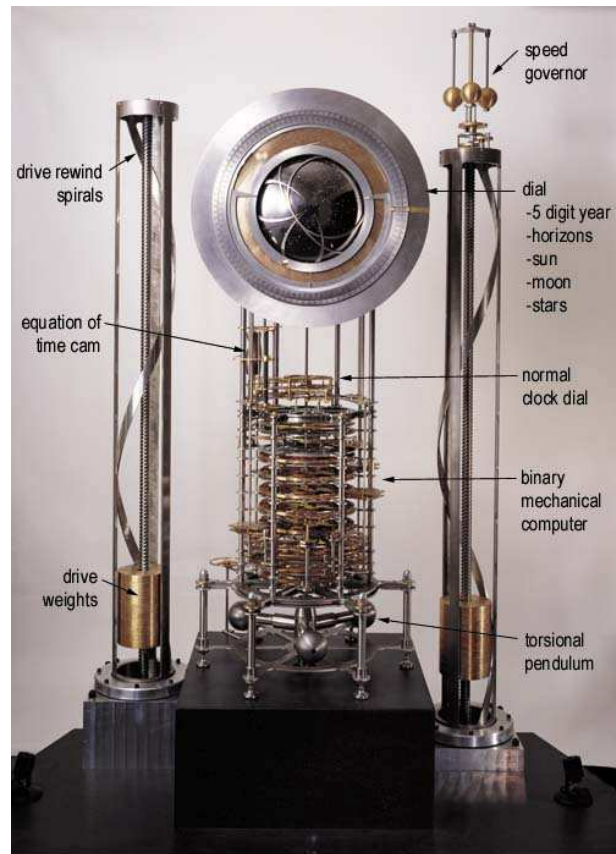
A világhálón elérhető honlapon található a *Long Now* könyvtár, ahol mindazt a tárgyi dolgot összegyűjtették, ami az enyészet veszélyének legjobban ki van téve. A legveszélyeztetettebb értékek közé tartoznak azok az adatok, amelyek az utóbbi ötven évben digitális adathordozón lettek rögzítve: floppyn, szalagon, lemezen, CD-n, DVD-n. Az *All Species Foundation* azon munkálkodik, hogy a kihalt fajokat dokumentálja, tervük az, hogy az elkövetkezendő 25 évben feltérképezik és lejegyzik a Földön lévő fajokat. A *Rosetta* projekt pedig az eltűnő félben lévő nyelvek megmentését tűzte ki. Az Alapítvány idővel és jövővel kapcsolatos szemináriumokat és konferenciákat is szervez.

¹⁸⁷ Rees: *Ütött az utolsó óránk?* 118. o.

¹⁸⁸ Koroncay: *Elnyújtott pillanat*, <http://fu.web.elte.hu/irasok/ttt-24.html>

¹⁸⁹ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása*, 596. o.

Segédkezik egy új típusú óra megtervezésében és előállításában, amelynek kidolgozója Daniel Hillis számítógépes tervező. „A „hosszú jelenidő” gigantikus, mechanikusan működő óráját úgy programozták, hogy tízezer évig jelezze az időt, és évenként, évszázadonként, és évezredenként egyszer „üssön”, vagyis hangjelzést adjon. ... Ezt az órát kifejezetten kulturális produktumként álmodták meg, mintegy az idő pillanatszerű felfogásának ellentétéként, azzal a céllal, hogy az idővel kapcsolatos

Longnow Clock

Forrás: http://www.gadgettastic.com/wp-content/2008/07/longnow_clock_front.jpg

élményeinket és tapasztalatainkat lassítsa kozmológiai és történelmi léptékben mért létezésünk sebességére. Végül is az a célja, hogy megtettesítse temporális felelősségünket a jövő generációi iránt.”¹⁹⁰ Az óra Stonehenge méretű, a prototípusa 1999. december 31-én elkezdte mutatni az időt, és 2000-ben a San Franciscó-i *Presidio* nemzetközi központban mutatták be. A prototípust a londoni Science Museumban lehet megtekinteni.

A valódi óra elhelyezésével azonban problémák adódtak. Nem az óra működésével, hanem a társadalommal van a gond. „Ha az óra értékes és mozgatható, akkor darabjait az évszázadok során széthurcolják. Ha szimbólummá válik, egyszer valaki biztosan úgy fogja érezni, hogy el kell pusztítania. Az óra egyetlen esélye az, ha nagyméretű, és értéktelen anyagból készül – mint a Stonehenge vagy a piramisok.”¹⁹¹ Ez az emberiség bronzkorának technológiájára emlékeztet. A végleges óraművet a nevadai sivatagban, a Great Basin Nemzeti Park vakítóan fehér mészkő szikláiban kialakított barlangban fogják elhelyezni. „A három fő modul – energiaforrás, időmérő mechanizmus és kijelző egység – egy toronynagyságú, monumentális szobor, amelynek

¹⁹⁰ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása*, 597. o

¹⁹¹ Üzenet a jövőnek, <http://hirek.prim.hu/cikk/35803>

belsejébe az érdeklődők szabadon bemehetnek majd. Az energiaforrás a gravitáció. Az időmérést egy rugós inga alapú oszcillátor végzi, amelynek pontatlanságait a Nap mindenkori állása alapján az óra folyamatosan korrigálja. Végül pedig a kijelző egységet egy mechanikus elemekből felépített, „digitális” logikai számláló alkotja, amely az égi objektumokat, az éveket, illetve az évszázadokat ábrázoló hat, egymásba ágyazott gyűrű segítségével jelzi a pontos csillagászati időt.”¹⁹² Érzékeny szerkezete megőrzi azt a dátumot is, hogy mikor járt utoljára ember a közelében.

¹⁹² Üzenet a jövőnek, <http://hirek.prim.hu/cikk/35803>

Összegzés

„Mennyire szánlak, jövő! Valamilyen formában biztosan fogsz létezni. Vajon leánya, örököse lesz-e tudományos évszázadunknak, vagy pedig elhanyagolt lelence, semmirekellője? Összeszaggatott hullák közt, összerombolt házakban, füstölgő sivatagokban fogsz honolni? Végérvényes termése lesz a sárkányfogak vetőmagjainak? Vagy még mindig olvasható lesz az egyenlet a washingtoni Einstein-emlékművön?”¹⁹³

„A haladás nagy mítoszának múltjával beköszönt a kijózanodás kora. A tudomány és technika egykor ünnepektől „vívmányai” egyre kétségesebbé válnak. A környezet és benne az ember károsodása immár földszerte köztudott. Kevésbé feltárt az a mód, ahogy a tudomány és technika hatását kifejti; ahogy egyre újabb és újabb kutatásokat és fejlesztéseket kényszerít ki ellenőrizhetetlenné vált önmozgása, ahogy az élet távoli területeit – a képzelettől a gondolkodáson át az életmódig – óriás gépezetbe vonja és hatalma alá veti.”¹⁹⁴

Meglátásom szerint a jövőben már nem kell a múltban lezajlott gyorsulási tempóra számítanunk. Az elkövetkező korszakban csak a dolgok finomítása fokozódik. Ha megfigyeljük alaposan a múltat, akkor azt is látnunk kell, hogy nagyon sok dolgot nem az ember hozott létre a technikával, hanem csak a természetet utánozta. Az élőlények működésének lemásolása annyira mindennapossá vált, hogy saját elnevezést kapott: bionika¹⁹⁵. Amit pedig még mindig nem sikerült lemásolni, és egy gépben rekonstruálni, az többek között az emberi látóképesség. A technika csupán a természet után kullog. Az ember és lényének tiszteletét újra meg kell tanulnunk, és nem a gépeket isteníteni.¹⁹⁶ Az európai keresztény kultúra magában hordozza az igazi egyetemes értékeket. Ha ezeket figyelembe vesszük, akkor vélhetően továbbra is a meghatározóak a keresztény értékek lesznek, és nem lesznek olyan emberek többségben, akik elzárják magukat a külvilágtól a technika világába, hanem társaságba járnak továbbra is. Vagyis a sebességellenes etika és a hit azok, amelyek próbálják egyensúlyban tartani az emberi értékeket, és sokan megnyugvásért a hithez fordulnak. „Isten az idő megszervezésében létezik. Nem véletlenül nevezik Örökkévalóságnak. Az Isten az, aki nem múlik el, aki nincs időbe vésve. Ezért az idő megszervezésére irányuló akarat Isten keresése. ... Olyan

¹⁹³ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, 164. o.

¹⁹⁴ Tillmann J. A.: *A későújkor józansága II.*, hátsó borítólappal

¹⁹⁵ Bionika: az élő szervezetek alkalmazkodási mechanizmusát annak gyakorlati-műszaki értékesítése érdekében tanulmányozó tudományág (*biológia+technika+elektronika*). In: Bakos: *Idegen szavak és kifejezések szótára*, 80. o.

¹⁹⁶ *Az élet hogyan jött létre?*, 152. o.

társadalomban élünk, amely többé nem hihet a szemének, nem hihet az anyag valóságában, nem hihet a testi jelenlét valóságában. A hologramok tapinthatóan rámutatnak erre.”¹⁹⁷ – ismeri fel Virilio. Jó hír ez a hívőknek. Ők hisznek a Biblia Istenében, aki láthatatlan, de vallják róla, hogy mégis mindenhol jelen van, és irányítja az emberi életet. Hitük szerint nincs is szükség jobb és tökéletesebb vezetőre. Az Isten nem fogható fel testi valóságban, és nem is egy hologram, senki nem láthatja Őt, de jelenlétét érezteti az emberekkel.

Végző soron az embert a gépi eszközök és az adminisztráció nem szoríthatja háttérbe. Mindennek az ember az értelmi szerzője. A saját maga nyomorának is az ember az értelmi szerzője. De az ember intelligens lény, kezdi felismerni alkotásának poklát, látja, hogy a gépek kis híján igába hajtották, és tönkre tették kapcsolatait embertársaival. Ha a technikát bálványozzuk, az sebességre kényszerít minket továbbra is. De vannak még *romantikusok*, akik elutasítják a technika túlsúlyát. Alternatívát kell váltanunk, hogy ebbe a csapdába ne essünk bele még jobban. Új alternatívák kellene, nem bálványok, amik inkább közel hozzák egymáshoz az embereket, amelyeknek hatásai inkább pozitívak, mint negatívak. Itt az idő, hogy az emberiség felébredjen és dörömbölgjön a sebesség falánál, amely mögött a lassulás nyugalma vár rá. Értsük meg, hogy ez a rohanó világ egyszer csak végképp önmaga ellenségévé válhat. Ezt előzzük meg! Lassítsunk és lassuljunk!

„Hiszek a racionalításban és abban, hogy a józanészre támaszkodhatunk, anélkül, hogy azt istenként imádnánk. Hiszek az értelmes társadalmi cselekvés és a változásokat eredményező politika esélyeiben, anélkül, hogy szükségképpen az abszolút utópiák halálos zuhatagai felé sodródnék. Hiszek az identitás felszabadító erejében, anélkül, hogy elfogadnám akár a végleges individualizáció, akár a fundamentalista áramlatokba való betagolódás szükségszerűségét. Feltételezésem szerint a mostani új, zavarba ejtő világunkat formáló változások valamennyi főbb tendenciája összefügg egymással, és ezeket az összefüggéseket képesek leszünk elemezni. Továbbá a néha tragikus, intellektuális hibák hosszú sorozatának dacára hiszek abban, hogy a jelenségek megfigyelése, az elemzés és az elméletalkotás hozzásegíthet egy másik, jobb világ felépítéséhez. Nem úgy, hogy válaszokat ad, hiszen ezek különbözőek lehetnek minden egyes társadalomban, és ezeket maguk a társadalmi szereplők fogják megtalálni, hanem inkább néhány releváns kérdés megfogalmazásával.”¹⁹⁸

¹⁹⁷ Virilio: *Tiszta háború*, 115. o.

¹⁹⁸ Castells: *A hálózati társadalom kialakulása*, 37. o.

Véleményem szerint elértük azt a szintet, hogy nem gyorsulunk, csak stagnálunk adott tempón, állandó a sebességünk, nem gyorsulunk. A lassulás mellett egy harmónia kialakítása szükséges az emberi és a gépi világ kapcsolata között. Az a kor, melyben a technika hallatlan hatalomra tesz szert az emberi lélek fölött és rohamos tempóra is kényszeríti, egyszer véget ér. E kor alkonyát azonban nem az jelenti, hogy megtagadják a technikát, hanem az, hogy a technikát a szellem hatalmának vetik alá. A gépek a fontossági sorrendben csak az ember után foglalhatják el helyüket, nem fordítva. Az ember irányít, nem a gépi világ, hiszen a gépek az ember alkotásai, fölényét meg kell őriznie felettük. Így haladhatunk előre a fejlődésben, emberi léptékkal, amely kiszámítható, harmonikus, tempója az ember által meghatározott mértékű és optimális.

Irodalomjegyzék

Könyvészeti források:

- Az élet - hogyan jött létre? Evolúció vagy teremtés útján?* (1988), Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A.
- Bakos Ferenc (1994/2002): *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Baudrillard, Jean (1997/2000): *Az utolsó előtti pillanat*. Budapest: Magvető.
- Báthori Csaba (2003): *Üvegfilm. Versek*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Burckhardt, Jacob (2001): *Világtörténelmi elméletek. Bevezetés a történelem tanulmányozásába*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.
- Castells, Manuel (2005): *A hálózati társadalom kialakulása*. Gondolat-Infonia.
- Chargaff, Erwin: *Kommentár a proscéniumba. Néhány megjegyzés a természettudományok határaitól*. In: Tillmann J. A. (szerk.) (1994): *A későújkor józansága I.*, Budapest: Göncöl Kiadó, 95-115. o.
- Fülöp Géza (1984): *Ember és információ*. Budapest: Múzsák Közművelődési Kiadó.
- Garaczi Imre (2007): *Önérdék és önzetlenség*. Veszprém: Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány
- Géczi János – Stirling János (2000): *Bevezetés az európai gondolkodás és művelődés történetébe*. Pécs
- Gleick, James (1999/2003): *Gyorsabban*. Budapest: Göncöl Kiadó.
- Greive, Bradley Trevor (2004): *Nagyon elfoglalt emberek könyve*. GABO Könyvkiadó.
- Gurevics, A. J. (1974): *A középkori ember világképe*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Kring, Camilla: *B-társadalom*. El Mondo, Underground keresztény folyóirat. Kiadó: MEKDSZ. (2007. augusztus-szeptember): 4. o.
- Kundera, Milan (2005): *Lassúság*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Löwith, Karl: *A haladás végzete*. In: Kalmár Zoltán (1996): *Német történeletfilozófia a rövid 20. században*. Válogatott tanulmányok. Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár Nyomdája. 365-380. o.
- Martin, Emily: *A test vége?* Replika 28. szám (1997. december): 109-128. o.
- Ortega Y Gasset, José (1966/2003): Válogatott művei III.: *Korunk feladata*. Nagyvilág.
- Pei, Mario (1966): *Szabálytalan nyelvtörténet*. Budapest: Gondolat.
- Rees, Martin (2003): *Ütött az utolsó óránk?* Budapest: Athenaeum 2000 Kiadó.
- Tillmann J. A. (szerk.) (2004): *A későújkor józansága II.* Budapest: Göncöl Kiadó.
- Toscani, Oliviero (1999): *Reklám, te mosolygó hulla*. Budapest: Park Kiadó.
- Virilio, Paul (1991/2003): *Háború és televízió*. Budapest: Magus Design Stúdió Kft.
- Virilio, Paul (1998/2002): *Az információs bomba*. Budapest: Magus Design Stúdió Kft.
- Virilio, Paul (1992): *Az eltűnés esztétikája*. Budapest: Balassi Kiadó – BAE Tartóshullám.

- Virilio, Paul (2008): *Die Verblendung der Kunst*. Wien: Passagen Verlag.
- Virilio, Paul (1996): *Fluchtgeschwindigkeit*. München/Wien: Carl Hanser Verlag.
- Virilio, Paul (1978): *Fahren, fahren, fahren...* Berlin: Merve Verlag.
- Virilio, Paul (1992): *Rasender Stillstand*. Wien: Carl Hanser Verlag.
- Virilio, Paul (1993): *Revolutionen der Geschwindigkeit*. Berlin: Merve Verlag.
- Virilio, Paul – Lotringer, Sylvère (1993): *Tiszta háború*. Budapest: Balassi Kiadó – BAE Tartóshullám.

On-line források:

- A. Gergely András: Lábjegyzetek a sebesség antropológiájához, Korunk folyóirat
<http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=4&cikk=586>
Letöltve: 2007. augusztus 8.
- A. Gergely András (2000): Létmódok és kimódolt létek. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, Etnoregionális Kutatóközpont
<http://209.85.129.104/search?q=cache:uCqD6OKti6kJ:mek.oszk.hu>
Letöltve: 2007. május 13.
- A. Gergely András: Politikai tünemény-e a társadalmi tempó?
http://www.anthropolis.hu/tanulmányok/doc/csepele60_a_gergely_andras.pdf
Letöltve: 2007. május 14.
- A Gergely András: Tér, idő, határ és átmenet: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest, 2001.
<http://mek.oszk.hu/01600/01678/01678.rtf>
Letöltve: 2007. május 14.
- Andor Mihály: Lépéskényszer: Iskolakultúra 2005/3 <http://epa.oszk.hu/00000/00011/00091/pdf/tan2005-3.pdf>
Letöltve: 2007. május 14.
- Aviátor
<http://www.origo.hu/admsinites/filmklub/teaser/aviator/aviator.html>
Letöltve: 2009. március 19.
- A cyber-függőség valódi betegség http://www.informed.hu/betegsegek/betegsegek_reszletesen/
Letöltve: 2007. augusztus 6.
- A cyberszexfüggők veszélyes világa
<http://onagy.zoltan.terasz.hu/index.php?id=282>
Letöltve: 2007. augusztus 6.
- A gépek áldozatává válunk?
http://www.sg.hu/cikkek/26674/a_gepek_aldozata_avalunk
Letöltve: 2007. augusztus 8.
- A sebesség tárgya, Korunk folyóirat <http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=4&cikk=589>
Letöltve: 2007. augusztus 8.
- A tudomány eredményei
<http://www.pontkiado.hu/blueprint/teljes.php?id=4>
Letöltve: 2007. augusztus 10.
- Adatforgalmi sebesség a neten <http://www.origo.hu/techbazis/gyorsinternet/20030319adatforgalmi.html>

Letöltve: 2007. augusztus 4.

Állandóság és változás a beszédben (vö. Gósy Mária, A magyar beszéd tempója és a beszédmegértés: Nyr. 1997: 129—39)

<http://www.c3.hu/~magyarnyelv/00-1/gosy.htm>

Letöltve: 2007. augusztus 8.

Ästhetik des Verschwindens - Zur Medientheorie Paul Virilios

<http://www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/101422.html>

Letöltve: 2008. október 2.

Beszélgetés Paul Virilioval

<http://www.c3.hu/~tillmann/forditasok/VIRILIO/Virilio.html>

Letöltve: 2007. február 16.

Cyberszex I.

<http://index.hu/kultur/cyb/porno13/#more>

Letöltve: 2007. augusztus 6.

Cyberszex II.

http://index.hu/kultur/cyb/cyber_2/

Letöltve: 2007. augusztus 6.

Cyberszex V.

<http://index.hu/kultur/cyb/cybszex5/>

Letöltve: 2007. augusztus 6.

Cyberszex haladóknak

<http://tabu.origo.hu/20060927cyberszex.html>

2007. augusztus 7.

Danyi Zoltán: Az elmélet visszavonul

<http://www.zetna.org/zek/konyvek/63/danyi8.html>

Letöltve: 2007. május 14.

Deák János: Napjaink és a jövő háborúja

http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html

2008. szeptember 17.

Dessewffy Tibor: Az árnyékvilág szociológiája <http://www.ittk.hu/web/docs/klub/vitaind13.pdf>

Letöltve: 2007. május 14.

Die Slow Food- Bewegung. Genuss ist ein langer, ruhiger Fluss

http://www.hkk.de/fileadmin/doc/hkkmagazin/hkk-magazin_0703_slow_food.pdf

Letöltve: 2008. szeptember 21.

Firkák, Népújság

<http://www.hhrf.org/nepujtag/01jun/1nu0614.htm>

Letöltve: 2007. augusztus 8.

Futó Péter: Internet: egy innováció néhány társadalmi hatása

<http://web.uni-corvinus.hu/~pfuto/kritika2001futo10.htm>

Letöltve: 2007. augusztus 6.

Garaczi László: Tépések és tapadások http://epa.oszk.hu/00000/00012/00044/garaczi_laszlo.html

Letöltve: 2007. július 31.

Georg Christoph Tholen: Geschwindigkeit als Dispositiv. Zum Horizont der Dromologie im Werk Paul Virilios

<http://sammelpunkt.philo.at:8080/204/1/16573.0.thovirilio.pdf>

Letöltve: 2009. szeptember 18.

Hartmut Rosa: Beschleunigung

<http://politik.germanblogs.de/archive/2006/10/02/1e2ownxykzzsd.htm>

Letöltve: 2008. október 3.

Howard Hughes

http://beluard.freeweb.hu/index5_16.htm

Letöltve: 2007. augusztus 2.

James Gleick: Gyorsabban

http://www.pedkp-bp17.sulinet.hu/hlc_ajanlo/04feb_pottergyors.asp

Letöltve: 2009. november 17.

Koronczay Dávid (2004): Elnyújtott pillanat: TTK-s Nyúz XXIX/3

<http://fu.web.elte.hu/irasok/ttt-24.html>

Letöltve: 2007. augusztus 12.

Mező Ferenc: A geopolitika formaváltozásai

<http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=3cfd434bda9d428f9ec1481482973523>

Letöltve: 2010. április 6.

Paul Virilio

<http://www.c3.hu/~tillmann/konyvek/ezredvegi/virilio.html>

Letöltve: 2007. február 16.

Paul Virilio életrajza és munkái:

- http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio

Letöltve: 2008-09-17

- http://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio

Letöltve: 2008-09-21

- http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio#Bibliography

Letöltve: 2009. március 12.

- <http://www.egs.edu/resources/virilio.html>

Letöltve: 2008-09-17

Pirityi Sándor: Marketing és hadtudomány – „akadémiai ötvözetben”: A közelmúlttól a távoli jövőig

<http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2001/2/08/chapter1.htm>

Letöltve: 2009. 04. 15.

Ropolyi László: Technika és etika: Megjelent a 245-292. oldalakon a *Kortárs etika* c. kötetben.

Szerk.: Fekete L., Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004

<http://hps.elte.hu/~ropolyi/publications/techet.doc>

Letöltve: 2007. május 14.

Ryszard Kapuscinski: Rohanó világ, alvó világ <http://www.hhrf.org/europaiutas/20001/15.htm>

Letöltve: 2007. május 14.

Schmidr Dániel: Ciklusosan gyorsuló kultúra, Korunk folyóirat

<http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2007&honap=4&cikk=2782>

Letöltve: 2007. augusztus 8.

Sebesség gyorsulás lassulás, Korunk folyóirat

<http://www.korunk.org/oldal.php?ev=2004&honap=4&cikk=588>

Letöltve: 2007. május 14.

Slow food

<http://www.kismama.hu/cikk.php?id=61&cid=13061>

Letöltve: 2007. augusztus 8.

Szárnyalás és kényszerleszállás – Aviátor
<http://origo.hu/filmklub/20050303szarnyalas.html>
Letöltve: 2009. március 19.

The Long Now Foundation
<http://www.longnow.org/>

Új internetes sebesség rekord
<http://hup.hu/node/4561>
Letöltve: 2007. augusztus 4.

Új, nagyteljesítményű core router-t mutatott be a Cisco
http://hup.hu/cikkek/20100310/uj_nagyteljesitmenyu_core_router-t_mutatott_be_a_cisco
Letöltve: 2010. április 27.

Új sebesség-rekord Tokióban, Szaku magazin
http://www.szaku.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=3170&Itemid=235
Letöltve: 2007. augusztus 4.

Üzenet a jövőnek (2003)
<http://hirek.prim.hu/cikk/35803>
Letöltve: 2007. augusztus 12.

Vannevar Bush: Út az új gondolkodás felé
<http://www.artpool.hu/hypermedia/bush.html#1>
Letöltve: 2007. augusztus 8.

Weberotika, avagy cyberszex a hálón
<http://hvg.hu/hetilap/200722HVGFriss287/page2.aspx>
Letöltve: 2007. augusztus 6.

2020 után lesz a gép okosabb nálunk
http://www.sg.hu/cikkek/52189/2020_utan_lesz_okosabb_a_gep_nalunk
Letöltve: 2007. augusztus 8.

Egyéb források:

Villám társadalom – dokumentumfilm
2009. augusztus 29. 19.00 NGC

„The aviator”
amerikai filmdráma, 2004, rendező: Martin Scorsese, Miramax

Melléklet

*Paul Virilio életrajza*¹⁹⁹

Paul Virilio, francia filozófus és médiakritikus 1932. január 4-én Párizsban született. A francia Bretagne régió északi partjain nőtt fel. Mindenekelőtt szimulációval, virtualitással és sebességgel foglalkozó teoretikusként, illetve a dromológia megalapítójaként vált ismertté. Virilio a francia Bretagne régió északi partjain nőtt fel. A második világháború nagy benyomást gyakorolt rá, amikor 1939-ben evakuálták Nantes városába, amely a német villámháborúnak esett áldozatául és a német haditengerészet kikötőjévé vált, valamint brit és amerikai repülőgépek bombázták.

Paul Virilio

Forrás: <http://www.egs.edu/faculty/paul-virilio/photos/>

Építészetet és urbanisztikát tanult, de egy üvegfestő-mesterképzést is elvégzett az Ecole des Metiers d' Art-on, amely után Henri Matisse mellett dolgozott Párizs templomaiban. 1950-ben keresztény hitre tért a „dolgozó-papok” társaságában. Apja olasz kommunistaként Mussolini elől Franciaországba menekült. Virilio katonai szolgálatát kartográfusként teljesítette a breisgauri Freiburgban és az algériai háborúban. Majd fenomenológiát tanult Maurice Merleau-Ponty-val a Sorbonne-on. 1958-ban egy fenomenológiai vizsgálatot vezetett katonai területeken és terület szervezésével kapcsolatosan, különös tekintettel az Atlanti Falra – 15 000 náci bunkert építettek a francia partok mentén, hogy elriasszák a szövetséges támadást. 1963-ban kezdte együttműködését az építész Claude Parent-tal és megalakították az 'Architecture Principe' csoportot, ahol Virilio lett az elnök és a főszerkesztő. Az 1968. májusi felkelésben való részvétel után az Ecole Speciale d' Architecture hallgatói professzornak javasolták. Így 1969-től a párizsi Ecole Spéciale d'Architecture építészeti professzora,

¹⁹⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio
http://de.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio
http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Virilio#Bibliography
<http://www.egs.edu/resources/virilio.html> alapján

1973-tól pedig tanulmányi igazgatója lett. 1975-ben már főigazgatóként tevékenykedett és 1989-től a tanácskozó testület elnöke is. 1979-ben Alain Joxe-val együtt megalapította a Centre Interdisciplinaire de Recherche sur la Paix et d' Etudes stratégiques-t (CIRPES, Béke és Stratégiai Tanulmányok Kutatóközpontja). 1989-től a Collège International de Philosophie de Paris tanulmányi programjának igazgatója lett, Jacques Derrida elnöksége idejében. 1998-ban vonult vissza az oktatásból, azóta dromológiai kutatásainak szenteli magát.

Építészként, várostervezőként, kiállítás-szervezőként, műtermi vezetőként és különböző folyóiratok szerkesztőségi tagjaként dolgozott. 1973-tól L'Espace Critique magazin igazgatója lett. 1975-ben társrendezője volt a Bunker archeológia c. kiállításnak, az Atlanti Fallal kapcsolatos szöveg és kép gyűjteménynek, a párizsi Decorative Arts Museum-ban. Ettől kezdve széles körben publikáltak Virilioról. 1976-ban a párizsi Centre Georges Pompidou-ban is megrendezte Bunker archeológia c. könyvéhez kapcsolódó kiállítását. 1992-től tagja a hátrányos helyzetűek lakhatásával foglalkozó főbizottságnak (High Committee for the Housing of the Disadvantaged). Legutóbbi vállalkozásai közé tartozik a párizsi hajléktalan csoportokkal való közös munka és az első Balesetek Múzeumának létrehozása. 1987-ben Nagy Nemzeti Díjat kapott az Architecture Critique-ért, 1992-ben pedig Siemes-médiaművészeti díjjal illették munkáját. Ma a franciaországi La Rochelle-ben él.

Virilio fenomenológiai logikája, valamint vitatott kulturális teóriája Husserl, Heidegger és első sorban Merleau-Ponty írásain alapul. Merleau-Ponty fenomenológiájával, Marinetti futurizmusával és Einstein techno-tudományos írásaival azonosságot mutatva, Virilio intellektuális szemléletmódja kortárs építészek, filozófusok és kultúrakritikusok, mint Bernard Tschumi, Gilles Deleuze and Jean Baudrillard gondolataival is összehasonlítható.

Virilio önmagára nézve elutasít mindenféle megjelölést – a „társadalmi teoretikus” minősítést is – bár sokan összefüggésbe hozzák a posztstrukturalizmussal vagy posztmodernizmussal. Egyesek Virilio munkásságát a hipermodernizmus világában helyezik el. Ez a besorolás sokak által elfogadottnak is tűnik, hiszen Virilio sokat dolgozik a modernizmus fogalmaival és tárgyaival. Virilio többször meg is erősítette kötődését például a fenomenológiához, és próbálkozott modernista művészeti mozgalmak, mint például a futurizmus humanista kritikájával. Az anarchizmusról, pacifizmusról és katolicizmusról szóló politikai és teológiai témájú könyveiben újra és újra megjelenik, a saját bevallása szerint csekély jelentőségű szemléletmódjának

központi befolyásoló elemeként, a technológia kérdése. Munkásságát gyakran hasonlítják McLuhan, Baudrillard, Deleuze & Guattari, Lyotard, Ellul és mások teóriáihoz, bár mindegyik összefüggés kérdéses. Virilio ezen kívül urbanistának is tekinthető. Hasonló témákkal, mint Virilio, még Walter Benjamin és Paul Valéry foglalkozott.

Paul Virilio francia és angol nyelven megjelent munkái:

- 1975: *Bunker archéologie*
- 1976: *Essai sur l'insécurité du territoire*
- 1977: *Vitesse et politique*
- 1978: *Défense populaire et luttes écologiques*
- 1980: *Esthétique de la disparition*
- 1983: *La guerre pur*
- 1983: *La Crise des dimensions*
- 1984: *L'Espace critique: essai sur l'urbanisme et les nouvelles technologies*
- 1984/1991: *Guerre et cinéma*
- 1984: *L'Horizon négatif*
- 1988: *La Machine de vision*
- 1989: *Esthétique de la disparition*
- 1990: *L'Inertie polaire: essai*
- 1991: *L'écran du désert*
- 1993: *L'art du moteur*
- 1995: *La vitesse de libération*
- 1996: *"Architecture principe"*
- 1996: *Cybermonde, la politique du pire*
- 1996: *Un paysage d'événements*
- 1997: *Voyage d'hiver: entretiens*
- 1998: *La bombe informatique*
- 1999: *Stratégie de la déception*
- 2000: *La procédure silence*
- 2002: *Ce qui arrive*
- 2004: *Ville panique*
- 2005: *L'accident originel*
- 2005: *L'art à perte de vue*
- 2007: *L'université du désastre*
- 1977/1986: *Speed and Politics: An Essay on Dromology*
- 1989: *War and Cinema: The Logistics of Perception*
- 1990: *Big Optics*
- 1990: *Popular Defense and Ecological Struggles*
- 1991: *Lost Dimension*
- 1991: *The Aesthetics of Disappearance*
- 1994: *Bunker Archaeology*
- 1994: *The Vision Machine*
- 1995: *The Art of the Motor*
- 1997: *Pure War*
- 1997: *Open Sky*
- 1999: *Polar Inertia*
- 1999: *Politics of the Very Worst*
- 2000: *Strategy of Deception*
- 2000: *The Information Bomb*
- 2000: *A Landscape of Events*
- 2001: *Virilio Live: Selected Interviews*
- 2002: *Crepuscular Dawn*
- 2002: *Desert Screen: War at the Speed of Light*
- 2002: *Ground Zero*
- 2003: *Unknown Quantity*
- 2003: *Art and Fear*
- 2005: *Negative Horizon: An Essay in Dromoscopy*
- 2005: *The Accident of Art*
- 2005: *City of Panic*
- 2007: *The Original Accident*
- 2007: *Art as Far as the Eye Can See*

Magyar fordításban kevés könyve jelent meg, ezek a következők:

Paul Virilio (1991/2003): *Háború és televízió*. Budapest, Magus Design Stúdió Kft.
 Paul Virilio (1998/2002): *Az információs bomba*. Budapest: Magus Design Stúdió Kft.
 Paul Virilio (1992): *Az eltűnés esztétikája*. Budapest: Balassi Kiadó – BAE Tartóshullám.
 Paul Virilio – Sylvère Lotringer: *Tiszta háború*. Balassi Kiadó, Budapest, 1993.